



INFORMÁTOR

XXXI/2020/1-2

NITRA

OBSAH: • Dôležité informácie • Diskusia • Aktuality • Spoločensko-vedecké podujatia • Archeológia a verejnosť • Archeologické výskumy • Súťaž • Jubileá • Spomíname • Ocenenia a vyznamenania • Nové publikácie • Zmeny v členskej základni • Oznamy výboru •

DÔLEŽITÉ INFORMÁCIE

Správa činnosti Výboru Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV za rok 2020

Rok 2020 bude v histórii navždy poznamenaný ako pandemický. Nikto z nás v januári 2020, keď sme plánovali našu činnosť pre tento rok, netušil, že ako sa udalosti vyvinú. Náš výročný zjazd Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV sme chceli zorganizovať 19. – 22. apríla v Kongresovom centre SAV v Starej Lesnej v spojení s krásnou exkurziou do Archeoskanzenu v Hanušovciach nad Topľou a Starej Ľubovne. Človek mení, korona mení. Ďalší termín bol určený na 14. – 16. október. Výsledok?

Zjazd sa síce tento rok nekonal, ale z plánovaných podujatí sa podarilo niektoré uskutočniť a niektoré sme si takpovediac predpripravili. Výbor spoločnosti sa zišiel štyrikrát. Prvé zasadnutie bolo 30. januára 2020 v Nitre, druhé 30. júna 2020 v Bratislave v SNM-Archeologickom múzeu, tretie stretnutie bolo 1. októbra opäť v Nitre na AÚ SAV a štvrtý výbor bol 11. decembra online, aby sme zachovali trend.

Tohtoročnou novinkou v činnosti spoločnosti bola „SÚŤAŽ“ pre stredoškolákov s názvom „Archeológia a načo?“. Vzhľadom na zatvorenie škôl sme sa obávali, či sa nám prihlásia študenti. Informovali sme verejnosť o podmienkach súťaže aj v RTVS na Rádiu Regina dňa 18. februára. Bolo pre nás, členov výboru, príjemným prekvapením, že sa prihlásilo desať študentov z celého Slovenska. Bližšie informácie o víťazných témach, samotných víťazoch a oceneniach sa dozvieme v tomto čísle Informátora. Za nápad so súťažou by som sa chcela predovšetkým poďakovať Martinovi Neumannovi z Katedry archeológie FiF UK v Bratislave, šéfredaktorovi Informátora, ktorý ho doviedol úspešne do konca. Pri vyhodnocovaní prác pomáhali ďalšie členky a členovia výboru, ktorým taktiež vyjadrujem vďaku. Zaujímavé boli ocenenia ako vstupy do múzeí, ktoré venovali riaditelia Peter Barta zo SNM-Historického múzea, Iveta Kaczarová, riaditeľka Novohradského múzea a galérie v Lučenci, a Jozef Labuda, riaditeľ Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici. Za Archeologický ústav SAV spolupracovala na vyhodnotení Súťaže Klaudia Daňová. AÚ SAV daroval víťazom knihy z jeho edičnej činnosti. SAS pri SAV pripravila originálne darčeky formou tričiek, tašiek s logom spoločnosti a magnetiek. Nápad so súťažou sa osvedčil a od októbra 2020 bol aj na webovej stránke www.sas.sav.sk vyhlásený druhý ročník. Veríme, že nové témy zaujmú a na výročnom Zjazde v roku 2021 budeme môcť oceniť víťazov.

Ďalším úspešným podujatím bol 4. ročník interdisciplinárneho okrúhleho stola História skla v dňoch 23. – 26. júla na kaštieli a Archeoparku v Hanušovciach nad Topľou. Napriek obavám z ochorenia sa ho zúčastnilo veľké množstvo ľudí, podrobnejšie o ňom ďalej informuje Danica Staššiková-Štukovská, vedúca Sekcie historického skla, ktorá sa nedala odradiť a neúnavne pripravovala túto skvelú akciu. Ďakujem Danici, že skvele reprezentuje Sekciu HS Slovenskej archeologickej spoločnosti aj na iných medzinárodných podujatiach napr. v Čechách, v Poľsku a Rusku. Všetky podujatia a informácie o nich môžete nájsť na webovej stránke Komisie HS <http://www.sas.sav.sk/category/pozvanky-hs/>.

Koncom júna 2020 pripravilo SNM-Historické múzeum na Bratislavskom hrade „Svetovú výstavu Poklady Inkov“ v spolupráci s Peruánskym veľvyslanectvom v Českej republike a súkromnou spoločnosťou JVS Group. Pre členov sme ako sprievodnú aktivitu k výstave pripravili prednášku českej archeologičky Evy Farfánovej Barriosovej, ktorá dlhé roky pôsobila v Peru a robila aj výskumy na Machu Picchu. Žiaľ, pani Farfánová Barriosová v plánovaný dátum 22. júla ochorela a už sa ju nepodarilo na Slovensko znovu pozvať, pretože to pandemické okolnosti nedovolili. Poslala nám na odškodnenie malý príspevok vo forme článku, ktorý uverejňujeme v tomto čísle Informátora.



Ďalšou veľmi vydarenou akciou bola medzinárodná vedecká konferencia ARGENTI FODINA, ktorú v dňoch 10. – 11. septembra zorganizovalo Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici na Starom Zámku pod vedením šikovného dlhoročného riaditeľa múzea Jozefa Labudu. Ústrednou témou konferencie bola „História baníctva a metalurgie v európskom priestore“. Viac informácií o programe a prednášajúcich nájdete v príspevku J. Labudu.

Ďalšie plánované podujatia v tomto roku sa už kvôli zákazom stretávania neuskutočnili, ale pridelené finančné prostriedky z RSVS pri SAV boli použité na ich prípravu: Seminár Metodológia dokumentácie a prezentácie – staré vs. nové prístupy v Prešove-Stropkove sa síce nekonal, ale jeho organizátorka Marika Kotorová Jenčová pripravila Zborník z 28. stretnutia východoslovenských archeológov, ktorý bude sprístupnený e-bookovou formou na našom webe. 29. stretnutie v Zemplínskom múzeu v Michalovciach bolo presunuté na jar 2021. Fotografickú výstavu o významnom českom archeológovi, orientalistovi a teológovi Aloisovi Musilovi sa podarilo priviezť na Slovensko. Akonáhle bude umožnené organizovať verejné podujatia ako vernisáže, tak Vás budeme informovať. Výstavu pripravila Akademická spoločnosť A. Musila k 150. výročiu jeho narodenia v roku 2018. Výstava je v česko-anglickej jazykovej verzii. Fotografie sú reprodukcie Musilových originálnych záberov z Blízkeho východu, kde sa významne zaslúžil o kartografické mapovanie dnešnej Sýrie a Jordánska. Jeho významným objavom bol púštny zámok Qusair Amra s unikátnymi nástennými maľbami s figurálnymi motívami z prvej polovice 8. storočia z Umájovského obdobia. Amra je od roku 1985 na Zozname Svetového dedičstva UNESCO.

Účasť našej spoločnosti sme pripravovali aj v tomto roku na XXIII. ročníku Mediteránneho archeologického veľtrhu v antickej lokalite Paestum v Taliansku. Veľtrh sa nekonal v termíne 19. – 22. novembra 2020, jeho konanie bolo presunutú na začiatok apríla 2021. SAS pripravila postery v talianskom jazyku o významných slovenských hradoch, mestách a archeologických lokalitách ako napr. Beckov, Hanušovce, Ľubietová, Nové mesto, Prešov, Skalka, Stropkov, Šariš či Trenčín. Na textových a obrazových podkladoch spolupracovali viacerí odborníci (E. Dercová, H. Chorvátová, S. Bruss, D. Nipčová, T. Michalík, R. Tkáčiková) pod vedením D. Stašíkovej-Štukovskej, ktorí majú záujem na tom, aby sa informácie o historicky zaujímavých miestach na Slovensku dostali do sveta.

Posledným plánovaným podujatím v decembri malo byť Medzinárodné sympózium „Ultimum refugium“ o pochovávaní na území v Bratislave od dávnej minulosti po dnešok vo Faustovej sieni Múzea mesta Bratislavy. Podujatie pripravoval Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave v spolupráci s našou spoločnosťou.

Veríme, že podujatia, ktoré sa neuskutočnili, budú môcť byť realizované už v prvom kvartáli 2021.

Členovia výboru riešili na svojich zasadnutiach aj aktualizáciu Stanov spoločnosti. Návrh aktualizácie pripravil člen SAS pri SAV JUDr. Martin Illáš v spolupráci s členmi výboru. Návrh Vám predkladáme v tomto čísle Informátora, pripomienkovať ho môžete do konca marca 2021. Stanovy by mali byť schválené na plánovanom Zjazde v apríli. Bývalá členka výboru a šéfredaktorka Informátora Janka Mellnerová Šuteková navrhla zmenu názvu nášho časopisu na Informátor. Revue slovenských archeológov. Časopis dostane v roku 2021 nový dizajn, ktorý Vám predstavíme tiež na našom výročnom Zjazde. Na našom druhom výbore sme prijali za členku na Slovensku vyštudovanú archeologičku Vanyu Radevu, riaditeľku Bulharského kultúrneho strediska v Bratislave. Informovala nás o pláne strediska pripraviť výstavu Trácke poklady zo Slivenu. Naša spoločnosť sa rada pripojí k príprave tejto unikátnej výstavy.

V rámci spolupráce s predsedníctvom Rady slovenských vedeckých spoločností sme aktualizovali údaje o činnosti našej organizácie za roky 2013 – 2020 do publikácie RSVS s názvom Vedecké spoločnosti na Slovensku v roku 2020.

Aktuálne informácie o našej členskej základni

V roku 2020 sme získali 5 nových členov: Vanya Radeva, Jakub Godiš, Lukáš Kováčik, Ivana Kvetánová, Veronika Verešová (rod. Dubcová). Noví členovia budú osobne predstavení na Zjazde v roku 2021.

O zrušenie členstva požiadali: Eva Mikulová, Peter Tóth, Boris Stoklas.

V roku 2020 nás opustili: Anton Semeš, Zoltán Drenko.

Počet členov ku koncu roku 2019: 225

Z toho počet nových členov v roku 2019: 6

Počet zrušených členov v roku 2019: 16

Počet členov zo SAV: 50

Počet členov z VŠ: 31

Ostatní: 144

Po skončení prvej vlny pandémie sme 24. júna 2020 navštívili v Seniorcentre v Bratislave na Podjavorinskej ulici prof. Tatianu Štefanovičovú a dodatočne jej zapriali k narodeninám, ktoré mala 10. marca.

Záverom by sme chceli s radosťou oznámiť, že Výbor SAS pri SAV sa zhodol na troch nových kategóriách, v ktorých aj v budúcnosti chce oceňovať výnimočné výsledky svojich členov. Cenu SAS pri SAV za rok 2019 sme udelili v týchto kategóriách:



Obr. 1. Stretnutie členov spoločnosti SAS s pani profesorkou T. Štefanovičovou



1. kategória – Výskum: *Bratislavský hrad, nález drevozemného valu z 11. storočia* – výskum AÚ SAV Nitra v roku 2019, RNDr. Mgr. Marián Samuel
2. kategória – Výstava: *Obráz osídlenia Liptova od praveku po dobu dejinnú* – nová archeologická expozícia v Liptovskom múzeu v Ružomberku otvorená v marci 2019. Autorky: Simona Sliacka, Lucia Benediková, Jana Mellnerová-Šuteková
3. kategória – Publikácia: *Archeologický výskum v polohe Hozelec-Dubina*. Mária Hudáková, Matúš Hudák, Juraj Timura. – 1. vyd. – Spišská Nová Ves : Múzeum Spiša, 2019. – 168 s. – ISBN 978-80-85173-32-1.



Vítazom srdečne gratulujeme!!!! Diplomy a ceny budú odovzdané na Zjazde a vedeckom seminári pri príležitosti 65. výročia vzniku Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV v dňoch 26. – 28. apríla 2021 v Starej Lesnej vo Vysokých Tatrách. Všetkým členom našej spoločnosti budú pri tejto príležitosti odovzdané jubilejné pláténové tašky s našim logom, perá a magnetky.

Margaréta Musilová

Finančná správa spoločnosti za rok 2019

Finančné prostriedky spoločnosti v roku 2019, rovnako ako po minulé roky, pochádzali z dvoch zdrojov. Tvorili ich vlastné príjmy spoločnosti (členské príspevky, 2% dane, predaj publikácie *Historické sklo III*, dary) a príspevok SAV na projekty na základe *Zmluvy o spolupráci na projekte spoločných akcií medzi AÚ SAV a SAS pri SAV*. V rámci zmluvy bolo Radou slovenských vedeckých spoločností a Komisiou SAV pre spoluprácu s VS podporených päť spoločných podujatí celkovou sumou 2400 €. Finančný príspevok bol plne vyčerpaný. Vlastné príjmy spoločnosti za rok 2019 predstavovali 2422,56 €. Najväčšiu časť z nich tvoril príjem z členských príspevkov (1330 €). Vlastné výdavky spoločnosti za rok 2019 môžeme rozdeliť na niekoľko okruhov. Spolufinancovanie spoločných a vlastných vedeckých a odborných podujatí (801,46 €); tlač, distribúcia a mzdové prostriedky spojené s vydávaním časopisu *Informátor* (699,47 €); mzdové prostriedky a poisťné fondy (ekonomika), režijné a materiálové výdavky (559,06 €). Rozdiel medzi príjmami a výdavkami činí 362,57 €, čím narástol náš majetok k 31. 12. 2019 na sumu **1554,91 €**.

Vedecké a odborné podujatia

Por. č.	Názov podujatia	Príspevok SAV	Príspevok SAS pri SAV
1	Valné zhromaždenie SAS pri SAV a vedecký seminár	260,54 €	170,70 €
2	Kelti/The Celts/Die Kelten, XX. Medzinárodná konferencia	501,60 €	0
3	BIATEC. NONNOS. Kelten an der mittleren Donau. Výstava.	500 €	25,03 €
4	28. stretnutie východoslovenských archeológov	150 €	0
5	Hranice Rímskej ríše-Dunajský Limes-UNESCO pamiatky	737,86 €	0
6	Paestum - XXII. ročník mediteránneho veľtrhu archeoturizmu	0	605,73 €
Spolu		2150 €	801,46 €

Publikačné aktivity spoločnosti

Por. č.	Publikácia	Príspevok SAV	Príspevok SAS pri SAV
1	Informátor XXIX/1-2, Nitra 2018, 78 strán	0	506,80 €
2	Informátor XXX/1-2, Nitra 2019, 68 strán	250 €	192,67 € ¹
Spolu		250 €	699,47 €

¹ Tlač informátora SAS 2019 spolu s poštovným bola vyplatená až v roku 2020.



Iné výdavky spoločnosti

Por. č.	Iné výdavky spoločnosti	Príspevok SAV	Príspevok SAS pri SAV
1	Réžia SAS	0	113,60 €
2	Mzdy (ekonómka)	0	360 €
3	Platby do poisťovních fondov	0	3,78 €
3	Materiál	0	81,68 €
	Spolu		559,06 €

Výdavky a príjmy z príspevkov SAV

SAV	Suma
Príjem zo SAV (príspevok SAV) v r. 2019	2400 €
Výdavky z príspevku SAV v r. 2019	2400 €

Vlastné výdavky a príjmy spoločnosti

Príjmy	Suma
Príjmy z členských príspevkov	1330 €
Príjmy v roku 2019 - 2% dane	562,56 €
Predaj kníh - Historické sklo III.	490 €
Dary	40 €

Výdavky	Suma
Výdavky hrazené z iných zdrojov	2059,99 €

Majetok z roku 2019	1192,34 €
Rozdiel príjmov a výdavkov	362,57 €
Majetok k 31. 12. 2019	1554,91 €

Súhrnná tabuľka príjmov a výdavkov spoločnosti v roku 2019

PRÍJMY	€
Príjmy z rozpočtu zmluvného ústavu (z príspevku SAV na projekt)	2400,00
Sponzorské príspevky od iných subjektov	0,00
Príjmy z členských príspevkov	1330,00
Príjmy z konferenčných poplatkov	0,00
Ostatné príjmy	1092,56
Spolu	4822,56
VÝDAVKY	€
Výdavky hrazené z príspevku SAV na projekt	2400,00
Výdavky hrazené z iných zdrojov	2059,99
Spolu	4459,99

Zuzana Poláková

Správa revíznej komisie o hospodárení Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV za obdobie 1. 1. 2019 – 31. 12. 2019

Členovia revíznej komisie: PhDr. Alena Bistáková, PhD., Mgr. Dominika Oravkinová, PhD., Mgr. Branislav Resutík

V rámci dozoru nad hospodárskou činnosťou Spoločnosti v roku 2019 prehliadli členovia revíznej komisie účtovné dokumenty jednoduchého účtovníctva, ktoré zahŕňali peňažný denník v písanej a elektronickej forme, príjmové

a výdavkové doklady, výpisy pohybov z bankového účtu. Ďalej boli skontrolované ostatné príjmové a výdavkové faktúry a doklady, ktoré korešpondovali so zoznamom schválených a organizovaných podujatí.

Pri kontrole neboli zistené závažnejšie nedostatky vo vedení účtovníctva a hospodárskej agendy Spoločnosti. Nezrovnalosť sa zistila len v prípade príjmovej platby za ročný členský poplatok, ktorá je v peňažnom denníku označená kódom bv2/122019. Prevodom na účet bola platba prijatá ku dňu 19. 12. 2019, v peňažnom denníku sa ale účtuje ku dňu 17. 12. 2019. Odporúčame dodatočnú opravu záznamu v peňažnom denníku, aby dátumy platieb nekolidovali. Okrem uvedeného je zrejmé, že hospodár a ekonómka sa dôsledne pridržiavali platných zákonov a zásad prehľadného hospodárenia s finančnými prostriedkami SAS.

Vykonaná kontrola sa vzťahuje len na doklady priameho účtovníctva Spoločnosti, t. j. vlastných peňažných prostriedkov. Čerpané príspevkové financie poskytnuté Slovenskou akadémiou vied na jednotlivé akcie sú súčasťou účtovníctva Archeologického ústavu SAV. Napriek tomu, v budúcnosti odporúčame pre lepšiu prehľadnosť zaradiť do účtovnej agendy Spoločnosti kópie účtovných dokladov aj z týchto výdavkov.

V závere chceme upozorniť, že kontrola sa dotýkala len finančných prostriedkov z priameho účtovníctva SAS. Finančné prostriedky poskytnuté Slovenskou akadémiou vied sú súčasťou účtovníctva Archeologického ústavu SAV.

Nitra, 9. 11. 2020

PhDr. Alena Bistáková, PhD.

Mgr. Dominika Oravkinová, PhD.

Mgr. Branislav Resutík

Ad: Správa revíznej komisie o hospodárení SAS pri SAV za obdobie 1. 1. 2019 – 31. 12. 2019

Nezrovnalosť v prípade príjmovej platby za ročný členský poplatok, ktorá je v peňažnom denníku označená kódom bv2/122019, sa stala nedopatrením, kedy sa dátum z predchádzajúceho riadku omylom neprepísal a zostal aj v nasledujúcom riadku. Uvedený nedostatok som konzultovala s pani účtovníčkou, ktorá nezrovnalosť opraví.

Ako poukazuje správa revíznej komisie a ako to bolo aj po minulé roky, čerpané príspevkové financie poskytnuté Slovenskou akadémiou vied na jednotlivé akcie sú súčasťou účtovníctva Archeologického ústavu SAV. Účtovníctvo SAS pri SAV eviduje vo svojich podkladoch časť tohto účtovníctva vo forme kópií žiadaniek, objednávok, prípadne faktúr, ktoré prešli rukami hospodára. Avšak veľká časť agendy sa realizovala len na samotnom hospodárskom úseku AÚ SAV, keďže pod jej účtovníctvo dotácia spadá. Preto sme sa už počas priebežnej diskusie s členmi revíznej komisie dohodli, že bude najlepšie mať k dispozícii všetky relevantné podklady účtovníctva (v kópiách) súvisiaceho s čerpaním dotácie, keďže ide o výraznú položku v rozpočte spoločnosti. Revízna komisia tak bude môcť zároveň relevantne skontrolovať aj účtovné podklady k čerpaniu dotácie. Účtovné podklady, ktoré neboli súčasťou agendy za rok 2019, sa po ústretovom prístupe pracovníkov THS AÚ SAV doplnili. Sú k dispozícii v elektronickej i tlačenej podobe.

Nitra, 11. 11. 2020

Mgr. Zuzana Poláková, PhD.

4. interdisciplinárne podujatie, diskusný stôl a experimenty s historickým sklom – Východné Slovensko.

História skla – 2020^{IVVSK}

Ku každoročným podujatiam, ktoré organizuje Komisia pre podporu multidisciplinárneho výskumu skla na Slovensku, patrí workshop, okrúhly stôl a experimenty s výrobou skla v drevom kúrenej sklárskej peci, ktorá je rekonštrukciou archeologického nálezu z 9. storočia z Bratislavy a stojí v archeoparku v Hanušovciach nad Topľou. Tento rok sme kvôli pandémie vírusu museli zmeniť obvyklý dátum konania podujatia z júna na 23. – 25. júl 2020. Naše HS (História skla) podujatie si už našlo svojich priaznivcov, a preto mu ani zmena dátumu neublížila. Je súčasťou festivalu živej archeológie archeoparku a teší sa vzrastajúcemu záujmu verejnosti. Organizátormi v roku 2020 boli: Komisia pre podporu interdisciplinárneho výskumu historického skla na Slovensku, ktorá pôsobí pri výbore Slovenskej archeologickej spoločnosti SAV, Prešovský samosprávny kraj, Krajské múzeum v Prešove – Kaštiel a archeopark v Hanušovciach nad Topľou, Fun Glass – Trenčianska Univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Slovenská sklárska spoločnosť, RONA a.s. Lednické Rovne, Fond na podporu umenia. Ako už tradične, podujatie má dve časti. Prvou je prednášková a diskusná časť, ktorá je určená pre archeológov a historikov či iných odborníkov a koná sa bez účasti verejnosti. Jej cieľom v Hanušovciach je podpora záujmu o výskum historického skla na východe Slovenska. Túto časť ako i celé podujatie otvoril riaditeľ Krajského múzea Prešov pán dr. Ľ. Olejník, PhD. otváracím príhovorom, v ktorom privítal účastníkov. Do úvodnej časti bola zaradená aj prezentácia doterajších výsledkov vedeckých experimentov s tavbou skla v sklárskej peci v rokoch 2017 – 2019, ktoré sú v tlači, s vynikajúcimi odporúčaniami zahraničných posudzovateľov, vo vedeckom periodiku Archeologia Polski, LXV, 2020, s. 215-261. Pozornosť bola venovaná tiež obsahu experimentov, ktoré sa aktuálne realizovali v sklárskej peci v archeoparku.





Obr. 1. Majster sklár pri výrobe nádoby s plastickými lištami. Foto: D. Staššíková-Štukovská.

Ukážkou, ako kreatívny bádateľ dokáže z mála informácií získať nezameniteľne prínosné fakty, bola prednáška prof. P. Chrastinu o sklárňach v diele Mateja Bela. Okamžite mu ponúkli spoluprácu v Čechách na túto tému.

Otravnú pandémiu, ktorá nám aktuálne ničí životy a majetky, pretavila H. Sedláčková v pútavú prednášku o vplyve epidémií na sklo v historických obdobiach.

Pri prezentácii najnovšej publikácie „Krajinou archeologie, krajinou skla“, ktorá je venovaná životnému jubileu dlhoročnej a renomovanej bádatelky na poli stredovekého skla pani Eve Černej, sme nezaváhali a prekvapili sme prítomnú jubilanтку gratuláciou za SAS. Pri tejto príležitosti mi nedá nespomenúť, že českí kolegovia merali dlhú cestu do Hanušoviec z Prahy a slovenskí bádatelia z Košíc, Prešova či iných miest vrátane Zvolena s množstvom nespracovaného a nedobre konzervovaného skla sa tu ani neukážu. A podujatie je určené pre podporu výskumu skla na východnom Slovensku.

V okrúhľom stole boli prezentované nálezy skla od doby bronzovej po neskorý stredovek ako aj historické písomné pramene k otázke zaniknutých sklární pri Novej Bani a poster (presnejšie viď program podujatia <http://www.sas.sav.sk/historia-skla-2020/>). Praktické ukážky výroby sa týkali techniky vitráží a malby na sklo ako i technik ručnej výroby korálikov s pomocou lampy a technologických stôp, ktoré takáto výroba môže na koráliku zanechať. V exteriéroch v archeoparku sme vyskúšali i výrobu korálikov na ohnisku – predvádzal L. Krokker. Pohotovo skúsil vyrobiť repliku korálikov lužickej kultúry z Trenčianskej Teplej – nálezu M. Kvietka. Diskusia z prednáškovej a reprezentatívnej žltej komnaty kaštieľa sa presunula do exteriérov k tradičnému pečenému prasiatku a pokračovala pri sklárskej peci do neskorých nočných hodín. Odbornej časti sa zúčastnilo 38 odborníkov a 20 sa aktívne zapojilo.

Druhý deň pokračovala druhá časť programu, ktorá je s plnou účasťou verejnosti a realizuje sa pri sklárskej peci v archeoparku ako i vo vstupnej hale kaštieľa. Doplnené výkladom sa realizovali ukážky výroby sklenených šperkov Keltov a Slovanov ako i ďalších, najmä korálikov iných kultúr. Vyrobili sme i nádoby zdobené lištami, ktoré sa v zlomkoch vyskytli v nálezoch na Devíne a iných lokalitách na Slovensku v období včasného stredoveku. Top ukážkou bola výroba kruhovej vitráže technikou fúkania a roztáčania, sprevádzaná prirodzenou ohňovou hrou a zvukovými efektmi. Vyrobené ploché sklo malo priemer 18 cm a môžete ho vidieť spolu s top výrobkami z pece v kaštieli v Hanušovciach, kde je pre tieto repliky zriadená špeciálna vitrína. Tieto predmety spolu s protokolmi experimentov a literatúrou sú určené tiež pre archeológov a iných odborníkov, ktorých zaujímajú historické technológie používané v historickom skle na interpretáciu sklenených predmetov, najmä šperkov a vitráží.

V skrytosti pred očami účastníkov sa realizoval experiment s tavbou sklárskych kmeňov. Tento rok sme experimentovali s obsahom CaO, ktorý vnáša do skla rôzne suroviny. Ako „host'ovský“ sme mali tiež draselný kmeň,

Predseda Slovenskej sklárskej spoločnosti doc. Šimurka priblížil účastníkom bohatú 25-ročnú činnosť Slovenskej sklárskej spoločnosti. Gratulujeme k jubileu. O príprave publikácie s názvom „Sklo z archeologických výskumov“, ktorá venuje pozornosť archeologickým nálezom skla od jeho správneho vyzdvihnutia zo zeme, cez konzerváciu, analýzy, reštaurovanie a uloženie v depozitoch múzeí, ktorá je významným pripravovaným výstupom činnosti partnerskej Odbornej skupiny pre dejiny skla Českej akadémie vied, informovala pani dr. E. Černá.

Za prínosné pre Šariš ako i celé východné Slovensko boli zistenia H. Sedláčkovej venované benátskym pohárom a sklu z Bardejova (15. – 17. storočie).



Obr. 2. Mgr. Lukáš Krokker pri pokusoch s výrobou korálikov lužickej kultúry. Foto: D. Staššíková-Štukovská.



Obr. 3. Časť účastníkov exkurzie pred opálovou baňou v Dubníku. Foto: D. Staššíková-Štukovská.

Tento rok sme si tavbu v sklárskej peci neplánovane zopakovali 23. – 25. septembra 2020, a to vďaka podpore Krajského múzea a nečakanému výsledku v júli, ktorý sme potrebovali overiť. Bola tu možnosť overiť problém v Rakúsku, ale spolupracujúci kolegovia zo Šariša prehlásili, že keď sa opovážime ísť „s ich sklom“ do Viedne, hranice Šariša viac neprekročíme a to sme nemohli zariskovať. Tentokrát už bez odbornej časti, iba s tavnami a experimentmi v sklárskej peci a bez finančného zázemia (každý si zaplatil svoje výdavky). Úprimne ďakujem všetkým, čo pomohli za túto obetavosť. Tieto tavby boli súčasťou festivalu archeoparku, ktorý bol venovaný technikám a technológiám. Presvedčili sme sa, že tavby skla v drevom kúrenej peci z 9. storočia v archeoparku, ako aj naše prezentácie historickej výroby a experimenty, registrujú nielen medzinárodní odborníci na výskum historického skla, ale zaujímajú už aj verejnosť na Slovensku. Hoci pršalo a nebolo príjemne a nerobili sme reklamu našim septembrovým tavnám, prišli za nami ku sklárskej peci rôzni, pre nás anonymní, ale vzdelaní ľudia, a zaujímali sa o naše výsledky, historické sklo a sklársky výskum na východnom Slovensku. Ako sami povedali, prišli kvôli sklárskej peci a historickému sklu a jeho výrobe. Snáď raz prídu aj archeológovia, historici a kurátori múzeí z okolitých miest a pomôžeme im so zviditeľnením dôležitých a dosiaľ neznámych predmetov a archeologických nálezov historického skla a konečne sa toto sklo objaví aj v expozíciách hradov, múzeí a miest nielen na východnom Slovensku.

Ďakujeme vedeniu a pracovníkom Krajského múzea Prešov-Kaštieľ a archeoparku Hanušovce nad Topľou za pomoc a spoluprácu pri oboch tavnách v júli aj v septembri, majstrom na pece Petrovi Havrilovi a Stanovi Tkáčikovi ako aj Amálii Holíkovej. Veľká vďaka patrí tiež Lukášovi Krokerovi ako aj všetkým, čo nám pomohli a vždy pomáhajú. Ďakujeme tiež Fondu na podporu umenia za finančnú podporu tavičiek v júli. Na experimentoch v Hanušovciach spolupracuje FUN GLASS Trenčín a RONA Lednické Rovne – aj im patrí naša veľká vďaka. Tradičnej podpore sa tešíme u Slovenskej sklárskej spoločnosti.

Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV podporila Sekciu skla v roku 2018 prostredníctvom grantu z Fondu pre umenie. Získali sme financie na vydanie publikácie História skla III. V minulom roku sme nežiadali príspevok z RSVS na experiment s tavnou v sklárskej peci, pretože sme zistili, že na tento účel to nie je možné čerpať. Je na škodu veci, že sú podmienky čerpania takto nastavené.

Danica Staššíková-Štukovská

Tri konferencie online o historickom skle

Rok 2020 je v znamení prekladania či posúvania termínov konferencií, prípadne sa konferencie úplne zrušili bez vytýčenia náhradného termínu. Pandémia a protiepidemiologické opatrenia takto zasiahli aj do vedeckej archeológie. Súčasne sa objavil na Slovensku možno i nový organizačný typ podujatia a to online konferencia. Zhodou okolností sa toho roku plánovali tri medzinárodné konferencie venované problematike historického skla, ktoré sme v rámci Komisie HS plánovali alebo boli priamo požiadaní o účasť. Všetky konferencie boli pohotovo organizátormi preorganizované z „normálnych“ na online konferencie. V archeologických kruhoch na Slovensku nemá veľa kolegov skúsenosti s vystúpením na online konferencii. Preto v tomto príspevku, popri oboznámení čitateľov s obsahom všetkých troch konferencií, venujem pozornosť aj mojim skúsenostiam s týmto organizačným typom medzinárodného odborného stretnutia, ktoré som absolvovala tohto roku prvýkrát a hneď trikrát.

Prvá tohtoročná online konferencia, ktorej som sa zúčastnila, bola venovaná pamiatke profesorky Júlii Leonidovne Ščapovej, ktorá by sa 23. mája 2020 dožila 90 rokov. Konferenciu organizoval Inštitút archeológie Lomonosovovej štátnej univerzity v Moskve v dňoch 28. – 30. mája 2020. Zabezpečená bola s pomocou ZOOM video-konferenčným softvérom, ktorý sa dá zadarmo stiahnuť z internetu. Potrebné je, aby ste mali na svojom počítači namontovanú kameru a mikrofón, čo dnes má každý novší počítač. Samozrejmosťou je internetové pripojenie. Konferencie sa



zúčastnilo 62 odborníkov zo siedmich štátov a z viac ako 40 inštitúcií, odznelo 46 prezentácií. Abstrakty aj program nájdete tiež na internete <http://www.hist.msu.ru/departments/8827/news/62561/>.

Rokovací jazyk bol anglický a ruský. Téma bola koncentrovaná na historické sklo. V úvodnej časti vystúpili žiaci J. L. Ščapovej so spomienkami na jej prácu a osobnosť. Medzinárodne sú známe a uznávané jej klasifikácie skla podľa chemického zloženia, určenie obsahu oxidov, ktorý má vplyv na tavené sklo, klasifikácie venované tvarom sklenených ozdôb atď. Vďaka jej prácam vznikli mnohé ďalšie práce, ktoré jej tézy a výsledky používajú a rozvíjajú, ktorým bola venovaná ďalšia časť konferencie. Okrem historického skla sa J. L. Ščapova venovala archeologickým výskumom predovšetkým včasnostredovekého obdobia. Niekoľko účastníkov vystúpilo s referátmi, ktoré riešili problematiku včasnostredovekých archeologických nálezísk. Najväčšia časť konferencie a najviac referátov bolo venovaných histórii skla a sklárstva od praveku po neskorý stredovek. Prevládali práce venované korálikom, čo je dnes celkový trend vo výskume historického skla z archeologických výskumov, nakoľko im medzinárodný výskum doteraz nevenoval toľko pozornosti ako nádobám a je tu veľa nových zistení. Osobne som na konferencii ocenila možnosť oboznámiť sa s najnovšími archeologickými nálezmi a výsledkami výskumov skla z Tanaisa, Jalty, okolia Kamy, Horného Osetska, Dagestanu, ktoré u nás nemáme možnosť v dostatočnej miere čítať či vidieť. Treba oceniť, že nešlo len o prezentácie predmetov, ale samozrejmosťou bolo multidisciplinárne spracovanie vrátane sprievodných nálezov, ako to je v medzinárodnom výskume historického skla samozrejmosťou. Témou „Experiences with Glass Colouring from Experiments in Hanušovce nad Topľou“ (Skúsenosti s farbením skla z experimentov v Hanušovciach nad Topľou) bolo zastúpené Slovensko autorkou tejto informácie. Ide o výsledok z výskumnej činnosti Komisie HS v posledných rokoch. Ešte niekoľko slov k vlastnej organizácii. Priznám sa, že som očakávala neustále prerušovanie spojenia, zmätky a pod. Ale nič také sa nedialo. Spojenie fungovalo medzinárodne dobre, a to boli pripojení kolegovia z Kazane, Sachalinu, Atén a iných, skutočne od strednej Európy vzdialených destinácií. Len v Nitre na Klokočine občas padal internet, hlavne v čase jeho preťaženia napríklad cez obed. Pohodlné bolo nestresovať sa cestovaním, jednoducho zapnúť počítač a byť účastníkom na online konferencii. Drobné negatíva spôsobovala elektronika, ktorá skresľovala zvuk, čo niekedy sťažovalo rozumieť angličtine či ruštinu, hlavne ak autor hovoril rýchlo a tlmene. Diskusia išla bez problémov, moderátor mal v rukách moc vypnúť nežiaduce šumy a zapnúť vybraného diskutéra. Na displeji bolo vidno, kto sa ešte do diskusie chce zapojiť. Diskusie boli bohaté, odborne prínosné a bezprostredné. Nezvyk takéhoto pripojenia z domu sa u niekoho občas prejavil zabudnutím, že je na medzinárodnej konferencii a tak sa objavili aj domáci miláčikovia či rodina v záberoch účastníka, či sa stali iné trapasy. Bolo to preto, lebo neskúsení účastníci, a tých bola väčšina, zabúdali vypínať kamery a mikrofóny na svojich počítačoch a nechtiac umožnili kolegom z Európy a Ázie nahliadnuť do svojho súkromia. S kolegynami a kolegami, ktorí sa konferencie zúčastnili, sme sa zhodli, že jedinou chybou je, že sa nevidíme naživo, nemôžeme aj mimo konferenčnej diskusie neformálne pohovoriť medzi sebou. Z konferencie sa pripravuje aj zborník, ktorý by mal vyjsť budúci rok.

Druhou virtuálnou konferenciou, ktorej som sa zúčastnila, bolo 26. každoročné stretnutie EAA (Európskej archeologickej asociácie), ktorá sa mala pôvodne konať v Budapešti v dňoch 26. – 30. augusta 2020. Pandémia rozhodla inak a „Annual Meeting EAA“ sa pohotovo a v rovnakom čase zrealizoval online. Ide počtom zúčastnených a odborných záujmov o veľmi rozsiahle odborné stretnutie, ktoré by som nazvala skôr kongresom ako konferenciou. Je určené archeológom, ktorí sú členmi EAA, a archeologickému bádaniu diskusnou formou. Na rok 2020 bolo vyhlásených 5 základných tém a jednania boli rozdelené do 519 tematických sekcií. Historickému sklu bola venovaná 173. sekcia (téma 5), ktorá sa uskutočnila 29. augusta 2020. Témou 173. sekcie bola „Archeológia a archeometria skla 6. – 13. storočia“ s podtitulom „Možnosti archeologickej a historickej interpretácie hlavných chemických typov“. Túto tému navrhli a diskusný deň moderovali K. Tomková (AÚ AV ČR v.v.i. z Prahy), H. Herold (Univerzita v Exeteri, Spojené kráľovstvo) a S. Siemianowska (Ústav archeológie a etnológie PAN Wrocław, Poľsko). Používal sa program/softvér HOPIN, ktorý dodali organizátori. K používaniu programu vydali organizátori výstižný manuál, kde som zvlášť ocenila časť, ktorá vysvetľovala nielen používanie programu HOPIN, ale aj spôsob prednášania a diskusie ako aj iné aktivity, na ktoré je potrebné počas jednania video konferencie pamätať a nie je možnosť tieto poznatky bežným spojením cez skype či iné komunikačné internetové kanály získať. Odznelo 12 referátov autorov z deviatich štátov EÚ (Anglicko, Poľsko, Francúzsko, Rusko, Česko, Slovensko, Nemecko, Fínsko, Taliansko). Prednesené podnety do diskusie (sekcia ako i celá organizácia kongresu EAA je diskusná) možno tematicky rozdeliť na tie, ktoré venovali pozornosť konkrétnym vybraným problémom v skupinách historických skiel (olovnatým, draselným, recyklovaným), inými boli prehľady o výskyte skla a jeho hlavných skupín a pôvodu v strednej Európe, Škandinávii, Francúzsku alebo o výsledkoch tavenia skla v replike vertikálnej drevom kúrenej peci, ktoré sa realizuje v Anglicku. Slovensko zastupovala autorka tohto príspevku s prezentáciou témy „Documentation of melting experiments in a wood-fired furnace and the need for archiving“ (Dokumentácia sklárskych experimentov v drevom kúrenej peci a potreba archivovania). Poukázalo sa na unikátnosť výsledkov chemického zloženia skla, ktoré prinášajú ojedinelé experimenty s tavením skla v drevom vykurovaných peciach v archeoparkoch, a na medzinárodnú potrebu archivovania informácií o uložení týchto protokolov. Ide o tému, ktorá sa ukázala v historickom skle ako medzinárodne aktuálna, začal ju riešiť medzinárodný projekt, do ktorého nás prizvali. K celému kongresu bola vydaná e-kniha abstraktov, dostupná členom EAA. Podrobný program 173. sekcie nájdete na webe Komisie HS SAS SAV. Základné informácie o sekciách EAA v Budapešti sú dostupné na <https://www.e-a-a.org/EAA2020/>.



Zo stretnutí EAA okrem knihy abstraktov nevychádza postkonferenčný zborník, ale autori majú možnosť publikovať svoje práce v ponúknutých zahraničných odborných periodikách.

A v duchu zvolenej koncepcie tohto príspevku ešte niekoľko slov k skúsenostiam s používaním softvéru HOPIN. Nakoľko hlavné organizátorky 173. sekcie EAA 2020 sedeli takpovediac po celej Európe (Praha – Exeter – Wrocław) a EAA je taká obrovská akcia, ktorá pre organizáciu mala zriadenú ústredňu v Prahe, očakávali sme s napätím, ako to organizačne dopadne. Opäť padal internet na Klokočine v Nitre, ale komunikácia naprieč Európou a ďalšími kontinentami sa na kvalite spojenia či vedenia konferencie neodrazila. A to sa prenášalo i úvodné otvorenie celého kongresu ako aj prezentácia publikácií rôznych vydavateľstiev archeologickej literatúry. Nakoľko všetkých účastníkov v EAA sekcii 173 dobre poznám, tak viem, že cca polovica mala skúsenosti s online konferenciou minimálne. Nebolo to však poznať na kvalite prednesu či diskusií. Faux pas so zabúdaním, že človek je síce doma, ale zároveň virtuálne na prestížnej medzinárodnej konferencii, sa tentokrát nekonali. Zrejme si už každý z účastníkov vypínal kameru či mikrofón, ak práve nehovoril.

Tretiu a poslednú konferenciu online, s ktorou Vás chcem oboznámiť, organizovali Ústav archeológie Ruskej akadémie vied v Moskve, Národné historické múzeum a Inštitút archeológie Lomonosovovej štátnej univerzity v Moskve v dňoch 29. 9. – 1. 10. 2020. Ide o odborné podujatie, ktoré bolo dlhodobo plánované v rámci odborných stretnutí venovaných historickému sklu na východe Európy. Obvyklú formu s fyzickou účasťou účastníkov organizátori vďaka pandemickej situácii pohotovo zmenili na konferenciu online. Rokovací jazyk bol anglický a ruský, témou konferencie bolo „Sklo na cestách Eurázie v praveku a v stredoveku“. Počas konferencie bol zabezpečený vynikajúci simultánny preklad rusko-anglický a naopak. Používal sa softvér ZOOM (vyššie sme o ňom už písali). Organizátori venovali konferenciu pamiatke významnej archeologičky N. Sorokinovej. Konferencie sa zúčastnili účastníci z desiatich štátov Európy a Ázie (Rusko, Česko, Slovensko, Nemecko, Japonsko, Taliansko, Čína, Poľsko, Maďarsko, Grécko), celkovo 67 aktívnych účastníkov a neznámy počet pripojených účastníkov bez referátu na tzv. „náčuvy“. Program konferencie je dostupný na stránkach SAS <http://www.sas.sav.sk/glass-along-the-roads-of-eurasia-in-ancient-times-and-medieval-period>.

Odznelo tu 34 prezentácií správaných živou diskusiou. Tu trochu odbočím a vysvetlím, že práce o historickom skle sa obvykle realizujú rovnako ako výskum v spolupráci viacerých autorov, ktorí sú okrem archeológie tiež z okruhu prírodných a technických vied a v takejto zostave nezriedka predkladajú i svoje výsledky na konferenciách. Abstrakty z referátov sú organizátormi publikované formou Abstract Book. Najviac pozornosti účastníkov konferencie bolo venovanej korálikom a iným skleným šperkom. Pre kontakty a pôvod skla v strednej Európe majú výsledky výskumov z východu veľmi dôležitý význam. Multidisciplinárne spracovanie archeologických nálezov nielen zo stepí Eurázie, ale tiež z Číny či Japonska, prinieslo podstatné výsledky pre stredoeurópsky výskum pôvodu skla. Rovnako ako nové výskumy a spracovanie skla z Kaukazu, Povolžia, Krymu, Ladogy ako aj nové nálezy produkčných centier skla v kontexte významných eurázijských kultúr. Viacero referátov bolo výsledkom spolupráce bádateľov z rôznych štátov ako napríklad Maďarska a Ruska, či Poľska, Nemecka a Číny, čo ukazuje na záujem a pokrok vo výskume historických skiel dôležitých archeologických pracovísk v strednej Európe. Prezentácia slovenská bola venovaná otázke veľmi malých korálikov a problematike biseru (termín používaný na východe EÚ pre označenia sekaných drobných korálikov) v strednej Európe. Slovensko bolo zastúpené touto jednou prezentáciou. Išlo o plánovanú činnosť Komisie HS SAS. Z konferencie organizátori plánujú vydať zborník. Čo sa týka programu ZOOM a skúseností s online konferenciou, tak platí skoro to isté, čo bolo napísané vyššie v súvislosti s májovou konferenciou. Spojenie aj s Japonskom fungovalo bez problémov, na Slovensku s vyššie opísanými drobnými výpadkami internetu v Nitre.

Ak by sme mali stručne zhrnúť pozitíva a negatíva online konferencií, tak je to jednoznačne ekonomická dostupnosť pre každého. Odpadajú výdavky za cestovné, ubytovanie, vložné. Prednáška v domácom prostredí má svoje výhody, nie je priestor na trému, diskutuje sa tiež konformnejšie ako vo veľkých kongresových sálach. Zúčastniť sa takto dá aj na konferencii v New Yorku alebo Pekingu či Tokiu, čo je inak ekonomicky pre slovenského archeológa nedostupné. Softvér online konferencie poskytujú organizátori zadarmo vrátane organizačných usmernení pre účastníkov. Účastník potrebuje kvalitné internetové pripojenie a počítač s kamerou a mikrofónom. Napriek týmto výhodám online konferencia nedokáže nahradiť fyzickú prítomnosť na „normálnych“ konferenciách. Aj keď môžeme čakať, že online konferencie sa stanú v archeologickom svete v krátkom čase častejšími, dúfajme, že sa od „normálnych“ konferencií úplne neupustí.

Výskum historického skla v medzinárodnom meradle možno považovať za dobre organizovaný s postupným vzostupom dosiahnutých výsledkov. Nepochybne k novým objavom a posunu bádania prispeli i tu spomínané online konferencie. Naša účasť ukazuje dobrú koncepciu v činnosti Komisie pre podporu multidisciplinárneho výskumu historických skiel na Slovensku, ktorá pôsobí už dvadsať rokov pri výbere SAS. Výboru SAS ako aj našim podporovateľom z radov SAS či iných organizácií srdečne ďakujeme!

D. Staššíková-Štukovská



Plán vedeckých a odborných podujatí SAS pri SAV v roku 2020

Tohtoročný plán činnosti bol poznamenaný pandémiou COVID 19, mnohé plánované podujatia museli byť presunuté do roku 2021, ale pripravované boli pre rok 2020.

Zjazd slovenských archeológov a Vedecký seminár SAS pri SAV 2020

Miesto: Kongresové centrum SAV, Stará Lesná, Vysoké Tatry

Termín: 19. – 22. apríl 2020/14. – 16. október 2020

Organizátori: SAS pri SAV, AÚ SAV

Zjazd sa v plánovaných termínoch kvôli pandémie nekoná

„Súťaž“ pre študentov stredných škôl „Archeológia a načo?“

Miesto: celoslovenská súťaž

Termín: október 2019 – marec 2020

Organizátori: SAS pri SAV, AÚ SAV Nitra

História skla – Východné Slovensko – 4. interdisciplinárny okrúhly stôl

Miesto: Kaštieľ a Archeopark v Hanušovciach nad Topľou

Termín: 23. – 26. júl 2020

Organizátori: SAS pri SAV, SSS, Tripolitana AH, FunGlass, SOŠS

Spríevodná prednáška českej archeologičky Evy Farfánovej Barriosovej k výstave Poklady Inkov na Bratislavskom hrade

Miesto: SNM-Historické múzeum v Bratislave

Termín: 22. júl 2020

Organizátori: SAS pri SAV, SNM-HM

Prednáška sa nekonala kvôli ochoreniu prednášateľky

Medzinárodná vedecká konferencia ARGENTI FODINA

Miesto: Banská Štiavnica – Slovenské banské múzeum

Termín: 10. – 11. september 2020

Organizátori: SAS pri SAV, AÚ SAV, SBM Banská Štiavnica

14. medzinárodný workshop v Bojnnej

Miesto: Bojnňá

Termín: september 2020

Organizátori: AÚ SAV, SAS pri SAV, OÚ Bojnňá

Podujatie sa nekonalo kvôli pandémie

Seminár Metodológia dokumentácie a prezentácie – staré vs. nové prístupy

Miesto: Krajské múzeum v Prešove – Kaštieľ Stropkov

Termín: október 2020

Organizátori: SAS pri SAV, AÚ SAV, KM v Prešove-Stropkov

Podujatie sa nekonalo kvôli pandémie

Alois Musil – fotografická výstava a prednáškový cyklus

Miesto: SNM-Archeologické múzeum v Bratislave

Termín: september – december 2020

Organizátori: Akademická spoločnosť A. Musila, SAS pri SAV, AÚ SAV, SNM-AM

Podujatie sa nekonalo kvôli pandémie, presunuté bolo na január – apríl 2021

29. stretnutie východoslovenských archeológov

Miesto: Zemplínske múzeum v Michalovciach

Termín: november 2020

Organizátori: SAS pri SAV, AÚ SAV, ZM v Michalovciach

Stretnutie sa nekonalo, bolo presunuté na rok 2021

XXIII. ročník Mediteránny archeologický veľtrh

Miesto: Paestum, Taliansko

Termín: 19. – 22. november 2020

Organizátori: SAS pri SAV, AÚ SAV, BTB, SI a ZÚ Rím, MÚOP

Podujatie sa nekonalo, preložené bolo na termín 8. – 11. apríl 2021

Medzinárodné sympóziu „Ultimum refugium“

Miesto: Múzeum mesta Bratislavy, Bratislava

Termín: 2. – 3. december 2020



DISKUSIA

Návrh nových Stanov SAS pri SAV

Výbor Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV sa vzhľadom na nutnosť aktualizácie stanov spoločnosti rozhodol doplniť, prípadne pozmeniť súčasné znenie stanov. Návrh nového znenia stanov, ktoré uvádzame nižšie, bude predložený na schválenie na najbližšom zasadnutí Valného zhromaždenia. Považujeme však za potrebné informovať členov Spoločnosti vopred o navrhovaných zmenách. Budeme radi, ak nám budete na mailovú adresu Spoločnosti zasielať svoje prípadné komentáre či doplnky k navrhovaným stanovám (sas.archeologia@gmail.com). Vaše námety budú predmetom diskusie, ktorá bude predchádzať schváleniu nových stanov na najbližšom zasadnutí Valného zhromaždenia v apríli 2021. Vopred Vám ďakujeme za Vaše podnety!

Výbor SAS pri SAV

NÁVRH STANOV

**SLOVENSKEJ ARCHEOLOGICKEJ SPOLOČNOSTI
PRI SLOVENSKEJ AKADEMII VIED**

§ 1

(1) Slovenská archeologická spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied (ďalej len „Spoločnosť“) je dobrovoľná nepolitická organizácia profesionálnych a laických záujemcov o archeológiu združených na účely dosahovania cieľov Spoločnosti.

(2) Spoločnosť vyvíja svoju činnosť pri Slovenskej akadémii vied (ďalej len „SAV“).

(3) Spoločnosť pôsobí na území Slovenskej republiky.

(4) Adresa sídla Spoločnosti je Akademická 2, 949 21 Nitra.

(5) Spoločnosť je občianskym združením podľa zákona č. 83/1990 Zb.

§ 2

Ciele Spoločnosti

Cieľom Spoločnosti je

a) podnecovať, podporovať a rozvíjať vedeckú, výskumnú a vedecko-popularizačnú činnosť v odbore archeológia a pomáhať pri záchrane a ochrane archeologických nálezov a nálezísk,

b) poskytovať svojim členom pomoc pri odbornej a vedeckej práci a ochraňovať ich profesionálne záujmy v odbore archeológia, najmä

1. zastupovať ich profesionálne záujmy vo vzťahu k štátnym orgánom a iným inštitúciám,
2. registrovať voľné pracovné miesta v odbore archeológia, sprostredkovať pracovné ponuky v odbore archeológia a pomáhať nezamestnaným archeológom,
3. podieľať sa na koordinácii vedeckovýskumného programu na Slovensku,
4. dbať a upozorňovať na dodržanie zásad etiky vedeckej práce.

§ 3

Formy činnosti Spoločnosti

(1) Spoločnosť usporadúva vedecké podujatia formou konferencií, seminárov, prednášok, komisií, diskusií a podobne.

(2) Spoločnosť vyvíja vlastnú edičnú a publikačnú činnosť.

(3) Spoločnosť oceňuje publikačnú, prednáškovú, výstavnú a prieskumnú činnosť svojich členov.

(4) Spoločnosť spolupracuje s inými domácimi i zahraničnými inštitúciami a organizáciami, ktoré môžu napomôcť rozvoju odboru archeológia a dosiahnutiu cieľov Spoločnosti..



§ 4

Členstvo v Spoločnosti

- (1) Spoločnosť má riadnych členov, čestných členov a kolektívnych členov.
- (2) Členstvo v spoločnosti je dobrovoľné.
- (3) Záujemca o členstvo musí podať výboru Spoločnosti písomnú prihlášku o členstvo.
- (4) Novoprijatý člen Spoločnosti musí byť oboznámený s rozhodnutím výboru o prijatí do Spoločnosti do 10 dní od tohto rozhodnutia.
- (5) Riadnym členom Spoločnosti sa môže stať
 - a) archeológ alebo iný profesionál pôsobiaci v odbore archeológia, napríklad pamiatkar, konzervátor, technik a podobne, ktorý je starší ako 18 rokov.
 - b) laický záujemca o archeológiu, starší ako 18 rokov.
- (6) Čestné členstvo Spoločnosti môže byť udelené významnému vedeckému pracovníkovi v odbore archeológia alebo inej fyzickej osobe, ktorá sa mimoriadne zaslúžila o rozvoj archeológie. Udelenie čestného členstva navrhuje výbor alebo aspoň polovica členov Spoločnosti prítomná na Valnom zhromaždení. Udelenie čestného členstva môže navrhnúť výboru mimo zasadnutia Valného zhromaždenia minimálne 20 členov Spoločnosti. Čestné členstvo udeľuje Valné zhromaždenie na návrh výboru alebo aspoň polovica členov Spoločnosti prítomných na Valnom zhromaždení. Udelenie čestného členstva vyžaduje súhlas kandidáta na čestné členstvo.
- (7) Kolektívnym členom Spoločnosti sa môže stať právnická osoba, ktorú v Spoločnosti zastupuje jej poverený zástupca. Kolektívne členstvo udeľuje výbor. Kolektívni členovia majú pri hlasovaní na Valnom zhromaždení vždy len 1 hlas.
- (8) Písomnú prihlášku o riadne a kolektívne členstvo schvaľuje výbor. Záujemcovi je udelené riadne alebo kolektívne členstvo, ak jeho písomnú prihlášku schválila nadpolovičná väčšina všetkých členov výboru.
- (9) Členstvo riadneho člena a členstvo kolektívneho člena vzniká dňom schválenia prihlášky nadpolovičnou väčšinou všetkých členov výboru. Členstvo čestného člena vzniká dňom udelenia členstva Valným zhromaždením.

§ 5

Práva a povinnosti členov

- (1) Člen spoločnosti má právo
 - a) zúčastňovať sa zasadnutí Valného zhromaždenia a voliť a byť volený do výboru, predsedníctva alebo iného voleného orgánu Spoločnosti,
 - b) byť informovaný o činnosti spoločnosti a všetkých jej vedeckých podujatiach a zúčastňovať sa činnosti Spoločnosti a jej podujatí,
 - c) podávať návrhy a podnety a otázky na činnosť Spoločnosti,
 - d) obrátiť sa na Spoločnosť pri riešení problémov profesionálneho uplatnenia v odbore archeológia,
 - e) prednostne získať časopisy a publikácie, ktoré Spoločnosť vydáva alebo inak zabezpečuje,
 - f) odvolať sa proti rozhodnutiu výboru na Valné zhromaždenie.
- (2) Člen Spoločnosti je povinný:
 - a) dodržiavať stanovy Spoločnosti a plniť rozhodnutia jej orgánov,
 - b) v oblasti vedeckovýskumnej činnosti dodržiavať platné a účinné zákony, ostatné všeobecne záväzné právne predpisy a iné normatívne akty súvisiace s ochranou archeologických pamiatok a dodržiavať etiku vedeckého bádania,
 - c) platiť členské príspevky; túto povinnosť nemá riadny člen po dosiahnutí veku 70 rokov a čestný člen.

§ 6

Zánik členstva v Spoločnosti

- (1) Členstvo riadneho člena zaniká jeho vystúpením, vylúčením alebo smrťou člena. Členstvo čestného člena zaniká zrušením čestného členstva. Členstvo kolektívneho člena zaniká jeho vystúpením, vylúčením alebo zánikom člena.
- (2) Riadny a kolektívny člen spoločnosti môže kedykoľvek vystúpiť zo Spoločnosti. Urobí tak písomnou žiadosťou, ktorú zašle predsedovi Spoločnosti. Jeho členstvo zaniká dorúčením písomnej žiadosti výboru Spoločnosti.
- (3) Riadneho člena alebo kolektívneho člena možno vylúčiť, ak
 - a) porušuje povinnosti člena Spoločnosti uvedené v § 5, ods. 2, písm. a) alebo b),
 - b) nezaplatil členské príspevky za viac ako dva bezprostredne po sebe nasledujúce roky.
- (4) Čestné členstvo možno zrušiť, ak čestný člen porušuje povinnosti člena Spoločnosti uvedené v § 5, ods. 2, písm. a) alebo b).



(5) O vylúčení riadneho a kolektívneho člena a o zrušení čestného členstva rozhoduje Valné zhromaždenie na základe odôvodneného návrhu výboru. Na vylúčenie riadneho a kolektívneho člena a zrušenie čestného členstva je potrebná nadpolovičná väčšina hlasov členov Spoločnosti prítomných na Valnom zhromaždení. Ak vylúčený člen nie je prítomný na zasadnutí Valného zhromaždenia, predseda výboru má povinnosť ho o vylúčení alebo zrušení členstva informovať do 10 dní od skončenia zasadnutia Valného zhromaždenia.

§ 7

Orgány Spoločnosti

(1) Orgánmi Spoločnosti sú

- a) Valné zhromaždenie,
- b) výbor,
- c) predsedníctvo,
- d) revízna komisia.

(2) Kontrolným orgánom Spoločnosti pre hospodársku činnosť je revízna komisia. Členovia revíznej komisie nesmú byť členmi iných volených orgánov Spoločnosti.

§ 8

Valné zhromaždenie

(1) Valné zhromaždenie je najvyšším orgánom Spoločnosti. Členmi Valného zhromaždenia sú všetci členovia Spoločnosti. Schôdze Valného zhromaždenia vedie predseda Valného zhromaždenia, ktorým je predseda Spoločnosti. Predsedu Spoločnosti počas jeho neprítomnosti zastupuje podpredseda Spoločnosti, alebo počas neprítomnosti podpredsedu Spoločnosti tajomník. V prípade neprítomnosti predsedu, podpredsedu a tajomníka Spoločnosti si môže Valné zhromaždenie zvoliť predsedu Valného zhromaždenia nadpolovičnou väčšinou hlasov prítomných členov Spoločnosti.

(2) Zasadnutie Valného zhromaždenia zvoláva výbor

- a) aspoň raz do roka z vlastnej iniciatívy,
- b) na návrh aspoň jednej tretiny riadnych a kolektívnych členov, a to najneskôr do 31 dní od doručenia návrhu výboru s podpismi navrhujúcich členov Spoločnosti.

(3) Riadni a kolektívni členovia Spoločnosti môžu výboru navrhovať body programu zasadnutia Valného zhromaždenia. Výbor je povinný navrhnuté body zaradiť do programu zasadnutia Valného zhromaždenia.

(4) O programe, mieste a termíne konania zasadnutia Valného zhromaždenia musí výbor informovať všetkých členov Spoločnosti do 10 dní od stanovenia programu, miesta a termínu jeho konania.

(5) Do právomoci Valného zhromaždenia patrí

- a) schvaľovať a meniť statuty Spoločnosti,
- b) uznávať sa o zásadných hospodárskych opatreniach Spoločnosti a určovať výšku členských príspevkov,
- c) schvaľovať správy odstupujúceho výboru a revíznej komisie,
- d) všeobecným, tajným, rovným a priamym hlasovaním voliť a odvolávať predsedu Spoločnosti, podpredsedu Spoločnosti, tajomníka, ostatných členov výboru a členov revíznej komisie,
- e) rozhodovať o odvolaniach členov Spoločnosti proti rozhodnutiu výboru,
- f) udeľovať na návrh výboru alebo aspoň polovice členov Spoločnosti prítomných na Valnom zhromaždení čestné členstvo,
- g) uznávať sa o zrušení Spoločnosti,
- h) rozhodovať o iných dôležitých veciach Spoločnosti, ak rozhodovanie o nich nie je týmito stanovami alebo rozhodnutím Valného zhromaždenia zverené iným orgánom spoločnosti.

(6) Valné zhromaždenie je schopné uznášania, ak je na zasadnutí prítomná najmenej polovica riadnych a kolektívnych členov Spoločnosti. Ak Valné zhromaždenie nie je schopné uznášania, predseda Valného zhromaždenia vyhlási prestávku spravidla nie dlhšiu ako 30 minút. Ak Valné zhromaždenie nie je schopné uznášania ani po prestávke, môže Valné zhromaždenie trojpätinovou väčšinou prítomných členov rozhodnúť o pokračovaní zasadnutia aj bez splnenia podmienky prvej vety. Táto zásada sa neuplatňuje, ak sa má hlasovať o zrušení Spoločnosti.

(7) Na prijatie uznesenia na Valnom zhromaždení je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny prítomných členov. Pri rovnosti hlasov rozhoduje hlas predsedu Valného zhromaždenia.

(8) Valné zhromaždenie volí predsedu Spoločnosti, členov výboru, členov revíznej komisie a volebnej komisie spravidla z dvojnásobného počtu kandidátov. Valné zhromaždenie môže v prípade potreby navrhnúť ďalších kandidátov, ak s kandidovaním súhlasia. Výsledné a úplné poradie kandidátov na členstvo vo výbore a v revíznej



komisii zverejní výbor vo svojich komunikačných médiách (v prípade elektronických médií do 1 dňa po ukončení Valného zhromaždenia).

§ 9

Výbor

(1) Výbor je voleným výkonným orgánom Spoločnosti, riadi činnosť Spoločnosti v období medzi Valnými zhromaždeniami.

(2) Výbor má nepárny počet členov a skladá sa z predsedu Spoločnosti, podpredsedu Spoločnosti, tajomníka, hospodára a ostatných členov výboru. Výbor je volený Valným zhromaždením. Volebné obdobie výboru sú štyri roky.

(3) Do výboru môže byť zvolený člen Spoločnosti najviac vo dvoch volebných obdobiach nasledujúcich bezprostredne za sebou, ak nie je ustanovené inak.

(4) Ak do výboru nekandidujú členovia spĺňajúci podmienku podľa odseku 3, za člena výboru možno zvoliť aj člena Spoločnosti, ktorý už bol dve volebné obdobia za sebou členom výboru; takto zvolený člen výboru môže vykonávať svoju funkciu iba v jednom volebnom období.

(5) Do výboru môže byť zvolený aj člen, ktorý nespĺňa podmienku podľa odseku 3, ak je to v záujme Spoločnosti.

(6) Výbor, ktorému končí volebné obdobie, predkladá Valnému zhromaždeniu kandidátov na členstvo do nového výboru. Riadni a kolektívni členovia spoločnosti môžu na Valnom zhromaždení navrhnúť vlastných kandidátov do výboru. Kandidáti musia so svojou kandidatúrou súhlasiť.

(7) Členmi nového výboru sa stávajú kandidáti na základe volieb počas zasadnutia Valného zhromaždenia. Výsledkom volieb je poradie kandidátov podľa počtu získaných hlasov. Z nich sa podľa počtu miest vo výbore určia noví členovia výboru zostupne podľa počtu získaných hlasov. Nezvolení kandidáti sa v zostupnom poradí stávajú náhradníkmi za tých členov výboru, ktorí predčasne ukončia svoju činnosť vo výbore.

(8) Funkčné obdobie výboru začína v deň nasledujúci po zvolení výboru alebo v deň, ktorý určí Valné zhromaždenie. Funkčné obdobie výboru končí v deň bezprostredne predchádzajúci začiatku funkčného obdobia nového výboru.

(9) Činnosť výboru riadi predseda Spoločnosti. Predsedu Spoločnosti počas neprítomnosti zastupuje podpredseda Spoločnosti, alebo počas neprítomnosti podpredsedu Spoločnosti tajomník.

(10) Schôdze výboru zvoláva predseda Spoločnosti, najmenej však trikrát za rok. O programe, termíne a mieste konania schôdze výboru musí predseda Spoločnosti informovať členov výboru minimálne 4 týždne pred jeho konaním. Predseda Spoločnosti zvolá schôdzu výboru do dvoch týždňov odo dňa doručenia písomnej žiadosti o zvolanie schôdze podpísanej aspoň jednou tretinou členov výboru. Členovia výboru, ktorí požiadajú o zvolanie schôdze výboru, uvedú predsedovi Spoločnosti dôvod konania schôdze výboru.

(11) Výbor je schopný uznášať sa za prítomnosti aspoň polovice svojich členov. Na rozhodnutie výboru je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny všetkých členov. Pri rovnosti hlasov je rozhodujúcim hlas predsedu Spoločnosti.

(12) Výbor vypracúva plány činnosti Spoločnosti pre jednotlivé roky a zodpovedajúci finančný rozpočet.

(13) Výbor spravuje webovú stránku spoločnosti.

(14) Výbor je povinný prerokovať návrhy, podnety a otázky členov Spoločnosti na svojej najbližšej schôdzi. Výbor je povinný odpovedať na ne do 10 dní od ukončenia zasadnutia Výboru.

(15) Výbor môže podávať Valnému zhromaždeniu návrh na vylúčenie riadneho alebo kolektívneho člena Spoločnosti alebo na zrušenie čestného členstva v Spoločnosti.

(16) Člen výboru sa môže kedykoľvek vzdať svojho členstva. Urobí tak písomnou žiadosťou, ktorú zašle predsedovi Spoločnosti.

(17) V prípade, že predseda Spoločnosti predčasne ukončí svoju funkciu, nahradí ho do najbližšieho Valného zhromaždenia podpredseda Spoločnosti. Funkciu podpredsedu preberie tajomník Spoločnosti. Funkčné obdobie predsedu Spoločnosti zvoleného na najbližšom zasadnutí Valného zhromaždenia trvá do konca funkčného obdobia pôvodného výboru.

(18) V prípade, že predčasne ukončí svoju funkciu iný člen výboru, nahradí ho nezvolený kandidát za člena výboru, ktorý sa uchádzal o členstvo vo výbore na poslednom zasadnutí Valného zhromaždenia. Nový člen výboru sa ujíma svojej funkcie na najbližšej schôdzi výboru. Jeho funkčné obdobie trvá do konca funkčného obdobia pôvodného výboru. Do najbližšej schôdze výboru môže predseda Spoločnosti dočasne poveriť akéhokoľvek člena výboru výkonom uvoľnenej funkcie.

(19) Výbor je povinný zaradiť odvolanie člena Spoločnosti voči rozhodnutiu výboru na najbližšie zasadnutie Valného zhromaždenia.

§ 10



Predsedníctvo výboru

- (1) Výkonným orgánom výboru je predsedníctvo, ktoré riadi Spoločnosť v období medzi schôdzami výboru.
- (2) Predsedníctvo tvorí predseda, podpredseda, tajomník, hospodár a prípadne aj ďalší členovia výboru. Ďalších členov predsedníctva výboru si vyberá z členov výboru predseda, podpredseda, tajomník a hospodár hlasovaním.
- (3) Činnosť predsedníctva riadi predseda Spoločnosti, ktorý podľa potreby zvoláva jeho schôdzu a predsedá im. Predsedu Spoločnosti počas neprítomnosti zastupuje podpredseda Spoločnosti alebo počas neprítomnosti podpredsedu Spoločnosti tajomník.
- (4) O svojej činnosti musí predsedníctvo výboru informovať výbor na najbližšej schôdzi výboru.

§ 11

Revízná komisia

- (1) Kontrolu a dozor nad hospodárskou činnosťou Spoločnosti, ktorú realizuje výbor, vykonáva revízná komisia. Revízná komisia má 3 členov.
- (2) Členovia revíznej komisie sú volení na zasadnutí Valného zhromaždenia z členov Spoločnosti na funkčné obdobie totožné s funkčným obdobím výboru. Riadni a kolektívni členovia Spoločnosti môžu na Valnom zhromaždení navrhnúť kandidáta za člena revíznej komisie. Kandidát musí so svojou kandidatúrou súhlasiť. Členovia revíznej komisie nesmú byť členmi iných volených orgánov Spoločnosti.
- (3) Členovia revíznej komisie sa môžu zúčastňovať na zasadnutí výboru s poradným hlasom; poradný hlas sa nepočíta do hlasovania výboru.
- (4) Členovia revíznej komisie môžu kedykoľvek požiadať hospodára, tajomníka či iného člena výboru o poskytnutie informácií k hospodárskej činnosti Spoločnosti. Požiadaný člen je povinný odpovedať do 10 dní od prijatia tejto žiadosti.
- (5) Členovia revíznej komisie každoročne podávajú výboru a Valnému zhromaždeniu správy o svojej činnosti a návrhy na odstránenie zistených nedostatkov. Na požiadanie výboru alebo Valného zhromaždenia sú členovia revíznej komisie povinní vykonať revíziu kontrolu hospodárskej činnosti Spoločnosti a podať o nej správu výboru. Ak o kontrolu hospodárskej činnosti Spoločnosti požiada Valné zhromaždenie, členovia revíznej komisie dodajú správu o výsledkoch revíznej kontroly výboru. Výbor je následne povinný do 1 dňa od doručenia správy oboznámiť všetkých členov Spoločnosti o výsledkoch revíznej kontroly.

§ 12

Volebná komisia

- (1) V priebehu zasadnutia Valného zhromaždenia, na ktorom sú volení členovia výboru, je ustanovená trojčlenná volebná komisia. Jej členov navrhujú a volia členovia Spoločnosti prítomní na Valnom zhromaždení. Členmi volebnej komisie sa stávajú kandidáti s nadpolovičnou väčšinou odovzdaných hlasov. Členovia volebnej komisie sú zodpovední za transparentnú realizáciu a riadny priebeh volieb. Volebná komisia vyhlasuje bezprostredne po ukončení sčítania všetkých hlasov výsledky volieb. Členmi volebnej komisie nemôžu byť členovia Spoločnosti kandidujúci vo voľbách. V prípade pochybností o transparentnej realizácii a riadnom priebehu volieb môže Valné zhromaždenie nadpolovičnou väčšinou hlasov prítomných členov Spoločnosti odvolať volebnú komisiu a zvoliť si novú volebnú komisiu. Členmi novej volebnej komisie nemôžu byť členovia odvolanej volebnej komisie. Voľbou novej volebnej komisie je nutné zopakovať voľby, pre ktoré bola volebná komisia ustanovená.

§ 13

Pobočky Spoločnosti

- (1) V miestach, kde sú na to potrebné predpoklady, môžu členovia Spoločnosti po schválení výborom založiť pobočku Spoločnosti. Žiadosť s najmenej desiatimi podpismi členov Spoločnosti sa predkladá výboru Spoločnosti.
- (2) Organizáciu a právomoc pobočiek Spoločnosti určuje výbor.

§ 14

Komisie a odborné skupiny

- (1) Spoločnosť môže vytvárať komisie a odborné skupiny, do ktorých sa členovia Spoločnosti združujú podľa svojich záujmov a špecializácie.
- (2) Organizáciu komisií a odborných skupín, spôsob a formu ich činnosti určuje výbor.

§ 15

Hospodárenie Spoločnosti a správa majetku Spoločnosti



(1) Majetok Spoločnosti tvoria finančné prostriedky na účte a v pokladni. Spoločnosť môže nadobúdať hnutelné a nehnuteľné veci. Finančné prostriedky Spoločnosti tvoria členské príspevky, príjmy z vlastnej činnosti, od SAV a iných inštitúcií a dary.

(2) Výbor zostavuje koncom každého roka plán hospodárskej činnosti Spoločnosti a na jeho podklade finančný rozpočet Spoločnosti na ďalší rok a predkladá ho na schválenie Valnému zhromaždeniu. Výbor predkladá orgánom SAV a Valnému zhromaždeniu výročnú správu o hospodárení spoločnosti.

(3) Za majetok Spoločnosti zodpovedá Výbor, ktorý správou majetku Spoločnosti poveruje hospodára.

§ 16

Konanie za Spoločnosť

(1) Štatutárnym orgánom Spoločnosti je výbor. Za výbor koná navonok predseda Spoločnosti. Ak sa na úkon Spoločnosti vyžaduje písomná forma, podpisuje ho okrem predsedu Spoločnosti ešte jeden člen výboru, a to podpredseda, tajomník alebo hospodár; vo finančných veciach a veciach správy majetku Spoločnosti podpisuje úkony spoločenstva vždy hospodár.

(2) Výbor môže splnomocniť svojich členov, aby v rozsahu, ktorý určí, zastupovali Spoločnosť a rokovali v jej mene.

§ 17

Styk s verejnosťou

(1) Tlačovým médiom Spoločnosti je Informátor Slovenskej archeologickej spoločnosti – revue slovenských archeológov (ďalej len „Informátor“).

(2) Informátor vychádza minimálne jedenkrát ročne. Jeho vydávanie zabezpečuje výbor z finančných prostriedkov Spoločnosti.

(3) Výbor Spoločnosti je povinný uverejňovať v Informátore zápisnice zo zasadnutí Valných zhromaždení, zápisnice zo schôdzí výborov, súhrnné tabuľky príjmov a výdajov Spoločnosti za každý rok, správy revíznej komisie o hospodárení Spoločnosti, plány vedeckých a odborných činností Spoločnosti a prípadné ďalšie správy.

(4) Komunikačným médiom Spoločnosti je webová stránka Spoločnosti a stránky na elektronických sociálnych médiách.

(5) Správu webovej stránky Spoločnosti má v kompetencii výbor. Výbor môže jej správou poveriť tretiu osobu.

(6) Výbor je povinný zverejňovať na webovej stránke aktuálne zloženie výboru, stanov Spoločnosti, aktuálny zoznam členov Spoločnosti, úhradu členského príspevku Spoločnosti a výsledky volieb do výboru a revíznej komisie Spoločnosti.

§ 18

Zánik Spoločnosti

(1) Na Valnom zhromaždení predkladá výbor z vlastnej iniciatívy alebo na návrh troch pätín všetkých členov Spoločnosti návrh na zrušenie Spoločnosti.

(2) Spoločnosť zaniká, ak sa za jej zrušenie vyjadria tri pätiny všetkých členov Spoločnosti. O návrhu na zrušenie Spoločnosti musia byť všetci členovia Spoločnosti informovaní minimálne 30 dní pred konaním Valného zhromaždenia.

§ 19

Zrušovacie ustanovenie

(1) Zrušujú sa doterajšie stanov spoločnosti schválené dňa ...

§ 20

Účinnosť

Stanovy Spoločnosti nadobúdajú účinnosť dňom doručenia jedného vyhotovenia stanov s vyznačením vzatia zmeny stanov na vedomie Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky podľa § 11 ods. 3 zákona č. 83/1990 Z. z.



Čo nové v archeológii pod vodou

Pandemická situácia neohrozila výskumný tím pracujúci pod vodou, i keď niektoré plánované konferencie alebo výskumné aktivity museli byť odložené až na roky 2021 (konferencia „IKUWA7 – 7th International Congress for Underwater Archaeology“ v Helsinkách, ako aj výskum v Hlohovci), či dokonca na rok 2022 (konferencia „9th World Archaeological Congress“ v Prahe).



Obr. 1. Policajní potápači v akcii. Archív autorov.

diving, Midland Adventure, Zavod za Podvodno Arheologijo). Na základe sonarového prieskumu dna, ktoré počas dvoch dní zrealizoval V. Sočuvka z ÚH SAV, boli vytypované polohy s možným výskytom nálezov. Tie sa následne overovali cieľenými ponormi. Zlá viditeľnosť ako aj silnejší prúd boli prekážkami, ktoré sa podarilo vďaka dôslednému plánovaniu a optimalizácii metodiky zvládnuť. Výskum v regióne vyvolal patričnú pozornosť médií, ale aj odbornej verejnosti. Podporiť nás prišli aj kolegovia z Krajského pamiatkového úradu v Komárne, Podunajského múzea v Komárne, ale aj pamätníci prvého slovenského výskumu pod vodou v Iži, ktorý priniesol významné pamiatky z doby rímskej, práve zo skúmaného územia. V rámci prvej fázy bola testovaná technika – sonary, metodika a celková náročnosť takéhoto druhu výskumu. Sonar zachytil viacero anomálií, ktoré sa budú overovať v nasledujúcich sezónach výskumu. Problematika dokumentácie archeologických nálezov zaujala PZ SR natoľko, že autorky príspevku pripravili policajným zložkám na Akadémii PZ SR v septembri 2020 prednášku a na Hlbokom jazere v Senci praktické cvičenia zamerané na dokumentáciu predmetov pod vodou.

V letných mesiacoch sme pokračovali aj na prieskume v Seredi. Vďaka spolupráci s M. Hoffmanom (GEOtest) sa podarilo sonarom preskúmať časť úseku, v ktorom sa objavujú kolové konštrukcie mostov. Cieľom prieskumu bolo zachytiť rez kolom tak, aby sme pri ďalších sonarových výskumoch vedeli interpretovať jednotlivé zobrazenia. Výskum priniesol očakávané výsledky. Naplánovaný bol aj odber dendrochronologických vzoriek. Vzhľadom na nepriaznivé podmienky (vysoká hladina vody) sa podarilo odobrať len niekoľko vzoriek. Časť z nich bola aj úspešne analyzovaná M. Chomom (ADendro).

Ešte v závere roka 2019 sa podarilo nadviazať dôležitú spoluprácu s Policajným zborom SR (PZ SR). Tá sa ukazuje ako kľúčová pri logisticky náročnejších výskumných aktivitách, medzi ktoré patrí aj workshop (13. – 16. júl) organizovaný Trnavskou univerzitou (TU) a Archeologickým ústavom SAV (AÚ SAV) v spolupráci s Ústavom hydrológie SAV (ÚH SAV). Štyri náročné dni na Dunaji vedľa rímskeho kastela v Iži preverili schopnosti skúsených potápačov z radov policajtov, ale aj profesionálov. Cieľom workshopu bol prieskum Dunaja v mieste, kde je potenciálny výskyt nálezov z doby rímskej. Celej akcii predchádzala zložitá, no veľmi dôležitá organizačná príprava. Výskumný tím sa skladal zo 14 členov zo 7 rôznych inštitúcií (TU, AÚ SAV, ÚH SAV, PZ SR, AKITO



Obr. 2. V. Sočuvka pripravuje sonar na lodi PZ SR. Archív autorov.

Kludia Daňová – Miroslava Daňová



3D modely terénu archeologických nálezísk zo Slovenska

Pamiatkový úrad SR v spolupráci so Slovenskou technickou univerzitou začal zverejňovať digitálne 3D modely hradísk, hradov a iných archeologických nálezísk. Modely terénu sú vytvorené z dát získaných leteckým laserovým skenovaním. Pamiatkovému úradu SR ich poskytli Úrad geodézie, kartografie a katastra SR v rámci tvorby nového DMR 5.0 a Národné lesnícke centrum – Ústav lesných zdrojov a informatiky Zvolen. Cieľom tohto projektu je novou interaktívnou formou zvýšiť povedomie verejnosti o archeologickom kultúrnom dedičstve a predísť tým škodám, ktoré spôsobujú "hľadači pokladov" s detektormi kovov, či nevhodné zásahy pri hospodárení v lesoch.

Vizualizácie sú spracované v dvojnásobne vyššej kvalite ako verejne dostupné dáta ÚGKK SR. Využívajú farebné zobrazenie zvýrazňujúce antropogénne pozostatky v krajine. Žltá farba indikuje vypuklé tvary ako sú napríklad pozostatky valov, modrozelená farba znázorňuje priehlbiny, teda priekopy, pozostatky ciest a podobne. Špecializované vizualizácie a postupy využité pri tvorbe modelov boli vyvinuté na Stavebnej fakulte STU v Bratislave. Archeológovia prevažne z krajských pamiatkových úradov a z Pamiatkového úradu SR pripravili odbornú charakteristiku nálezísk a popisy jednotlivých objektov. Vzhľadom na limitovaný rozsah sprievodných textov na platforme Sketchfab sú tieto obmedzené na základné informácie, ktoré sú pri niektorých modeloch rozšírené v popise objektov.

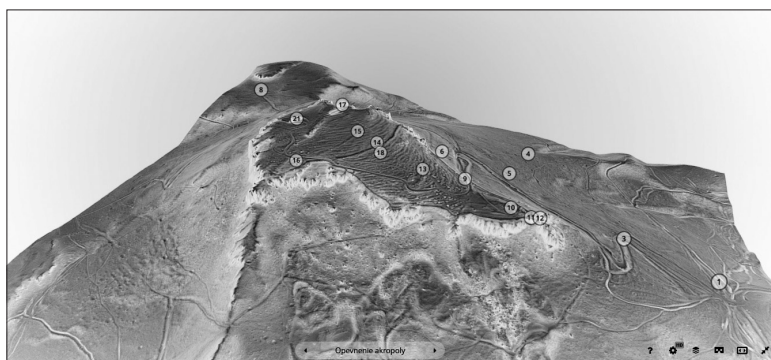
Prvá kolekcia modelov na platforme Sketchfab bola sprístupnená pri príležitosti Európskych dní archeológie (19. – 21. jún 2020), ďalšia k Medzinárodnému dňu archeológie (17. október 2020). Cieľom projektu bolo primárne spracovať viac i menej známe hradiská,

no záber sa postupne rozšíril aj o hrady a iné typy nálezísk. Väčšina z nich je vyhlásená za národné kultúrne pamiatky. Doteraz zverejnené modely zachytávajú lokality z viacerých, najmä hornatých regiónov Slovenska. Najpočetnejšie sú zatiaľ zastúpené hradiská v pohorí Tribeč, zatiaľ po jednom – dvoch hradiská v Malých Karpatoch, v Považskom Inovci, v Štiavnických vrchoch a vo Vihorlate. Rozsiahlejší územný záber má model oblasti Zvolenskej brány s viacerými opevnenými polohami,

s ďalšími typmi lokalít či s významnými cestami. Modely hradov síce nezobrazujú detailne hmotu dochovaných architektur, ale poskytujú dôležitý pohľad na ich dispozíciu v krajine a súvislosť s inými antropogénnymi relikmi. Aj iné náleziská sú zobrazené v kontexte širšieho okolia. Okrem jednotlivých objektov primárne vizualizovaných nálezísk ako valy, brány či sídliskové terasy sú preto na modeloch viditeľné aj mnohé iné súčasti historickej krajiny, pochádzajúce z ľudských aktivít v priebehu storočí až tisícročí, napríklad neopevnené sídliská, pohrebiská, historické cesty, ale aj pozostatky banskej činnosti, relikty zaniknutých poľnohospodárskych areálov či sakrálné pamiatky. Zaujímavosťou kolekcie je experimentálne vytvorený model protitureckej pevnosti v Nových Zámkoch, ktorý vznikol kombináciou historickej mapy zo 17. storočia so súčasnou podobou mesta. Aktuálne sa pripravujú modely ďalších archeologických nálezísk, ktoré budú postupne zverejňované.

Doteraz zverejnený súbor 15 modelov je dostupný na webovej adrese https://sketchfab.com/Pamiatkovy_Urad_SR/collections/lidar (alebo <https://skfb.ly/6T9tR>). Na rovnakej platforme Sketchfab sú sprístupnené digitálne modely národných kultúrnych pamiatok, ktoré zhotovili kolegovia z Oddelenia digitalizácie a grafickej dokumentácie Pamiatkového úradu SR na základe dokumentácie pamiatok priamo v teréne. Aj medzi nimi sa nachádza viacero archeologických nálezísk, pochádzajúcich z doby rímskej až zo stredoveku, vrátane modelu sondy archeologického výskumu hradiska Zemplín (https://sketchfab.com/Pamiatkovy_Urad_SR/collections/digitalny-pamiatkovy-fond).

Petra Kmeťová – Peter Bisták – Tibor Lieskovský



Obr. 1. 3D model NKP hradisko a hrad Sitno (k. ú. Ilija).

Zvyšovanie odolnosti historických území a pamiatok voči hrozbám klimatickej zmeny

Tohoročný máj bol v Bratislave mimoriadne štedrý na zrážky. Na niektorých monitorovacích staniciach na západnom Slovensku prekračoval hranice dlhodobého normálu. V dôsledku zmeny klímy v posledných rokoch zažívame skôr suché jarné a následne aj veľmi teplé letné počasie. Aj preto bol tohtoročný vlhký záver jari vítaný. Z pohľadu ochrany kultúrnych pamiatok môžu však intenzívne a dlhotrvajúce zrážky znamenať problém. Veľmi citlivými sú najmä pamiatky, ktoré sú prezentované „in situ“, teda v mieste ich nálezu – na Bratislavskom hrade, či v podzemí historického jadra mesta. Práve toto bolo pred viac ako dvetisíc rokmi súčasťou keltského osídlenia mestského typu tzv. *oppida* s mnohými remeselnými dielňami na spracovanie kovov, výrobu keramiky alebo produkciu mincí, ktorých historická stopa sa nachádza v podzemných priestoroch Starého Mesta.

Pamiatková rezervácia Bratislavy a hrad Devín boli témou dvojdnového virtuálneho stretnutia v dňoch 25. mája 2020 a 28. mája 2020, v gescii Útvary hlavnej architektky ako odborného garanta projektu s názvom Horizont



2020 ARCH. Ide o medzinárodný projekt na aplikovaný výskum podporený grantom z programu Európskej únie Horizont 2020 na aplikovaný výskum a inovácie. Úlohou projektu je hľadať možnosti, ako ich urobiť odolnejšími a zachovať pre budúce generácie. Preto sa odborníci z Nemecka, Talianska, Írska, Španielska a Slovenska budú v projekte zaoberať tvorbou „smart“ nástrojov, ktoré pomôžu mestám zvýšiť odolnosť kultúrneho dedičstva voči dôsledkom zmeny klímy, akými sú rôzne formy extrémneho počasia, ale aj iné prírodné, alebo čiastočne ľudskou činnosťou zapríčinené hrozby. Projekt má celý názov „Podpora reziliencie (odolnosti) historických území voči hrozbám klimatickej zmeny a iným prírodným hrozbám“ a bude trvať do roku 2022. Okrem mesta Bratislava sú do projektu zapojené aj ďalšie tri mestá – Valencia (Španielsko), Camerino (Taliansko) a Hamburg (Nemecko), ktoré riešia problémy s ochranou kultúrneho dedičstva spôsobené zrážkami, suchom a zemetraseniami.

Plánovaná reálna návšteva Bratislavy musela byť kvôli obmedzeniam pre šírenie koronavírusu preložená do virtuálneho priestoru. „Aj preto sme museli archeologické pamiatky ako keltskú pec, keltskú mincovňu, kaplnku Sv. Jakuba, predbránie Rybárskej brány ako aj keltsko-rímske stavby na Bratislavskom hrade účastníkom stretnutia zo zahraničia priblížiť formou aktuálne natočených videí“, vysvetľuje archeologička z Mestského ústavu ochrany pamiatok Margaréta Musilová (https://youtu.be/_iahroaPhHM, https://youtu.be/pKeC_NZ2oXc).

Hlavná architektka Ingrid Konrad vidí prínos stretnutia najmä v priblížení bratislavských problémov – zvýšenej vlhkosti priestorov pod terénom súčasného historického mesta, spôsobených jednak zmenou hladín podzemných vôd, a jednak intenzívnejšími zrážkami. Bratislava potrebuje vzhľadom na scenáre vývoja zmeny klímy konkrétne opatrenia, ktoré je nevyhnutné ukotviť v rôznych oblastiach plánovania mesta, zapracovať do adaptačnej politiky ako aj do postupov na ochranu kultúrnych pamiatok. „Odborníci z Nemecka, Talianska a Španielska, s ktorými spolupracovalo mesto aj v minulosti, vytvárajú pod hlavičkou projektu ARCH nástroje, ktoré by mali mestám uľahčiť prácu v oblasti ochrany kultúrnych pamiatok za týchto sťažených podmienok, ktoré so sebou zmena klímy prináša. Bratislava ich bude v projekte testovať s podporou Mestského ústavu ochrany pamiatok a Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského, s ktorou nás viaže dlhodobá spolupráca“, spresňuje hlavná architektka. Konkrétne bude pre Bratislavu veľmi užitočný aj model erózie brala a hradu Devín, ako aj odtokový model zrážok pre Staré Mesto. Obidva modely budú pomáhať vytvoriť odborníci z Talianska, Írska a Španielska spolu s Mestským ústavom ochrany pamiatok a Prírodovedeckou fakultou UK v Bratislave.

Docentka Eva Pauditšová z Katedry krajiny ekológie Prírodovedeckej fakulty UK ďalej vysvetľuje: „Sme veľmi radi, že v spolupráci s mestom sa nám prostredníctvom projektu ARCH otvorili možnosti úzkej spolupráce s odborníkmi v oblasti ochrany pamiatok a adaptácie mesta na zmenu klímy. Už minulý rok sme zahájili budovanie systematickej siete meracích staníc na monitoring a zber klimatických údajov na území hlavného mesta. Taktiež sme umiestnili senzory na meranie vlhkostných a teplotných parametrov v lokalite Apponyiho a Pálffyho paláca, kde sa spomínané nálezy z laténskeho obdobia nachádzajú, na Bratislavskom hrade, pri murivách prezentovaných v podzemí Rybárskej brány a v kaplnke Svätého Jakuba.“

Mestský ústav ochrany pamiatok sa okrem iného plánuje zamerať aj na dlažby v pamiatkovej rezervácii, urobiť ich inventarizáciu a navrhnúť ideálne riešenia dláždenia povrchov v rezervácii s ohľadom na očakávané scenáre zmeny klímy. Taktiež projekt chce priniesť nástroj, ktorý pomôže všetky tieto výstupy z projektu realizovať.

Stretnutí sa zúčastnili nielen slovenskí a zahraniční odborní riešitelia projektu, hlavná architektka pozvala aj ďalších odborníkov z Magistrátu, Metropolitného inštitútu, Slovenského národného múzea, Slovenského hydrometeorologického ústavu a Slovenskej akadémie vied. V diskusii rezonovalo hľadanie vhodných nástrojov na ochranu hmotného kultúrneho dedičstva v mestskej štruktúre v podmienkach zmeny klímy: „Veľmi kľúčové bude tieto nástroje dobre nastaviť a najmä prispôbiť reálnym potrebám užívateľov, ktorými sú mestá, ich mestské časti a partnerské organizácie ako múzeá, galérie a ďalšie inštitúcie, ktoré s ohľadom na meniacu sa klímu budú musieť vyvíjať väčšiu snahu ochrániť kultúrne dedičstvo a jeho prezentáciu“, dodáva Eva Streberová z Útvaru hlavnej architektky, odborná manažérka projektu. Všetky nástroje a modely, ako aj odporúčania, ktoré z nich vyplynú, by mali v prvom rade pomôcť pochopiť mieru rizika, akému je kultúrne dedičstvo vystavené v dôsledku meniacej sa klímy, a taktiež by mali pomôcť prijímať rozhodnutia na úrovni vedenia mesta a jeho mestských častí a Pamiatkového úradu Slovenskej republiky, SNM alebo Múzea mesta Bratislava.



Obr. 1. Keltská pec v podzemných priestoroch v Apponyiho paláci, príklad šírenia plesní a iných mikroorganizmov. Foto: Archív MÚOP.

Eva Streberová – Margaréta Musilová – Eva Pauditšová



Zapojenie Slovenska do medzinárodnej siete Blue Shield International

Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV podporuje vznik Slovenského komitétu Modrých štítov (SKMŠ). Čo to je Modrý štít alebo Blue Shield International sa snažíme ako zakladatelia SKMŠ v tomto príspevku vysvetliť. SKMŠ privíta záujemcov o spoluprácu ako aj iniciatívy na podporu vzniku SKMŠ. Slovensko by sa malo pridať do siete národných komitétov Modrého štítu, aby:



1. bolo súčasťou riešení a nestálo bokom;
 2. len neimplementovalo štandardy, ktoré vznikajú inde, ale podieľalo sa na ich vytváraní;
 3. si ako signatársky štát plnilo záväzky vyplývajúce z Haagskeho dohovoru o ochrane kultúrnych hodnôt v prípade ozbrojeného konfliktu.
- Slovensko by malo v predstihu podniknúť kroky, ktoré zabránia novej deštrukcii kultúrneho dedičstva. Slovensko prispeje k tomuto cieľu aj pristúpením k Blue Shield International.
 - Vďaka klimatickým zmenám pribúdajú prírodné katastrofy ohrozujúce kultúrne dedičstvo.
 - Súčasná dynamika medzinárodného politického a ekonomického prostredia prispieva k medzištátnym aj vnútroštátnym udalostiam, ktoré tiež ohrozujú kultúrne dedičstvo.
 - Modrý štít má potenciál byť „Červeným krížom“ v oblasti kultúrneho dedičstva. Avšak len v prípade, ak sa všetci zainteresovaní spoja a budú spolupracovať na identifikácii a riešení reálnych aj potenciálnych hrozieb pre kultúrne dedičstvo.
 - Slovenský Modrý štít bude nielen reprezentovať Slovensko v Blue Shield International (BSI), ale slovenskí experti budú súčasťou medzinárodného diskurzu. Pre BSI je spolupráca svetovej kultúrnej komunity kritická pri hľadaní riešení.¹

Prečo potrebujeme Modrý štít?

Modrý štít má za cieľ označiť a chrániť kultúrne dedičstvo počas mimoriadnych situácií – ozbrojených konfliktov, prírodných, alebo antropogénnych katastrof. Pandémia Covid-19 jasne demonštrovala, že nie všetko sa dá plánovať či predpokladať a na medzinárodnej úrovni indikovala aj niektoré znepokojivé fenomény, ako napr. bezohľadnosť či egocentrizmus. Podľa Pasteura „šťastie praje pripraveným“ a preto je dôležité myslieť aj na zvýšenú ochranu pamiatok. Najmä takých, ktoré sú základom identity štátu a slovenského podielu na svetovom kultúrnom dedičstve a v prípade konfliktov či katastrof by mohli čeliť zvýšenej hrozbe poškodenia či zničenia.

Medzinárodný Modrý štít (Blue Shield International) bol vytvorený v júli 1996, primárne aby koordinoval činnosť výkonných orgánov ICOM (Medzinárodná rada múzeí), ICOMOS (Medzinárodná rada pre pamiatky a sídla), IFLA (Medzinárodná federácia knižníckych asociácií) a ICA (Medzinárodná rada archívov) v rámci krízového manažmentu kultúrneho dedičstva.²

Slovenský komitét Modrého štítu (SKMŠ) by mal byť dobrovoľnou neziskovou národnou spoločnosťou (organizáciou?) BSI na území Slovenskej republiky, združujúcou relevantné slovenské subjekty na základe ich spoločného záujmu. Ako je naznačené vyššie, jeho poslaním by mala byť preventívna ochrana, zmierňovanie rizika a pomoc pri záchrane kultúrneho dedičstva ohrozeného prírodnou katastrofou, zlyhaním človeka či ozbrojeným konfliktom.³

Z akých medzinárodno-právnych záväzkov SKMŠ vychádza?

Slovenský komitét Modrého štítu by sa vo svojej činnosti riadil Dohovorom na ochranu kultúrnych statkov za ozbrojeného konfliktu a Protokolom k nemu⁴ (Haag, 1954), jeho Druhým protokolom⁵ (Haag, 1999), Dohovorom o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva⁶ (Paríž, 1972), Ženevskými konvenciami⁷ (1949), ktorých je SR zmluvnou stranou, zásadami Medzinárodnej dekády OSN pre zmiernenie následkov prírodných katastrof (1990 – 2000)⁸ a ustanoveniami, odporúčaniami a žiadosťami ICBS.

¹ Modrý štít oslovuje expertov aj pri vydávaní listiny s dátami o kultúrnom dedičstve pre vojakov NATO – vojaci túto listinu používajú na rýchlu identifikáciu chráneného kultúrneho dedičstva a v prípade jeho zničenia ich neznalosť pred zákonom neospravedlňuje. Modrý štít školí vojakov k rozpoznávaniu kultúrneho dedičstva; vojaci posielajú koordináty a snímky prípadného kultúrneho dedičstva k identifikácii, aby sa predišlo jeho zničeniu; Modrý štít vysiela expertov do zničených oblastí, aby pomohli pri záchrane kultúrneho dedičstva.

² Občianska vojna v bývalej Juhoslávii poukázala na nepripravenosť a neefektívnu spoluprácu profesionálov chrániť kultúrne dedičstvo počas krízových situácií. ICOM, ICOMOS, IFLA a ICA sa zaviazali k užšej spolupráci cez komitety Modrého štítu.

³ V zmysle Ženevských dohovorov o ochrane obetí ozbrojených konfliktov (1949).

⁴ Zákon č. 94/1958 Zb.

⁵ Zákon č. 304/2004 Z. z.

⁶ Zákon č. 159/1991 Zb.

⁷ Zákon č. 65/1954 Zb.

⁸ Bódišová, L.: Bilaterálne zmluvy Slovenskej republiky o spolupráci a vzájomnej pomoci pri katastrofách. In: *Studia Iuridica Cassoviensia* 7, č. 1, 2019, s. 52 – 56



Druhý protokol Haagskeho dohovoru o ochrane kultúrnych hodnôt v čl. 27 ods. 3 uvádza: „Výbor [na ochranu kultúrnych hodnôt v prípade ozbrojeného konfliktu] bude spolupracovať s medzinárodnými, ako aj národnými vládnymi a mimovládnymi organizáciami, ktoré majú podobné ciele ako dohovor; jeho prvý protokol a tento protokol. Na pomoc pri realizácii svojich funkcií si výbor na zasadnutia môže ako poradcov pozvať eminentné profesionálne organizácie, ktoré majú formálne vzťahy s UNESCO, vrátane **Medzinárodného výboru Modrého štítu** a jeho orgánov...“

Výbor na ochranu kultúrnych hodnôt v prípade ozbrojeného konfliktu, v zmysle čl. 24 Druhého protokolu, je zložený z 12 strán, ktoré sú volené zasadnutím strán a je podporovaný sekretariátom UNESCO.

Čl. 29 Druhého protokolu spomína tiež **Fond na ochranu kultúrnych hodnôt** v prípade ozbrojeného konfliktu. V roku 2015 prispela SAMRS do fondu sumou 15 000,- €.

K implementácii akých záväzkov môže SKMŠ prispieť?

Dôvodová správa k Druhému protokolu uvádza rozdelenie kompetencií a záväzkov medzi päť rezortov – kultúry (MK), obrany (MO), zahraničných vecí (MZV), vnútra (MV) a spravodlivosti (MS):

MK, MO a MV: prijatie prípravných opatrení v čase mieru podľa článku 5 protokolu;

MK a MV: záväzky z ochrany kultúrnych hodnôt na okupovanom území;

MK a MZV: poskytovanie statusu zvýšenej ochrany kultúrnym hodnotám a pri posudzovaní jednotlivých záznamov v zozname kultúrnych hodnôt pod zvýšenou ochranou;

MK, MO a MZV: záväzky aktívne sa zúčastňovať práce inštitúcií ochrany kultúrnych hodnôt;

MK, MO a MZV: predkladať návrhy na poskytnutie finančnej pomoci z Fondu na ochranu kultúrnych hodnôt v čase ozbrojeného konfliktu;

MK, MO a MZV: záväzky vyplývajúce zo systému medzinárodnej pomoci v tejto oblasti;

MV a MS: vykonávanie ustanovenia o stíhaní, vydávaní a právnej pomoci v súvislosti s týmito trestnými činmi (trestné činy podľa článku 15 protokolu);

Všetky rezorty: povinnosť predkladať raz za 4 roky správu o implementácii protokolu.

Ďalšie špecifické záväzky:

MO: záväzky vyplývajúce z úpravy rešpektovania kultúrnych hodnôt, ochranných opatrení v prípade útoku a proti účinkom nepriateľských akcií;

MO: záväzky v súvislosti s imunitou kultúrnych hodnôt pod zvýšenou ochranou;

MO: zabezpečiť všeobecné rozširovanie informácií o zabezpečení ochrany kultúrnych hodnôt;

MZV: záväzky poskytnúť UNESCO oficiálny slovenský preklad protokolu;

MS: záväzky implementovať jednotlivé skutkové podstaty trestných činov podľa čl. 15 protokolu;

MS: prijať univerzálnu jurisdikciu nad týmito trestnými činmi.

Aká bude pridaná hodnota pre SR?

Členovia štyroch zakladajúcich organizácií alebo zainteresovaní jednotlivci môžu navrhnúť zriadenie Národného komitétu Modrého štítu. Národný komitét býva potvrdený Radou, keď splní uspokojivo povinné požiadavky stanovené Radou a schválené Generálnym zhromaždením. Národný komitét môže mať individuálnych členov, ktorých práva a povinnosti určí príslušný Národný komitét. Asociácia nenesie zodpovednosť za žiadny Národný komitét.

V praktickej rovine súčasný stav a situácia naznačujú potrebu upozorňovať na rôzne riziká, ktoré môžu nastať pre pamiatky, múzeá, galérie, knižnice či archívy nielen zo strany prípadných ozbrojených konfliktov, ale aj rôznych nových fenoménov globalizovanej a digitalizovanej spoločnosti. Čoraz viac sa ukazuje, že bezpečnosť nie je nadštandard, ale musí byť pevnou súčasťou každodennej prevádzky a plánovania vyššie uvedených inštitúcií. SKMŠ im aj pri tom môže byť nápomocný.

S týmto účelom a na úplne dobrovoľnej báze by mal SKMŠ zhromažďovať a šíriť informácie, koordinovať akcie, odporúčať a napomáhať realizácii potrebných opatrení v prípade výnimočných situácií v Slovenskej republike, alebo prostredníctvom ICBS aj mimo hraníc Slovenska, všade, kde je potrebné pomôcť.

Aké sú predpokladané projekty SKMŠ (krátko až strednodobý horizont)?

Krízový manažment:

1. Vybudovanie siete slovenských profesionálov a jej prepojenie s medzinárodnou BSI sieťou;
2. Výmena skúseností so zahraničnými národnými komitétmi MŠ a BSI, možná výmena expertov a spoločné školenia;
3. Medzinárodná koordinácia a spolupráca s expertmi cez BSI: národne Modré štíty sa podieľajú na vypracovaní „no strike“ listín pre NATO, konzultáciách NATO vojakov, posúdení poškodenia kultúrneho dedičstva cez satelitné snímky, vyhodnotení strategického postupu na ochranu kultúrneho dedičstva, vyslaní a koordinácii profesionálov (Smithsonovský inštitút) do krízových oblastí na záchranu, stabilizáciu a zrekonštruovanie kultúrneho dedičstva atď.;
4. Nadviazanie partnerstiev so slovenskými organizáciami venujúcim sa kultúrnemu dedičstvu;
5. Koordinácia a spolupráca so Slovenskými partnerskými organizáciami, s komitétmi ICOM, ICOMOS, ICA, IFLA, SK UNESCO, Pamiatkovým úradom SR, študijným odborom Muzeológia a kultúrne dedičstvo



Katedry etnológie a muzeológie na FiF UK, Slovenskou archeologickou spoločnosťou pri SAV, Zväzom slovenských múzeí, Ministerstvom kultúry SR, Slovenským národným múzeom, Slovenskou národnou galériou, Konferenciou biskupov Slovenska v rámci Slovenska: harmonizácia prístupov a výmeny informácií archeológov, architektov, archivárov, knihovníkov, konzervátorov, muzeológov a ďalších subjektov, ktoré sa venujú výskumu a ochrane pamiatok;⁹

6. Vypracovanie analýzy aktuálneho stavu ochrany Slovenského kultúrneho dedičstva v krízových situáciách a stanovenie priorít v spolupráci s FiF UK v rámci študijného programu muzeológia a kultúrne dedičstvo Katedry etnológie a muzeológie;
7. Vypracovanie plánov ochrany kultúrneho dedičstva, napr. opatrení pre mimoriadne situácie, stabilizáciu, zotavenie po katastrofe a podporné činnosti na národnej úrovni, v spolupráci s FiF UK v rámci študijného programu muzeológia a kultúrne dedičstvo Katedry etnológie a muzeológie: jeden z prvých projektov by bol zameraný na vypracovanie krízových plánov pre pamiatkovo chránené objekty využívané na múzejné účely;
8. Vytvorenie programu pre vojakov vyslaných do zahraničia pod záštitou NATO, a to cez BSI, ktorý spolupracuje s NATO v rámci ochrany kultúrneho dedičstva v čase ozbrojených konfliktov;

Digitálny projekt: Existujú už interaktívne digitálne mapy, GPS, 5G siete, veľké dáta atď., ktoré nám umožnia celkom presne pripravovať simulácie požiarov, povodní a iných pohrôm v budovách zberateľských inštitúcií. Ďalej nám môžu pomôcť s únikovými trasami a koordináciou odlišných procesov krízového manažmentu. Môžeme sa aj poučiť zo šírenia koronavírusu a vytvárať presnejšie modely šírenia požiaru, povodní, rabovaní atď. prostredníctvom inteligentných technológií a moderných postupov. Najprv by sme sa sústredili na Bratislavu a Košice, ktoré majú koncentráciu NKP a zberateľských inštitúcií na miestach, ktoré sú citlivé aj pre vojenskú a kritickú infraštruktúru celého Slovenska.

Vzdelávanie a výskum:

1. Činnosti zamerané na budovanie kapacít a vzdelávanie: vývoj vzdelávacích materiálov v spolupráci so slovenskými partnermi a Smithsonianým inštitútom;
2. Činnosti zamerané na odbornú prípravu na podporu oblastí činnosti Modrého štítu na národnej úrovni v spolupráci so Slovenskými univerzitami a inštitučnými partnermi;¹⁰
3. Organizácia prednášok, diskusií a workshopov zameraných na zvyšovanie povedomia dôležitosti ochrany kultúrneho dedičstva a medzinárodných zákonov, ktoré sú základom práce Modrého štítu;¹¹
4. Vedecký projekt: Krízový manažment ochrany kultúrneho dedičstva spája humanitné, technické a prírodné vedy. Po koronakríze regióny, ktoré sú ekonomicky slabé, ale majú bohaté kultúrne dedičstvo, budú potrebovať plán obnovy. Vedecký projekt by sa zamerával na oživenie vitality a posilnenie reziliencie postihnutých regiónov prostredníctvom kultúrneho dedičstva a nových technológií.

Environmentálny projekt: Uvažujeme o znížení spotreby energií vo všetkých budovách zberateľských inštitúcií, ktoré by sa do projektu zapojili. Ide nám o priblíženie sa k uhlíkovej neutralite.

CIMIC projekt: Využitie bohatých zdrojov, ktoré sa nachádzajú v predmetoch kultúrnej hodnoty na Slovensku, na vybudovanie kultúrnej bezpečnosti, ktorá by pomohla obnoviť základy fungujúceho štátu a spoločnosti. Treba sa sústrediť na úplné ťažisko kultúrnej bezpečnosti, aby došlo k posilneniu sociálnej kohézie, reziliencie a agilnosti štátu a spoločnosti.

Legislatíva

1. Vytváranie kapacít pre angažovanie sa v legislatívnom procese, s cieľom ochrany kultúrneho dedičstva v krízových situáciách;
2. Pripravovanie dôvodových správ a obsahového znenia legislatívnych návrhov v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva v krízových situáciách.

⁹ Modrý štít nepracuje izolovane. Spolupracuje s vládnyimi oddeleniami, národným ministerstvom obrany, ministerstvom vnútra, s jednotkami, ktoré reagujú na mimoriadne situácie a s ďalšími organizáciami zapojenými do ochrany kultúrneho dedičstva, ako sú národné výbory alebo pobočky ICA, ICOM, ICOMOS, IFLA, Komisie UNESCO, pamiatkové úrady, Smithsonianý inštitút, NATO, atď.

¹⁰ K dnešnému dňu máme dohodu o spolupráci s Univerzitou Komenského v rámci štúdia Muzeológie a kultúrneho dedičstva; plánujeme aj spoluprácu s Paneurópskou Univerzitou.

¹¹ Predovšetkým Haagsky dohovor o ochrane kultúrnych statkov v prípade ozbrojeného konfliktu z roku 1954 a jeho dva protokoly (1954, 1999), ale aj ďalšie medzinárodné právne nástroje, ktoré sú súčasťou programu medzinárodnej kultúrnej ochrany stanoveného OSN a UNESCO. Tieto zákony sa interpretujú v rámci zákonov o ozbrojených konfliktoch, ako aj v rámci medzinárodných iniciatív týkajúcich sa environmentálnych katastrof, ako je napríklad Sendajský rámec na znížovanie rizika katastrof. Aj keď sa národné výbory riadia prácou na medzinárodnej úrovni, tieto zákony a rámce sa musia interpretovať v národnom kontexte s odkazom na vnútroštátne právne predpisy a politiky. Podporujú ratifikáciu medzinárodných zákonov v národných parlamentoch.

Členovia prípravného výboru SKMŠ:

- Jasna Gaburová (SK ICOM); Jozef Hudec (Nadácia Aigyptos); Ivana Kvetánová (archeologička, štipendistka SHÚR); Zuzana Menzlová (muzeologička, právnička); Andrej Mongiello (právnik, historik, mediátor; SAS pri SAV); Margaréta Musilová (archeologička, SAS pri SAV, Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave); Alena Piatrová (historička, Historické múzeum SNM).

Zuzana Menzlová - Andrej Mongiello - Jana Gaburová - Jozef Hudec - Margaréta Musilová



Living Danube Limes



Living Danube Limes (oživujúci dunajský limes) je projekt financovaný Európskou úniou v rámci programu Interreg Danube Transnational Programme. Voľne nadväzuje na predchádzajúci projekt Danube Limes Brand. Dunajský región tvoril podstatnú a veľmi dôležitú súčasť niekdajších hraníc Rímskej ríše. Zámerom projektu je polozenie pevných základov pre budúcu „Kultúrnu trasu dunajského (rímskeho) limitu“, ktorá bude reprezentovať rímske dedičstvo pozdĺž (celého) Dunaja. Spája všetky krajiny dunajského regiónu a zároveň ich prepája s mohutnou sieťou pamiatok „Hraníc rímskej ríše“, siahajúcich od Hadriánovho a Antoninovho valu vo Veľkej Británii až po rímske hranice v severnej Afrike a na Blízkom východe spolu s úsekmi, ktoré sú už súčasťou Svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

Projekt je zameraný na prepojenie jednotlivých krajín celého dunajského regiónu v snahe o zvýraznenie významu rímskych pamiatok a ich zachovanie, ako aj oživenie záujmu o toto mimoriadne dôležité spoločné a nadnárodné kultúrne dedičstvo, a to i podporou udržateľného turizmu formou živej kultúrnej trasy pozdĺž rímskeho dunajského limitu. Dunajský limes bol totiž viac nadnárodnou kultúrnou a hospodárskou riečnou spojnicou než len striktnou hranicou Rímskej ríše, teda akýmsi rímskym ekvivalentom modernej diaľnice.

Výstupy projektu:

- V rámci projektu bude pomocou replík rímskych nástrojov postavená replika rímskej dunajskej lode zo 4. storočia n. l. a v roku 2022 sa bude plaviť Dunajom od Nemecka po Čierne more s medzinárodnou posádkou oblečenou v dobových kostýmoch na palube s cieľom zvýrazniť spájajúci charakter rímskeho limitu na Dunaji. Po skončení projektu bude loď k dispozícii každému pilotnému projektovému miestu po dobu jedného roka, aby slúžila ako atrakcia a motivácia pre budúce investovanie do pilotného miesta. Na slovenskom úseku Dunaja by mala loď kotviť na troch miestach – v Bratislave, v dunajskom ramene pri Rusovciach a nakoniec pri vojenskom tábore v Iži, ktorý bol určený za pilotné miesto slovenskej časti projektu.
- Aplikovaním moderných neinvazívnych (nedeštruktívnych) metód archeologického výskumu vo vybraných pilotných miestach budú doplnené rôzne medzery vo výskume. Na rakúsko-slovenskom pohraničí sa v spolupráci s rakúskymi partnermi bude zisťovať a verifikovať trasa rímskej cesty z Carnunta do Gerulaty.
- Vytvorená bude aplikácia Living Danube Limes s cieľom sprístupnenia podrobného a ľahko dostupného katalógu s archeologickými a historickými údajmi dunajského regiónu. Katalóg spojí dáta z predchádzajúcich iniciatív s novými dátami, ktoré sa získajú výskumnými aktivitami realizovanými v rámci projektu Living Danube Limes.
- Pre pilotné miesta sa vytvoria rekonštrukcie pôvodnej infraštruktúry rímskeho limitu, vytvorené z dát geofyzikálneho výskumu a prostredníctvom rozšírenej reality (augmented reality) budú sprístupnené formou aplikácie Living Danube Limes.
- Vytvorenie nadnárodného zoskupenia múzeí podporí spoločnú prezentáciu rímskeho dedičstva s cieľom výrazne zviditeľniť a prispieť k pochopeniu rozsahu a významu tohto dedičstva spájajúceho historickú krajinu.

Living Danube Limes začal 1. 7. 2020 a bude trvať do 31. 12. 2022. Partnerské konzorcium je vytvorené z 19 projektových partnerov a 27 pridružených strategických partnerov z Nemecka, Rakúska, Českej republiky, Slovenska, Maďarska, Chorvátska, Srbska, Bulharska, Rumunska a Moldavska.

Vedúcim partnerom je Dunajská univerzita v Kremži v Rakúsku. Projektovými partnermi sú akademické, archeologické a pamiatkové inštitúcie v uvedených krajinách. Za Slovensko sú projektovými partnermi Slovenská technická univerzita a Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave. Asociovanými partnermi sú Archeologický ústav SAV v Nitre, Podunajské múzeum v Komárne a Múzeum mesta Bratislavy.

Na základe projektových materiálov spracovala Margaréta Musilová a Ján Rajtár

Informátor SAS XXXI/2020/1-2

Informátor SAS XXXI/2020/1-2

Informátor SAS XXXI/2020/1-2

Informátor SAS XXXI/2020/1-2

Informátor SAS XXXI/2020/1-2

Informátor SAS XXXI/2020/1-2



IV. ročník konferencie Najnovšie poznatky z výskumov stredovekých pamiatok na Gotickej ceste

V dňoch 27. a 28. augusta 2020 bol v historickej budove mestskej radnice v Rožňave usporiadaný už IV. ročník odbornej konferencie s názvom Najnovšie poznatky z výskumov stredovekých pamiatok na Gotickej ceste. Konferencia v pravidelných intervaloch prináša vo forme prednášok predovšetkým najnovšie výsledky práce odborníkov, ako aj autorov jednotlivých druhov pamiatkových výskumov.

Tento ročník bol však do istej miery výnimočný. Konferencia sa tradične koná posledný augustový týždeň, v súčasnej situácii to bol ideálny termín, tesne pred rozbehom druhej vlny pandémie. Z tohto dôvodu to bola jedna z mála odborných konferencií v oblasti hmotného kultúrneho dedičstva, ktorá sa realizovala v roku 2020. Konferencia prebehla za prísnych protiepidemiologických opatrení proti ochoreniu COVID 19 (dezinfekcia rúk, rúška v auditóriu aj počas prestávok, šachovnicové sedenie). Aj napriek týmto obmedzeniam priebeh konferencie môžeme hodnotiť ako mimoriadne úspešný a mierny diskomfort bol zanedbateľný. Aj touto cestou chceme vysloviť poďakovanie organizátorom – Občianskemu združeniu Gotická cesta a Pamiatkovému úradu SR Bratislava, že aj napriek sťaženým podmienkam zorganizovali úspešné podujatie.



Obr. 1. Pohľad na prednášajúcich A. Tuhársku, P. Palguta a L. Gažovú. Foto: M. Orosová.

IV. ročník konferencie bol výnimočný aj iným smerom. Počas konferencie sa uskutočnilo podpísanie memoranda o spoločnom postupe pri nominácii „Stredovekých nástenných malieb v Gemeri a Malohonte na značku Európske dedičstvo“, ktorého hlavnými signatármi boli zástupcovia dotknutých žúp, predseda Banskobystrického samosprávneho kraja Ján Lunter a predseda Košického samosprávneho kraja Rastislav Trnka.

Úvodná prednáška konferencie Lívie Gažovej, Petra Palguta a Anny Tuhárskej, priblížila aktuálny stav nominácie 12 kostolov z Gemera a Malohontu na získanie značky Európske dedičstvo.

Autori informovali prítomných o priebehu spracovania tejto nominácie. Auditórium oboznámilo s pripravovanými aktivitami pre získanie tejto prestížnej značky udeľovanej Európskou komisiou. Kostolíky v lokalitách Chyžné, Rákoš, Šivetice, Kameňany, Kraskovo, Kyjatice, Rimavská Baňa, Rimavské Brezovo, Štítnik, Ochtná, Kocel'ovce a Plešivec, by tak mohli získať nové príležitosti na ich obnovu. Posudzovanie predloženej žiadosti bude na európskej úrovni prebiehať do konca roku 2021.

Na konferencii odznelo celkom 16 príspevkov venovaných výskumom pamiatok z regiónov Gemer, Malohont a Spiš, rozčlenených do troch sekcií: sekcie architektúry, nástenných malieb a hnutelných pamiatok.

Jedným z príspevkov venujúcich sa archeologickému výskumu bol príspevok Alexandra Botoša, v ktorom prezentoval výsledky čiastkového archeologického výskumu v interiéri gotického kostola reformovanej cirkvi v Žípe. Počas výskumu odkryl v presbytériu kostola uzáver staršieho presbytéria zhotoveného z tehál s obsahom pliev (tzv. plevovky), ktorý autor interpretuje v kontexte geofyzikálneho zamerania ako uzáver presbytéria staršieho románskeho kostola z 13. storočia. Týmto nálezom bol tak rozšírený počet románskych kostolov zhotovených z tehlového muriva v regióne Gemera-Malohontu.

Magdaléna Janovská v spolupráci s Luciou Gibalovou a Vladimírom Olejníkom prezentovali výsledky architektonicko-historického výskumu Kostola sv. Mikuláša v Lendaku.

Veľmi zaujímavými boli príspevky venujúce sa románskemu kostolíku v Rakovnici, neďaleko Rožňavy. Historička Monika Tihányiová vo svojej prednáške priblížila výsledky archívno-historického výskumu a poskytla prehľad o dejinách kostola a osady Rakovnica.

Autorský kolektív v zložení Karol Ďurian – Michaela Kalinová – Janka Piecková a Vladimír Majtan predstavil výsledky revízie architektonicko-historického výskumu kostolíka v Rakovnici. Zaujímavými boli zistenia o funkčných premenách tohto kostola, ktorý bol pôvodne postavený ako dedinský kostol pri stredovekej osade, následne po zániku osídlenia došlo k zmene funkcie kostolíka na eremitský objekt a neskôr k jeho premene na pútnický sakrálny objekt, ktorého tradícia sa udržala až do súčasnosti.

V nasledujúcej prednáške archivárka a historička Silvia Lörinčíková predstavila prejavy ľudovej zbožnosti v Rožňave a okolí formovanej Spoločnosťou Ježišovou v 17. – 18. storočí.



Popoludňajší prednáškový blok pokračoval príspevkom Michaely Haviarovej a Kristíny Zvedelovej, ktorý bol venovaný architektonicko-historickému výskumu Kostola sv. Ladislava v Dubovci (okres Rimavská Sobota).

Na túto prednášku nadviazal Ľubor Suchý, ktorý predstavil unikátny nález alfabietických tesárskych montážnych značiek na krove kostola v Dubovci, z 2. polovice 17. storočia. V ďalšej prednáške informoval o nových zisteniach na krove nad severnou loďou v evanjelickom kostole a. v. v Štítniku.

Sekciu architektúry uzavrel kratší príspevok Jána Beljaka o výsledkoch čiastkového archeologického výskumu evanjelického lýcea v Jelšave.

V sekcii venovanej výskumu nástenných malieb zaujala prednáška historika umenia Petra Megyešihó, v ktorej sa venoval ikonografickej interpretácii novoobjaveného výjavu v interieri kostola v Rimavskom Brezove, tzv. Krčmárky z pekla.

Reštaurátor Peter Koreň vo svojom príspevku predstavil aktuálny stav reštaurovania nástenných malieb v kostole ev. a. v. cirkvi v Kameňanoch a v Kostole sv. Jána Krstiteľa v Lipovníku.

V sekcii hnutelných pamiatok boli predstavené príspevky zamerané na výskum mobiliáru kostolov. Patrik Farkaš so Zuzanou Sejovou predstavili výsledky chemicko-technologických analýz s výsledkami umelecko-historického



Obr. 2. Pohľad do auditória. Foto: A. Tuhárska.

bádania na príklade dvoch barokových oltárov z kostolov v Ardove a Henckovciach.

Reštaurátor Martin Kutný a archeológ Peter Harčar vo svojej prednáške priblížili mimoriadne hodnotný nález stredovekej gotickej brány z Kostola sv. Egídia v Bardejove.

Posledné dva príspevky konferencie boli venované historickým textíliám. Eva Hasalová a Matúš Molnár predstavili zbierku historických textílií štítnického evanjelického cirkevného zboru. Historička Monika Tihányiová na základe zachovaných historických prameňov poukázala na odievanie stredovekej šľachty na príklade rodov v Gemeri.

Nasledujúci deň pokračoval konferenčný program exkurziou po tzv. jelšavskom okruhu Gotickej cesty, počas ktorej boli navštívené kostoly v Šiveticiach, Kameňanoch, Rákoši a v Chyžnom. Exkurzia bola spojená s výkladom reštaurátorov o histórii objektov, ako aj o priebehu reštaurovania jednotlivých nástenných malieb.

Priebeh konferencie môžeme hodnotiť ako veľmi úspešný. Konferencia Najnovšie poznatky z výskumov stredovekých pamiatok na Gotickej ceste sa etabluje a je vyhľadávaná tak medzi domácimi a zahraničnými odborníkmi, študentmi, ale aj záujemcami z radov laickej verejnosti. Už teraz sa tešíme na ďalší úspešný ročník konferencie.

Z príspevkov, ktoré odzneli na konferencii, plánujú organizátori konferencie pripraviť a vydať elektronický zborník príspevkov.

Alexander Botoš

Argenti fodina Banská Štiavnica 2020 – iná, no úspešná

Ako všetky podujatia v tomto roku, aj pravidelne organizovaná konferencia v trojročnom cykle od roku 2005 s názvom Argenti fodina Banská Štiavnica 2020 sa uskutočnila v dňoch 9. – 10. 9. 2020 v Banskej Štiavnici. Vzhľadom na pandemickú situáciu roka 2020 sa uskutočnila po prvýkrát bez zahraničných účastníkov a v tom bola iná. Hlavným organizátorom konferencie bolo Slovenské banské múzeum (SBM) a medzi ďalšími spoluorganizátormi bola aj naša SAS pri AÚ SAV v Nitre. Témou konferencie bola *História baníctva a metalurgie v európskom priestore*. Podujatie sa uskutočnilo v Rytierskej sále Starého zámku, kde dňa 9. 9. 2020 odzneli zaujímavé prednášky viacerých autorov v počte 17, pričom z hľadiska nášho časopisu uvádzam výlučne s archeologickou tematikou: Nemergut, A.: Využívanie surovín pre štiepanú kamennú industriu v staršej a strednej dobe kamennej na hornej Orave; Cheben, I. – Cheben, M.: Suroviny ako prostriedok kontaktov medzi kultúrami v období neolitu; Roth, P.: Málo známe baníctvo na severe Spiša; Labuda, J. – Konečný, P.: Spolupráca archeológa a mineralóga pri analýzach niektorých nálezov z Banskej Štiavnice; Kvietok, M.: Hurá LIDAR! Možnosti jeho využitia pri výskume montánnej krajiny; Hunka, J. – Labuda, J.: Zaujímavý olovený predmet z Glanzenbergu z roku 2019. Posterovou prezentáciou sa predstavili autori Miňo, M. – Fratričová, M. – Rusko, Z.: Výsledky krajinno-archeologického plošného nedeštruktívneho prieskumu v jadrovom území lokality UNESCO Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia. Po uvedených



prednáškach a posterovej prezentácii sa uskutočnila odborná diskusia, kde došlo k vysvetleniu sporných tém či k nadviazaniu nových kontaktov.



Obr. 1. Účastníci exkurzie pred štôľňou Andreas na trase náučného chodníka ložiska Podlipa v Ľubietovej. Foto: autor.

Na ďalší deň konferencie 10. 9. 2020 bola naplánovaná exkurzia do banského regiónu Ľubietovej. Tu sme boli srdečne prijatí starostom obce Ing. Pavlom Zajacom, ktorý nás oboznámil priamo v teréne s pozoruhodnosťami obce (historické objekty) a v priestoroch či v teréne – aj spolu s Dr. Stanislavom Jeleňom – sme sa dozvedeli v obecnom múzeu o archeologických a historických nálezoch a objektoch spojených s najstaršou etapou vývoja obce Ľubietová. Veľký záujem účastníkov exkurzie vyvolala existencia náučného chodníka na ložisku Podlipa (lektor Dr. Martin Kvietok), kde sú pre verejnosť sprístupnené štôľne, zrekonštruované úpravnicke zariadenia pre rudy, viditeľné obrovské haldy a pod., pomocou ktorých si môže návštevník

vytvoriť obraz o rozsahu banskej ťažby medených rúd v období neskorého stredoveku a začiatkom novoveku.

Po spoločnom obede sa účastníci exkurzie vydali na cestu späť do Banskej Štiavnice, a to cestou cez historické osady a gotické kostoly Podpoľania (Poniky, Čerín), z ktorých posledná vyvolala veľký záujem, najmä vďaka miestnemu kvalitnému lektorovi, ktorým nebol nik iný ako správca farnosti Mgr. Dušan Mesík. Organizátori podujatia ponúkli účastníkom konferencie aj možnosť prehliadky výstav v objekte Bergergericht na Námestí sv. Trojice s názvom *Ecce Terra a Z najnovších akvizícií SBM*, pripravenej pri príležitosti 120. výročia založenia múzejníctva v Banskej Štiavnici. Najdôležitejším výstupom konferencie bude zborník prednášok, ktorý plánuje múzeum vydať do konca roku 2020. Vďaka všetkým spoluorganizátorom, členom prípravného výboru, autorom prednášok, ktorí prispeli k pozitívne hodnotenej konferencii v Banskej Štiavnici – podľa vyjadrenia jej účastníkov.

Zdar Boh!, ako sa vždy zdravili baníci.

Jozef Labuda

ARCHEOLÓGIA A VEREJNOSŤ

Od neandertálcov po Matúša Čáka alebo Všetko, čo ste chceli vedieť o archeológii, ale báli ste sa spýtať

Práca s verejnosťou a prezentovanie našej práce je jedným zo základných poslání každej verejnej inštitúcie v oblasti kultúrneho dedičstva. Trenčianske múzeum v Trenčíne nie je výnimkou. V priebehu roka pre našich návštevníkov pripravujeme podujatia, zameranie ktorých sa pohybuje na širokej škále od detí, rodín a laickej verejnosti až po záujemcov o lokálnu históriu či archeológiu. Najmä informovanejšej verejnosti bola určená špecializovaná prehliadka Trenčianskeho hradu, zameraná najmä na najstaršie dejiny Trenčianska, ktorú sme pod názvom „*Od neandertálcov po Matúša Čáka alebo Všetko, čo ste chceli vedieť o archeológii, ale báli ste sa spýtať*“ realizovali 19. júna 2020 v rámci Európskych dní archeológie.

Špecializovaná prehliadka začala uvítaním návštevníkov v objekte nedávno (2015) rekonštruovanej hradnej kasárne, kde každý z návštevníkov dostal stručný podklad so zjednodušenou časovou osou, na ktorej boli uvedené archeologické obdobia, spolu s najvýznamnejšími lokalitami v oblasti Trenčína, ako aj mapkou areálu Trenčianskeho hradu s miestami objavenia známych i menej známych, starších i novších archeologických nálezov. Návštevníci sa dozvedeli, kde sa na hrade našla zlatá keltská minca, stredoveká kostra dieťaťa, kde bol málo známy morový cintorín alebo čo naši kolegovia nedávno preskúmali v rámci archeologického výskumu domu strážcov Trenčianskeho hradu. Deti potešili farebné plagáty, motívami ktorých boli archeologické nálezy z Trenčína; na dračku išli najviac – neprekvapivo – fotografie kostier. V kasárni je umiestnená aj jedna z troch archeologických expozícií; v danom prípade zameraná hlavne na nálezy, odkryté pri výskume kasárne pred niekoľkými rokmi, reprezentujúce časové obdobie od laténu po novovek. Sprostredkovanie základných informácií o archeologickej chronologizácii tým dostalo aj pôsobivú kulisu.

Po krátkom úvode nasledovala najviac očakávaná časť – demonštrácia výroby paleolitckej štiepanej kamennej industrie. Túto sme z bezpečnostných dôvodov realizovali vonku, pred kasárňou – v kruhovom objekte pamiatkovo



prezentovaného novovekého mlyna na pušný prach. Výroba replík jednoduchých pravekých nástrojov (hovorme skôr o nenáročných úštepových škrabkách než o subtilných gravettienských čepeľkách s otupeným bokom či o listovitých hrotoch) má výhodu v tom, že odštiepiť úštep z pripravenej pazúrikovej hľuzy a upraviť ho bočnou retušou dokáže prakticky každý, čo sa nám v rámci nášho mikroexperimentu potvrdilo. Napriek svojej atraktivite a nenáročnosti je experimentálne štiepanie silicitov na Slovensku stále pomerne netradičné – o to unikátnejší musel byť pocit včítať sa do kože lovcov mamutov a sobov, čomu nahrávali aj júnu nesvedčiace pomerne nízke teploty.

Po experimentálnom okienku sme sa vydali do areálu tzv. horného hradu, do pamiatkovo prezentovaného objektu rotundy, kde sa nachádza druhá hradná archeologická expozícia. Niektorí návštevníci zobrali podtitul prehliadky smrteľne vážne, následkom čoho získali priamo zo zdroja odpovede nielen o detektorizme,

priebehu revízií múzejných zbierok, problematických publikáciách starších výskumov, Laugariciu, nálezom (odmene za oznámenie nálezu), perspektívach archeogenetiky či o pôvabe archeologičiek, ale aj názory zástupcu odbornej obce o údajnej zakázanej archeológii (kostry obrov, pyramidy v Bosne či kovové gule v prvohorných sedimentoch). Tie sa niektorým zapáleným boričom mýtov páčili asi menej, ale aj takéto stret s realitou patrí k našej práci. Priznajme si, že v nej ako odborníci máme veľké rezervy.

Pomyselným finále prehliadky bol výstup na Matúšovu vežu, odkiaľ boli vidieť aj archeologické náleziská, ktoré nemusia byť vždy známe širšiemu okruhu. Región Trenčína je známy nezvyčajnou koncentráciou archeologických lokalít. V diaľke sa črtal nielen Beckovský hrad, ale aj významné a z veľkej časti vykradnuté laténske hradisko v Trenčianskych Bohuslaviciach. Ukázali sme si, kde sa nachádzalo lužické žiarové megapohrebisko, preskúmané Archeologickým ústavom SAV v súvislosti so stavbou hypermarketu TESCO, virtuálne sme si zrekonštruovali komunikáciu medzi hradmi Trenčín, Súča a Vršatec a skúšali sme zaostriť oči do doliny, kde sa nachádza slovanský mohylník v Kubranskom háji. Z nových informácií boli návštevníci zaskočení správami o osídlení Ostrého vrchu nad Soblahovom v dobe bronzovej a dobe laténskej či o existencii viacerých zaniknutých stredovekých dedín/osád medzi Trenčínom a Trenčianskou Turnou. Ak sme ako múzeum chceli zvýšiť povedomie o lokálnych dejinách, myslím, že sa nám to podarilo. Len to Laugaricio sme stále nenašli...

Na skoro trojhodinovej prehliadke sa zúčastnilo asi 40 návštevníkov, do jej konca, ktorý sa pretiahol viac, ako sme mysleli, vydržali najviac angažované (a najmenej zmrznuté) dve tretiny.

Tomáš Michalík

Krajské múzeum v Prešove sa zapojilo do Európskych archeologických dní



Verejnosť vníma archeológiu dvojako – buď ako vzrušujúce dobrodružné príbehy Indiana Jonesa alebo ako nudnú záležitosť laboratórií a depozitárov, preplnených črepami starých nádob. Pravda je pritom niekde celkom inde. Archeológovia sa preto rôznymi spôsobmi usilujú sprostredkovať širokej verejnosti reálne výsledky svojich výskumov, a tým aj informácie o národnom kultúrnom dedičstve, ktoré skúmajú. Jedným z medzinárodných podujatí, zameraných na prezentáciu a popularizáciu archeológie a práce archeológov, sú Európske archeologické dni. Idea tohto podujatia vznikla pôvodne vo Francúzsku



v Národnom inštitúte preventívnych archeologických výskumov (INRAP). V roku 2020 sa Európske archeologické dni konali v dňoch 19. až 21. júna, pričom svojimi aktivitami sa zapojilo už 28 európskych krajín, medzi nimi aj Slovenská republika. Národným koordinátorom podujatia na Slovensku bol Pamiatkový úrad SR. Vzhľadom k obmedzeniam v súvislosti s covid-19 sa väčšina aktivít musela preniesť do online priestoru. Takýmto spôsobom sa pokúsilo priblížiť archeologické dedičstvo svojho regiónu aj Krajské múzeum v Prešove – Tripolitana.



Obr. 1. Ukážky prezentácií Krajského múzea v Prešove, ktorými predstavilo svoje štyri aktivity v rámci Európskych archeologických dní. Foto: autor.

Prostredníctvom online prezentácií predstavilo štyri dôležité prezentačné aktivity – archeologickú expozíciu Svet dávnych vekov vo svojej pobočke v Hanušovciach nad Topľou, open-air expozíciu Archeopark Živá archeológia v tej istej lokalite a malý archeologický pamätník Zabudnutý hrad vo svojej pobočke v Stropkove. Archeologická expozícia v Hanušovciach nad Topľou bola otvorená v roku 2018. Využitím audiovizuálnych a priestorových doplnkov patrí k najmodernejším regionálnym archeologickým expozíciám na Slovensku. Archeopark Živá archeológia, ktorý má za sebou prvých šesť rokov svojho jestvovania, predstavuje živé archeologické múzeum s množstvom edukačných aktivít pre verejnosť a s možnosťami v rámci experimentálnej archeológie (keramika, bronz, sklo atď.). Svojím interaktívnym charakterom je vynikajúcim doplnkom expozície Svet dávnych vekov v kamennom múzeu. Zo Stropkovského mestského hradu sa zachovala iba sakrálna stavba – gotický Kostol Najsvätejšieho Tela Kristovho a viackrát prestavaná profánna stavba – dnes známa ako kaštieľ – so základmi z 15. storočia. Pentagonálny fortifikačný systém úplne zmizol z povrchu. V súčasnosti je nad zemou priznaná časť juhovýchodnej veže, hlavný vstup a časti južného a východného múru, naznačené na základe fragmentov opevnenia odkrytých v rokoch 2006 – 2007. Poslednou popularizačnou a prezentačnou formou s cezhraničným rozmerom je mobilná aplikácia Transkarpatská archeologicko-kultúrna cesta, ktorá spája Archeopark v Hanušovciach nad Topľou s archeoskanzenom Karpacka Troja v Trzcínici (PL). Cesta, označená turistickými tabuľami s QR kódmi, zahŕňa na slovenskej strane významné archeologické a kultúrne pamiatky, ako je Medziarsky hrádok, Kapušanský hrad, Zborovský hrad, drevený kostol v Hertniku, Bardejov – mesto UNESCO, či eneolitické mohyly v Lukavici a odkazy na výšinné sídlisko z neskorej doby bronzovej v Terni a ďalšie.

Tieto aktivity, rovnako ako aj ostatné z takmer tisícky podujatí v rámci Európy, sú naďalej prístupné na <https://journes-archeologie.fr/>.

Budúcoročné Európske archeologické dni sa plánujú v dňoch 18. – 20. júna 2021. Dúfajme, že budú viac v reálnom ako virtuálnom priestore.



Mária Kotorová-Jenčová

Najväčší zlatý poklad na Bratislavskom hrade – výstava Poklad Inkov!

Vernisáž rovnomennej výstavy sa uskutočnila 24. júna 2020 v priestoroch gotickej Rytierskej siene Bratislavského hradu. Usporiadateľom výstavy je súkromná spoločnosť JVS Group pod záštitou Veľvyslanectva Peru v Českej republike a SNM – Historického múzea. Po prvýkrát prišli na územie Slovenskej republiky nádherné zlaté predmety, pochádzajúce z Múzea Oro del Perú v Lime. Muzeálnu zbierku založil Miguel Mujica Gallo a tým prispel k záchrane 300 ukradnutých predmetov. Za marketingové oddelenie JVS Group nám informácie a fotografie k výstave poskytla pani Zuzana Benediktová. Výstava bola predĺžená do konca júna 2021.



Obr. 1. Zlaté ruky či rukavice impozantných rozmerov boli vyrobené z masívnych plátov zlata ako pohrebná výbava vládcu. Kultúra: Lambayeque / Sicán, obdobie: 1000 – 1476 n. l. Foto: Archív JVS Group.

Maska váži takmer 2 kg a okrem ceny samotného zlata má nesmiernu duchovnú hodnotu. Na výstave majú návštevníci možnosť vidieť päť historických korún dávnych vládcov, zlaté ruky v nadživotnej veľkosti a ďalšiu unikátnu hrobovú výbavu. Nachádza sa tu aj veľké množstvo rituálnych predmetov ako sú obetné nože, poháre, či obrovské náhrdelníky, ktoré nosili kňazi počas obradov. Oživujúcim doplnkom sú rôzne úžasné inštalácie. Veľmi zaujímavý je napríklad veľký model bájnneho mesta Machu Picchu, zlatý trón samotného vládcu Inkov, či kópia Slnecnej brány od jazera Titicaca. Usporiadatelia pripravili aj detský program v podobe Detského dobrodružného chodníka plného úloh a hier. Pre študentov sú k výstave pripravené pracovné listy nielen o zlato, ale predovšetkým o histórii amerického kontinentu a tiež vedomostný kvíz. K dispozícii je aj zvukový sprievodca audioguide v rôznych jazykových verziách.

Viac informácií na www.pokladinkov.sk. Vstupenky sú k dispozícii cez predpredaj siete Ticketportal. Počas konania výstavy bude možné kúpiť si vstupenky aj priamo na mieste v pokladni SNM – Historického múzea.

Usporiadateľ:

JVS GROUP sro

Zuzana Benediktová

Marketing & PR SR, Tel.: +421 903 288 753 / E-mail: benediktova@jvsgroup.sk

Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV zorganizovala 22. júla 2020, ani nie mesiac po vernisáži, prednášku s autorkou výstavy – českou archeologičkou Evou Farfánovou Barriosovou. Prednáška sa, žiaľ, zo zdravotných dôvodov pani archeologičky neuskutočnila ani v tomto dátume, ani na jeseň. Tu už zasiahla ale znovu pandémia a s tým spojené karanténne opatrenia. Výstava je v čase prípravy Informátora zatvorená, ale dúfajme, že ju budeme môcť ešte vidieť v zimných mesiacoch. Pani dr. Farfánová Barriosová je pripravená prísť na Slovensko aj v roku 2021. Na výstave je možné zakúpiť jej autorskú monografiu *Synové Boha slunce. Vzestup a pád ríše Inků* (Vyšehrad

Podľa jej slov ponúka unikátna expozícia viac ako sto originálnych zlatých exponátov pochádzajúcich z obdobia dávnych civilizácií Južnej Ameriky. Zlatý poklad Inkov, tisíce rokov staré originálne exponáty, modely reálnych stavieb a rituálnych miest, mnoho najnovších vedeckých poznatkov a názorne spracované grafické panely výstavy dopĺňa videoprojekcia a TV obrazovky s dokumentárnymi snímkami zo súčasných nálezísk.

Medzi najcennejšie exponáty patrí veľká posmrtná zlatá maska ozdobená smaragdmi symbolizujúca nesmrteľnosť.



Obr. 2. Kvetinový princ Xochipilli. Boh lásky, kvetín, umenia, krásy, hier, slávností, poézie, tanca a spevu, síl prírody. Aztékovia, neskorá etapa postklasického obdobia, 1450-1500, Mexiko, replika. Foto: Archív JVS Group.



Obr. 3. Komentovaná prehliadka vedená kurátorkou výstavy pani K. Havelkovou. Vo vitrínach zlaté poháre, ktoré sa používali počas obradov. Foto: Archív JVS Group.

2019). V krátkosti uvádzame jej životopis a príspevok, ktorý na naše požiadanie napísala pre členov SAS pri SAV.

Dr. Eva Farfánová Barriosová (*1950) je česká archeologička, spisovateľka, pedagogička a turistická sprievodkyňa. Po dvojročnom štúdiu na Karlovej univerzite v Prahe pokračovala v štúdiu na Brigham Young University v Utahu, USA a vysokoškolské štúdiá ukončila v Lime na Univerzite svätého Marka v Peru. Pracovala na výskumoch hlavne na strednom peruánskom pobreží a štyri roky v Cuzcu. Tam robila záchranné výskumy a rok bola vedúcou archeologičkou na Machu Picchu. V Lime neskôr pôsobila ako pedagogička na vysokej škole.

Margaréta Musilová

Zlato Inků

Jedinečná výstava originálnych exponátů pocházejících z dob dávných peruánských civilizací se konala v minulých měsících na Bratislavském hradě. Jednalo se o předměty zapůjčené Muzeem zlata v Limě.

Muzeum zlata vytvořil v 60. letech minulého století peruánský podnikatel a diplomat Miguel Mujica Gallo. Byl to sběratel, který se celý život zajímal o zlato používané dávnými národy, které obývaly území dnešního Peru. Sbírkou obsahuje více než 8000 předmětů ze zlata, stříbra i platiny, textilie, keramiku, mumie a další cenné předměty z předkolumbovské minulosti země.

Mujica Gallo zakoupil všechny předměty od vykradačů hrobů ze severního pobřeží Peru, to znamená, že archeologové neznají kontext, ve kterém byly nalezeny. Mujica tím ale zabránil, aby byly vyvezeny ze země a prodány do soukromých sbírek v cizině nebo byly roztaveny a surové zlato prodáno peruánským klenotníkům.

Ještě před svou smrtí v roce 2001 Mujica věnoval svou sbírku peruánskému státu. Dnes je muzeum spravováno nadací, která nese jeho jméno a jejímž cílem je prostřednictvím těchto sbírek ukázat světu krásu, hodnotu a bohatství vytvořené předky na peruánském území.

V celé několikatisícileté historii Peru, zlato a stříbro v sobě vždy obsahovaly hluboký magický a náboženský symbolismus. Vždy představovaly věčnou dualitu slunce-měsíc, den-noc, ženský-mužský element. V Incké říši, bůh Slunce, zvaný Inti, představoval nejvyšší moc a bohyně Luna čili Mama Quilla byla jeho manželkou a vládkyní nebeské klenby. A jejich symbolem byla právě žlutá barva zlata a bílá stříbra. Oba tyto kovy také označovaly společenské postavení a moc osob, které je užívali ve svém životě i důležitost, kterou vyjadřovaly v jejich hrobech.

Všechny kultury, které předcházely incké civilizaci, zpracovávaly tyto kovy, ale jenom čtyři z nich dosáhly opravdového mistrovství. Byla to kultura Vicus (200 př.n.l. – 500 n.l.), Moche zvaná také Mochica (200 n.l. – 750 n.l.), Lambayeque, nyní častěji zvaná Sicán (900 n.l. – 1300 n.l.) a říše Chimú (900 n.l. – 1465 n.l.), jejíž vládce kolem roku 1300 dobyl království Sicán a vělnil ho do své říše. Všechny se rozvíjely na severním pobřeží Peru. Ale pak přišli Inkové a někdy kolem roku 1465 byla říše Chimú přemožena a stala se součástí mocné říše Inků.

Práce s kovy měla na severním pobřeží velmi dlouhou tradici a zvláště zruční byli kovotepci a zlatníci kultury Sicán. Ti jsou považováni za největší mistry ve svém oboru na celém americkém kontinentě. Velmi známé jsou jejich *tumi*, rituální nože ve tvaru půlměsíce, jejichž rukojeť často tvoří nadpřirozená antropomorfní bytost s rukama



Obr. 1. Kostel a klášter Santo Domingo postavený na místě incké Coricanchi.



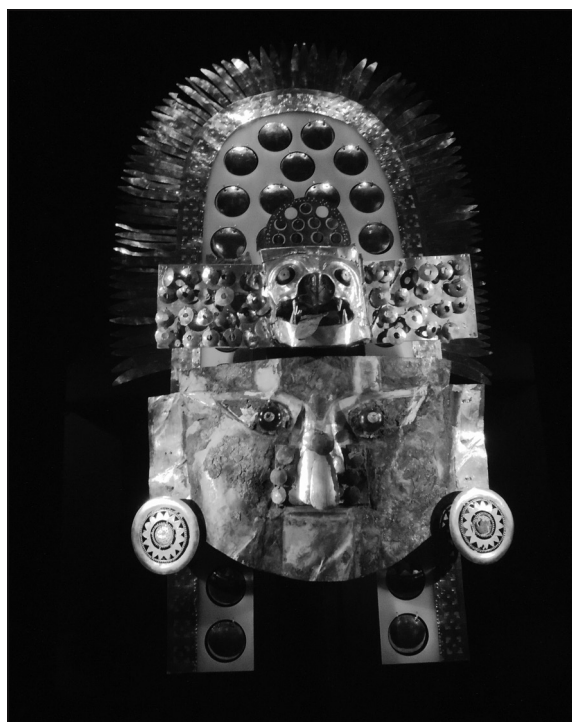
složenýma na prsou. Oči připomínají ptačí křídla a ze zad jim vyrůstají malá křídla. Je velmi pravděpodobné, že představují boha Ňaymlapa. Užívaly se k usmrcení lidí i zvířat na počest a usmíření bohů. Některé však dosahují výšky až 50 centimetrů. Těmi se nic neřezalo ani nesevalo, ty byly užívané jako reprezentace boha při různých ceremoniích.

Velmi známé jsou také zlaté pohřební masky, které se pokládaly na obličej zesnulých státních hodnostářů a příslušníků sicánské šlechty. Typickou charakteristikou jsou zase oči ve tvaru ptačích křídel často zdobené smaragdy, pocházejícími z dnešní Kolumbie, které symbolizovaly kontinuitu, pokračování života v jiném světě.

Když Inkové dobyli celou tuto oblast, odvedli nejzručnější řemeslníky do Cusca, aby tam vytvářeli svá díla pro ně. Tyto nové výrobky už ale byly v inckém stylu, některé si však uchovali ještě některé sicánské nebo chimúské prvky.

Když v listopadu roku 1532 Španělé zajali inku Atahualpu ve městě Cajamarca, inka jim slíbil, že když ho propustí na svobodu a dovolí mu návrat do jeho rodného Quita, tak v jistém termínu, který je dosud předmětem diskuze, někteří kronikáři uvádějí dva měsíce, jiní více, naplní místnost, kde byl vězněn, zlatem a dvě další podobné stříbrem až do výšky, kam dosáhne svou paží. Místnost, kterou měl naplnit zlatem, byla skoro dvanáct metrů dlouhá a více než sedm metrů široká a podle kronikářů čára na stěně byla tak vysoko, že ani statný muž na ni dlaní nedosáhl.

A tak začaly do Cajamarky přicházet z celé říše karavany lam naložených zlatými a stříbrnými poklady. Neznáme přesné množství zlata a stříbra, které bylo shromážděno jako výkupné a jež Španělé roztavili od května do srpna roku 1533. Odhady se značně liší. Jisté je, že po šest měsíců přicházely tisíce lam naložené džbány, talíři, šálky, poháry, hrnky, miskami, vázami, vykuřovadly, pytlíčky pletenými ze zlatých nití, figurkami zvířat i lidí, z nichž některé byly dokonce v životní velikosti. Vše ze zlata. Předměty naplnily celou místnost, tak jak inka slíbil. Jejich objem pravděpodobně dosahoval padesáti sedmi kubických metrů. Po jejich roztavení Španělé obdrželi asi 5993 kilogramů čistého zlata. Množství stříbra dosáhlo 13 110 kilogramů. Můžeme říci, že pravděpodobně nikdy v historii lidstva nebylo shromážděno na jednom místě takové bohatství jako to odevzdané Atahualpou svým vězňům. Každý jezdec, který přišel s Pizarrem do Cajamarky, dostal 90 liber zlata a 180 liber stříbra, pěšáci dostali polovinu. Sám Pizarro si ponechal sedmkrát větší množství cenného kovu, než dostal jezdec a navíc si ponechal zlatý Atahualpův trůn z patnáctikarátového zlata, který vážil 83 kg.¹



Obr. 2. Posmrtná maska velmože Sicán.

Ale ani toto nesmírné bohatství nebylo Atahualpovi nic platné. Pizarro svůj slib nesplnil a inku nechal popravit.

Atahualpa vyprávěl Španělům o Cuscu, hlavním městě říše, o jeho velikosti, kráse a především bohatství. Pizarro tam proto v únoru 1533 vyslal tři muže a velkou skupinu indiánů, kteří jim měli sloužit. Byli to jediní Evropané, kteří viděli město ve své opravdové kráse. A bylo to opravdu zlaté město. Stěny paláců a chrámů byly pokryté pláty zlata, suchá tráva pokrývající střechy domů byla protkaná zlatými vlákny. Město ve slunci zářilo, jako by bylo celé ze zlata. Užaslí poslové vyličili obětní oltář, tak veliký, že by unesl váhu dvou mužů, nebo ohromnou fontánu smontovanou z mnoha plátů kovu. Vše ze zlata.

Když 15. listopadu 1533 přitáhl Pizarro se všemi svými vojáky a více než dvaceti tisíci indiány, kteří se k němu přidali, posvátnost chrámů i celého města byla narušena. Do „pupku inckého světa“, jak bylo město nazýváno, přišel nový bůh, který jim byl vnucen bez žádných ohledů a začalo rabování a vykrádání chrámů a paláců. Nesmírné nádherné poklady přešly do zlatachtivých rukou dobyvatelů. Sny o bohatství se staly skutečností v hlavním městě Tahuantinsuyu, jak se říše jmenovala.

Nejobdivovanější byl ale chrám Coricancha, zasvěcený Slunci a všem ostatním důležitým bohům inckého panteonu. Zde dobyvatelé našli zlatý disk vykládaný drahými kameny,

velký jako kolo u vozu, umístěný tak, že na něj dopadaly první paprsky slunce a odrážely se s takovou silou, že to vypadalo, jako by tam bylo druhé slunce (José de Acosta², Cieza de León³).

Pravděpodobně nejvíce pozornosti dobyvatelů vzbudila zahrada rozkládající se u chrámu. Její rozloha přesahovala jeden hektar a byly zde symbolicky zobrazené všechny aktivity denního života v říši. Vše bylo však vytvořeno ze zlata. Kronikáři jako Cieza, Cobo⁴ ani Garcilaso⁵ se netajili svým obdivem, když psali, že hroudy země tvořily

¹ John Hemming: *Dobytí říše Inků*. Praha 1970, s. 54.

² José de Acosta: *Historia Natural Moral de las Indias* (1550). Madrid 1954.

³ Pedro Cieza de León: *Del Señorío de los Incas* (1554). Lima 1973.

⁴ Bernabé Cobo: *Historia del Nuevo Mundo* (1653). Madrid 1964.

⁵ Inca Garcilaso de la Vega: *Comentarios Reales de los Incas* (1609). Lima 1973.



kusy čistého zlata, kukuřičné pole bylo také ze zlata, zrovna tak jako stonky, listy a klasy, stromy s plody ze zlata a stříbra, stejně jako posvátná obilnina *quinoa*. Po zemi se plazili hlemýždi a ještěrky, filigránoví motýli seděli na květech a ptáci „vypadali jako by zpívali nebo létali a sáli med z květů“ (Garcilaso). Vše bylo tak dobře zasazené a upevněné, že se nic nevykořenilo ani v nejsilnějším větru. Navíc tam bylo víc než dvacet samic lam se svými mláďaty a samci a pastýři s holemi, kteří je hlídali. Vše ze zlata a samozřejmě v životní velikosti. A Cieza pokračuje: „Bylo tam velké množství džbánů ze zlata, stříbra a smaragdů, číší, hrnců a všech druhů nádob, všechno z čistého zlata... Byl to jeden z nejbohatších chrámů na světě.“

Evropané po sobě nenechali nic jen zkázu. Coricancha byla tím nejdůležitějším cílem španělských vojáků. Všechno vydrancovali a vyrabovali. Uctívané sochy a všechny předměty i mumie inků byly vyneseny z chrámu jako obyčejná kořist a před zraky bezmocných a zoufalých indiánů roztaveny.

Proto, bohužel, jméno celé výstavy Zlato Inků neodpovídá přesně jejímu obsahu, protože inckých zlatých předmětů je vystaveno jen velmi málo. Po dobytí země, všechny zlaté předměty byly roztavené. Dodnes se vypráví, že mnoho věcí, hlavně ty nejdůležitější kultovní předměty, indiáni ukryli. Kde, to nikdo neví. Prý ve městě Paititi. Nevíme ale, jestli Paititi někdy existovalo, nebo je to jenom legenda. Možná, že někdy v budoucnu archeologové Paititi objeví a teprve pak lidé budou moci obdivovat předměty vyrobené těmito dávnými umělci.



Obr. 3. Zrekonstruovaná podoba velmože Sicán.

Eva Farfánová Barriosová

Podujatie Made in Museum – archeologická sonda

Dnešní doba je vďaka koronakríze mimoriadne zložitá pre všetkých. Platí to aj o rôznych kultúrnych inštitúciách a o múzeách zvlášť. Znížil sa počet návštevníkov a prakticky absentovali školské kolektívy. V lete – v čase letných prázdnin – sa mnohé inštitúcie v atmosfére uvoľnených opatrení podujali na zorganizovanie čo najzaujímavejších podujatí, aby aspoň v tomto období prilákali návštevníkov. Podtatranské múzeum v Poprade ich zorganizovalo niekoľko a z hľadiska archeológie určite stojí za zmienku jedno, ktorého súčasťou bola aj archeologická sonda.



Obr. 1. Školský kolektív okolo vytvorenej archeologickej sondy v priestoroch obchodného centra Forum Poprad v novembri 2018. Pavol Mínarčák približuje návštevníkom prácu archeológa v teréne. Foto: Archív Podtatranského múzea v Poprade.

spočíva práca archeológa v teréne, priblížili sme im platnú legislatívu a následné spracovanie archeologických nálezov a okolností. Každý návštevník si odkrytú archeologickú situáciu zakresľoval na milimetrový papier a mohol si ju aj odfotiť. Na záver návštevníci dostali odznak Malý archeológ.

Už v novembri 2018 uskutočnilo Podtatranské múzeum v Poprade v spolupráci s nákupným centrom Forum Poprad v jeho priestoroch podujatie s názvom *Múzeum v obchodáku – Malý archeológ*. Zamerali sme sa na vytvorenie ilustračného archeologického pracoviska, ktoré pozostávalo z archeologického terénneho stanu s provizórnym vybavením (stôl, stoličky, odborný a technický denník, písacie potreby, lampy, vybavenie do terénu) a archeologickej sondy (cca 5 m x 2,5 m x 0,4 m), v ktorej bola v piesku zakopaná rozobraná plastová kostra (obr. 1) *Tyranosaura Rexa* (o výške cca 1,20 m). Takéto veľké predmety (jednotlivé kosti) detskí návštevníci odkrývali pomocou motyčiek a metličiek. Kolektívom, ktoré sa zúčastnili tohto cca 45 minútového podujatia, sme vysvetľovali, v čom



Odvtedy ubehli už takmer dva roky a Podtatranské múzeum sa rozhodlo vyjsť v ústrety všetkým podnetom na to, aby sme niečo podobné ponúkli znovu. Na začiatku augusta 2020 sme v Podtatranskom múzeu v Poprade zorganizovali podujatie s názvom *Made in Museum* a v rámci neho sme opäť vytvorili archeologickú sondu so stanom – tentokrát priamo v našom areáli (obr. 2).

Po absolvovaní všetkých protiepidemiologických opatrení návštevníci pristúpili k sonde, kde sa oboznámili s prácou archeológa a následne si ju mohli vyskúšať. V piesku sme tentokrát ukryli archeologickú situáciu vytvorenú zo starých tehál a dlaždíc. Návštevníci sa opäť za použitia motyčiek a metličiek mohli vžiť do role archeológa (obr. 3). K dispozícii bol aj malý hračkářský detektor, ktorý detskému návštevníkovi demonštroval, akým spôsobom ar-



Obr. 2. Pripravená archeologická sonda pre návštevníkov v auguste 2020. V tomto prípade bola sonda súčasťou podujatia *Made in Museum*, ktoré organizovalo Podtatranské múzeum v Poprade vo svojom areáli. Foto: Archív Podtatranského múzea v Poprade.



Obr. 3. Jeden z detských návštevníkov pomocou metličky pracuje v archeologickej sonde. Pavol Minarčák vysvetľuje prácu archeológa v teréne. Foto: Archív Podtatranského múzea v Poprade.

cheológovia pracujú v teréne s týmto prístrojom a na čo sa používa (v piesku sme ukryli moderné mince). Hračkářský detektor síce často nezachytil vôbec nič, ale výrobcovia doňho ukryli funkciu umelého zapípania, takže na demonštráciu pre detského návštevníka postačoval. Verejnosť sme taktiež oboznámili so súčasnou platnou legislatívou a predpismi, ktorými sa archeológovia musia riadiť. Po skončení odkryvania a začisťovania nálezovej situácie si návštevníci vyskúšali zakreslenie na milimetrový papier v mierke 1:20, 1:50, alebo proste v takej, v akej chceli a taktiež si výsledok svojej práce odfotili. V archeologickom stane – tentokrát kvôli epidemiologickým nariadeniam z jednej strany úplne otvorenom – mohli návštevníci vidieť jednoduché vybavenie pre prácu v teréne. Pri odchode dostal každý návštevník odznak Malý archeológ.

Pre veľký úspech týchto dvoch podobných podujatí Podtatranské múzeum určite niekedy v budúcnosti opäť archeologickú sondu pre detského návštevníka pripraví. Ešte aj teraz dostávame pozitívne ohlasy na uskutočnenú akciu s otázkami, kedy bude možné sa podujatia znova zúčastniť. Takýmto spôsobom sa Podtatranské múzeum v Poprade usiluje priblížiť terénnu prácu archeológa detskému návštevníkovi ako aj širokej verejnosti a snáď môžeme konštatovať, že niektorí z nadšených návštevníkov sa v budúcnosti stanú ozajstnými archeológmi.

Pavol Minarčák

Výstava – Po páde slovenskej Tróje

Po dlhšej „prestávke“ sa do Múzea Jána Thaina v Nových Zámkoch opäť naplno vrátila archeológia. Najnovšia výstava si kladie za cieľ priblížiť ako laickej, tak rovnako aj odbornej verejnosti pozoruhodné obdobie, ktoré nasledovalo bezprostredne po zániku „slovenskej Tróje“. Túto vznešenú prezývku si vyslúžila azda najznámejšia archeologická lokalita na Slovensku nachádzajúca sa v Šuranoch, časti Nitriansky Hrádok, kde v polohe Zámeček stála pred vyše tri a pol tisícročiami impozantná praveká pevnosť obklopená neprístupnými močiarimi.



Obr. 1. Vitrína venovaná mohylovému pohrebisku vo Svätom Petri. Foto: J. Godiš.

časti stredného Maďarska sformovala nová, svojrázna kultúrna entita. Dnes už legendárny archeológ Anton Točík (1918 – 1994) bol ten, ktorý ju ako prvý rozpoznal a v roku 1956 uviedol do vedeckých kruhov pod termínom juhovýchodná, resp. karpatská mohylová kultúra. Jej pomenovanie je odvodené od špecifického spôsobu pochovávania mŕtvych pod mohylami. Zvyk budovania hlinených násypov nad hrobmi sa v tom čase začal výraznejšie uplatňovať na širokom území Európy, a to od východného Francúzska cez Horné Falclo a Bavorsko, Čechy, nadalpský priestor v Rakúsku, Moravu až po stredné Maďarsko.

Je istou zvláštnosťou, alebo snáď len klamlivým odrazom stavu terénneho výskumu, že pamiatky mohylovej kultúry sa v porovnaní s inými vyskytujú na našom území oveľa zriedkavejšie, čo len pridáva k ich exkluzívnosti. Ambicióznym plánom nového kurátora múzea a zároveň autora výstavy Jakuba Godiša bolo preto zhromaždiť tieto vzácne artefakty zo zbierok rôznych inštitúcií a predstaviť tak návštevníkovi v čo najucelenejšej forme nevidanú pestrosť kultúrnych pomerov strednej doby bronzovej. Túto etapu pravekého vývoja definuje najmä zaujímavý fenomén zvýšenej mobility a migrácie, ktorý sa podstatne odzrkadlil i na hmotnom prejave tunajších populácií. Autor výstavy sa na problematiku kosziderského obdobia a mohylových kultúr už dlhší čas odborne špecializuje, a tak sa pri jej príprave snažil okrem prác iných skúsenejších archeológov aj do veľkej miery zúročiť najnovšie výsledky svojho vlastného teoretického bádania.



Obr. 3. Keramika polykultúrnej proveniencie z hrobov vo Svätom Petri. Foto: J. Godiš.

Nečakaný kolaps spoločenského systému vrcholných kultúr staršej doby bronzovej a ich opevnených osád na prelome 16. a 15. storočia p.n.l. predstavoval skutočný dejinný medzník v celej Karpatskej kotline, počas ktorého nastali hlboké zmeny v kultúrnej, hospodárskej aj ideologickej sfére. Výstava náznakovite ilustruje tieto udalosti, pričom sa následne plne zameriava na dianie odohrávajúce sa na južnom Slovensku v priebehu strednej doby bronzovej (1550/1500 – 1300/1250 p.n.l.), kedy sa v oblasti dolných tokov Nitry, Žitavy, Hrona, Ipl'a a tiež v priľahlej



Obr. 2. Vitrína s keramikou sformovanej karpatskej mohylovej kultúry. Foto: J. Godiš.

Výstava s názvom „Po páde slovenskej Tróje“ je rozčlenená do piatich hlavných sekcií, ktoré dokumentujú vývoj od klasického prejavu maďarovskej kultúry („Dávnoveká pevnosť v spleti močiarov“) cez turbulentné kosziderské obdobie („Prerod myšlienok a stáročných tradícií“), vznik („Úsvit mohylovej kultúry“) a formovanie karpatskej mohylovej kultúry („Uprostred bronzového veku“) až smerom k počiatkom doby popolnicových polí („Oheň ako brána do sveta mŕtvych“). Mimoriadne bohatú expozíciu tvorí vyše 350 artefaktov pochádzajúcich z viac než 30 lokalít z územia južného Slovenska, pričom osobitná pozornosť je venovaná materiálu z výskumov v Nitrianskom Hrádku, Kamenine, Mužle, Svätom



Obr. 4. Inventár mužského hrobu pod mohylou v Svätom Petri. Foto: J. Godiš.

rekonštrukcie vzhľadu mohylového pohrebiska vo Svätom Petri. Pred ňou sú vystavené skoro všetky keramické a kovové nálezy vyzdvihnuté pri výskume Mikuláša Duška v rokoch 1958 – 1959, medzi ktorými napríklad vyniká najstarší dokumentovaný hrobový nálež bronzovej britvy v strednom Podunajsku. Pre archeológov – návštevníkov môže byť atraktívnym fakt, že viaceré doposiaľ nepublikované artefakty boli pri príležitosti realizácie výstavy doslova vyňaté „spod depozitárneho prachu“ a sú teraz po prvýkrát exkluzívne ukázané na verejnosti. Zároveň je potrebné zdôrazniť, že výstava v podstate takmer celistvo dokumentuje vývoj jednej pravekej kultúry na našom území.

Po vyše 60 rokoch od kodifikovania karpatskej mohylovej kultúry je nutné nelichotivo konštatovať, že stav jej poznania na Slovensku je neuspokojivý. Terénna aktivita na jej lokalitách bola značná iba v 50. a 60. rokoch minulého storočia. Odvtedy jej bádanie u nás, žiaľ, dlhodobo stagnuje, zatiaľ čo výsledky investičných akcií 21. storočia v okolí Budapešti vrhajú nové svetlo na danú problematiku a jasne ukazujú na akútnu potrebu prehodnotiť staršie hypotézy. Snáď aj táto výstava podnieti odborníkov k tomu, aby sa znova oživil záujem nielen o výskum tejto „zabudnutej“ archeologickej kultúry, ale taktiež o poznanie strednej doby bronzovej ako celku.

Nakoniec sa žiada osobitne vyzdvihnúť fakt, že sa celkovo podarilo zapožičať vzácne artefakty až z piatich inštitúcií,

ktoré spolu s predmetmi z vlastného zbierkového fondu Múzea Jána Thaina utvárajú komplexný obraz o celom vývoji karpatskej mohylovej kultúry na Slovensku. Úprimná vďaka za spoluprácu preto patrí všetkým riaditeľom a príslušným kurátorom či správcom zbierok z Archeologického ústavu SAV v Nitre (M. Ruttkay, E. Blažová, P. Bednár), Podunajského múzea v Komárne (J. Csütörtöky, M. Gere), Tekovského múzea v Leviciach (J. Magnová, P. Pleva), Archeologického múzea SNM v Bratislave (J. Bartík, I. Choma) a Ponitrianskeho múzea v Nitre (P. Žáčiková, J. Ruttkayová). Bez ich ochoty by inak nebolo možné naplniť víziu scenára a ponúknuť tak návštevníkovi „prechádzku“ naprieč tromi storočiami vývoja prvého zlatého veku Európy.



Obr. 5. Bronzové srdcovité závesky z náhrdelníka zo Svätého Petra. Foto: J. Godiš.



Výstava „Po páde slovenskej Tróje“ je pre verejnosť prístupná od 4. septembra do 21. novembra 2020 v budove múzea na ulici M. R. Štefánika 58 v Nových Zámkoch. O zapožičanie výstavy predbežne prejavilo záujem Podunajské múzeum v Komárne, ako aj Tribečské múzeum v Topoľčanoch. To znamená, že ju budú môcť milovníci najstarších dejín vidieť aj v priebehu roka 2021, i keď už pravdepodobne v čiastočne „oklieštenej“ podobe vzhľadom na rozličné priestorové možnosti výstavných siení jednotlivých múzeí.

Jakub Godiš

Výstava Poklady z Malých Karpát – Nálezy z vrchov a nížin.

V SNM – Archeologickom múzeu je od septembra 2020 sprístupnená verejnosti výstava Poklady z Malých Karpát – Nálezy z vrchov a nížin. Prístupná verejnosti bude až do 30. júna 2021.



Obr. 1. Výstava Poklady Malých Karpát v SNM – Archeologickom múzeu. Foto: A. Bajanová.

Výstava je jedným z výstupov projektu „Proces a zákonitosti osídlenia horských a podhorských oblastí západného Slovenska v praveku a včasnej dobe dejinnej“, ktorý sa realizoval s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja podľa zmluvy č. APVV-15-0491. V rámci tohto projektu bádatelia sledovali trasy pravekých a včasnohistorických komunikačných ťahov, ktoré viedli cez horské priesmyky a spájali jednotlivé sídliskové areály.

Garantom a zostavovateľom výstavy je Mgr. Igor Bazovský, PhD. Na realizácii výstavy sa okrem neho podieľali aj ďalší pracovníci SNM – Archeologického múzea: PhDr. Juraj Bartík, PhD., Mgr. Radoslav Čambal, PhD., PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Mgr. Pavol Jelínek, PhD., PhDr. Vladimír Turčan a zo SNM – Historického múzea Mgr. Marek Budaj,

PhD. Výtvarného riešenia a grafickej úpravy textov sa zhostil Mgr. Radoslav Čambal, PhD. Prevažná časť nálezov pochádza zo zbierok SNM – Archeologického múzea, ďalšie predmety boli zapožičané zo SNM – Historického múzea a Mestského múzea v Pezinku.

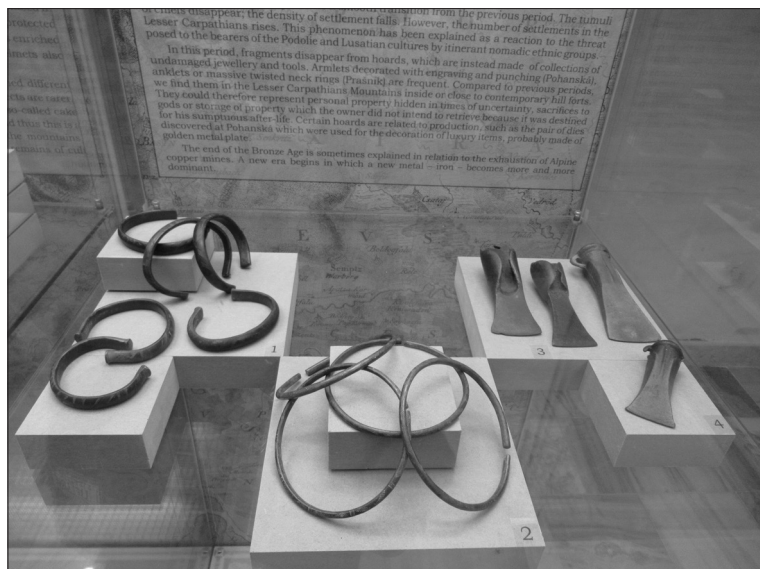
Verejnosti sa autori výstavy rozhodli priblížiť riešené projektové témy cez zaujímavý fenomén depotov. Keďže tento termín je bežným ľudom neznámy, pojem „poklady“ ho dobre zastupuje a znie aj divácky pútavejšie.

Výstava je usporiadaná chronologicky, exponáty sú inštalované v bezprašných vysokých aj pultových vitrínach, s osvetlením priamo vo vitrínach. Každá vitrína má na zadnej stene sprievodný text k danému obdobiu, nálezisku a vystaveným predmetom, ako aj fotografie archeologických lokalít, lidarové snímky, letecké fotografie, zábery z krajiny či kresbové rekonštrukcie. Panely sú po celej výške vitríny, pričom podklad tvorí výrez Mikovíniho mapy Bratislavskej stolice (na ktorom môžeme vidieť oblasť v okolí Malých Karpát, na ktorú sa zameriava aj výstava). Hlavné informačné texty a aj exponáty v stredovej vitríne sú umiestnené na pekne graficky riešených podstavcoch, nesúcich výzdobné motívy prislúchajúce k obdobiu prezentovanému v tej časti miestnosti. Spolu s pultovými vitrínami sú osvetlené stropnými reflektormi. Na čelnej stene vitríny je na priehľadnej fólii text zameraný priamo na vysvetlenie významu jednotlivých vystavených predmetov, ktoré sú zároveň prehľadne očíslované. Za odbornými textami



Obr. 2. Súčasti honosného konského postroja z Borinky. Foto: A. Bajanová.

Na čelnej stene vitríny je na priehľadnej fólii text zameraný priamo na vysvetlenie významu jednotlivých vystavených predmetov, ktoré sú zároveň prehľadne očíslované. Za odbornými textami



Obr. 3. Depoty bronzových náramkov a sekier z Prašníka a Plaveckého Podhradia. Foto: A. Bajanová.

to, čo bolo v jednotlivých obdobiach vnímané ako cenné a prináša viaceré vysvetlenia uloženia týchto predmetov do zeme. Cez nájdené poklady sa dozvedáme viac o vojenských konfliktoch, strachu vtedajších ľudí, alebo aj náboženských predstavách. Výstava tak ponúka nevšedný a hodnotný pohľad na minulosť od praveku až po novovek.

K výstave je pripravený katalóg, ktorého zostavovateľom je tiež Mgr. Igor Bazovský, PhD.

Anna Bajanová

Výstava Slovánske hradisko na Veľkom vrchu

„Slovánske hradisko na Veľkom vrchu“ je názov výstavy, ktorá je v týchto dňoch nainštalovaná v Považskom múzeu v Žiline. Vznikla vďaka spolupráci Archeologického ústavu SAV Nitra (G. Fusek) a Považského múzea v Žiline (A. Slaná). Jej cieľom je prezentovať výsledky a artefakty získané počas niekoľkoročného výskumu na hradisku Veľký vrch pri obci Divinka (okres Žilina). Slávnostné otvorenie výstavy sa konalo 11. septembra 2020 a predchádzala mu odborná prednáška PhDr. Gabriela Fuseka, CSc. Počas nej sa prítomní návštevníci dozvedeli mnohé podstatné informácie o uskutočnených terénnych výskumoch na lokalite, o pevnostných prvkoch hradiska, či významných nálezoch. Samotné exponáty si návštevníci môžu pozrieť na výstave inštalovanej v priestoroch Drotárskeho pavilónu v areáli Budatínskeho hradu. Okrem exponátov sú podstatné informácie a výsledky z jednotlivých výskumných sezón prezentované na vystavených paneloch.

Hradisko Veľký vrch sa vypína nad obcou Divinka. Už v minulosti púťalo pozornosť viacerých bádateľov. Do archeologickej literatúry ho uviedol A. Petrovský-Šichman. Prvý výskum sa tu uskutočnil v 70-tych rokoch minulého storočia. Spolupracovali na ňom Archeologický ústav SAV Nitra (K. Pieta) a Považské múzeum v Žiline (J. Moravčík). Po dlhých 40 rokoch sa výskumníci vrátili na lokalitu opäť pod vedením G. Fuseka, a tak v rokoch 2013 až 2019 opäť spolupracovali obe inštitúcie. Archeologický ústav SAV Nitra (G. Fusek, M. Holeščák) a Považské múzeum v Žiline (A. Slaná, Z. Staneková). Výstava je koncipovaná chronologicky, od najstaršieho zdokumentovaného osídlenia. Hradisko vybudoval v záverečnej etape doby bronzovej ľud lužickej kultúry. Počas archeologického výskumu sa zistilo, že už v mladšej dobe bronzovej sa tu nachádzalo výšinné sídlisko. Na začiatku neskorej doby bronzovej obyvatelia osady kopec opevnili v rozsahu,



Obr. 1. Zrekonštruovaná keramika, mlecie kamene a kovové predmety z hradiska. Veľkomoravské obdobie. Foto: A. Kucharčíková.



Obr. 2. Nálezy z hradiska z obdobia púchovskej kultúry. Foto: A. Kucharčíková.

výroby. Nálezy boli objavené v odpadových či zánikových vrstvách. Pozoruhodnými sú však aj hromadné nálezy železných predmetov, depotov zámerne uložených do zeme. Návštevníci si môžu prezrieť železné časti orného či žacieho náradia, remeselnícke nástroje, ale aj predmety dokladajúce každodenný chod domácností, napríklad nože, britvy, nožnice, obruče vedierok, rôzne šidlá a mnohé iné predmety. K početným nálezom patrili keramické zlomky nádob. Viaceré sa podarilo zrekonštruovať. Tenkostenné hrnce ustálených tvarov s monotematickou výzdobou poukazujú na lokálny pôvod väčšiny objavenej keramiky. Široké spektrum objavených a prezentovaných artefaktov je dokladom umu a aktívneho života jeho dávnych obyvateľov.

Veríme, že prehliadka vystavených exponátov a priblížených poznatkov z výskumov na Veľkom vrchu poteší nielen odbornú, ale aj širokú laickú verejnosť.

K výstave vznikol dvojjazyčný katalóg výstavy (60 s.), v ktorom pútavou formou autori približujú existenciu hradiska v jednotlivých epochách jeho osídlenia. Jeho súčasťou sú aj mapy, rekonštrukcie a fotografie s popisom vystavených exponátov. Všetkých záujemcov o históriu hradiska Veľký vrch pozývame pozrieť si túto zaujímavú výstavu, ktorá potrvá do konca marca roku 2021.

Literatúra:

Fusek, G. – Slaná, A. 2020: Slovanské hradisko na Veľkom vrchu. Katalóg výstavy. Slavic hillfort on Big hill. Exhibition catalogue. Žilina 2020.

ako ho môžeme vidieť dodnes. K významnejším nálezom z tohto obdobia, prezentovaným na výstave, patrí fragment bronzového kosáka, puklička lievikovitého tvaru, zlomok náramku či rekonštruovaná keramika a jej fragmenty. Návštevníkov poteší pohľad aj na artefakty z obdobia neskorej doby laténskej a staršej doby rímskej, kedy na hradisku sídlil ľud púchovskej kultúry. Pri svojej stavbe neopevnili hradisko v celom rozsahu, ale iba jeho najvyššie položenú časť. Vznikol tak menší hrádok s rozlohou asi 0,6 ha. K vystaveným artefaktom z tohto obdobia patria okrem keramiky aj kovové nálezy, ako spony na šaty, remeselnícke náradie, či hroty šípov.

Dominantne je prezentovaná epocha osídlenia hradiska vo včasnom stredoveku, vo veľkomoravskom období. Aj keď sa viacročný výskum veľkomoravského hradu (hradiska) sústredil len na vybrané plochy, priniesol množstvo cenných informácií o type zástavby, stavebných technikách opevnenia, doklady o prítomnosti spoločenskej elity a úrovni remeselnej či poľnohospodárskej produkcie. Dokladom prítomnosti mocenskej zložky spoločnosti sídliacej na hradisku sú nálezy ostrôh a kovových súčastí remienkov slúžiacich na ich pripevnenie. Vystavené sú kovové súčasti honosne zdobených opaskov, súčasti konského postroja, či fragment podkovy. Prezentovaný je tiež unikátny nález zatiaľ jediného známeho šperku z lokality, široký oválny plechový štítok bronzového prsteňa, zdobený jemne gravírovaným krížom. Z Veľkého vrchu pochádza aj široký sortiment predmetov dokladajúci rozvinutú úroveň poľnohospodárstva a remeselnej



Obr. 3. Keramika z hradiska na Veľkom vrchu a fragmenty hrncov zo Žiliny, poloha Frambor. Veľkomoravské obdobie. Foto: A. Kucharčíková.

Andrea Slaná

Staroveký Egypt v divadle

Slovenskí archeológovia a egyptológovia v divadle? Práve toto netradičné spojenie vzniklo spoluprácou Ústavu orientalistiky SAV a Slovenského národného divadla pri príležitosti uvedenia novej inscenácie opery *Aida* od Giuseppe Verdiho. Projekt zahŕňajúci odbornú spoluprácu a propagačné aktivity vznikol z iniciatívy dr. Veroniky Verešovej, archeologičky z Ústavu orientalistiky a režiséra pripravovanej opery prof. Pavla Smolíka. V rámci neho pripravil Ústav orientalistiky sprievodnú výstavu *Tajomný Egypt: Od archeologického výskumu po operu* ako dar Opere SND pri príležitosti jubilejnej 100. sezóny divadla. Opera *Aida*, uvedená 24. decembra 1871 v Káhire, je úzko spojená so svetom egyptológie prostredníctvom egyptológa Augusta Marietta. Práve on bol autorom jej hlavného námetu, ktorý je oslavou starovekého Egypta. Dej tejto svetoznámej opery či hlavné postavy zase súvisia s mnohými oblasťami kultúry, života a dejín tejto starovekej civilizácie a zároveň sú prepojené s jej výskumom slovenskými archeológmi a egyptológmi.



Obr. 1. Vernisážou návštevníkov sprevádzala autorka výstavy dr. Veronika Verešová. Foto: J. Žilincár.



Obr. 2. Vernisážou návštevníkov sprevádzala autorka výstavy dr. Veronika Verešová. Foto: Ivan Ölvecký.

Wad Hadždž v severnom Sudáne, kde Ústav orientalistiky spolupracuje s Nadáciou Aigyptos a s Archeologickým ústavom SAV.

Ďalšie dve časti výstavy návštevníkom približujú svet starovekých Egyptanov, ktorý inšpiruje všetkých inscenátorov skvelého Verdiho diela. Kartónové figúry v životnej veľkosti nás zoznamujú s hlavnými postavami opery *Aida*, ktoré sú zároveň predstaviteľmi staroegyptskej civilizácie. Prostredníctvom fotografií nálezov z lokality Tell el-Retábí sú prepojené s aktuálnym poľsko-slovenským výskumom. Trojrozmerná inštalácia, ktorej autorom je Mgr. Lukáš Kováčik, archeológ a dlhodobý spolupracovník na výskume v Egypte, predstavuje kultové centrá vybraných staroegyptských božstiev, ktoré sa objavujú aj v samotnom opernom diele.



Obr. 3. Trojdimenzionálna inštalácia Lukáša Kováčika ilustruje miesta kultu staroegyptských božstiev. Foto: Ivan Ölvecký.





Obr. 4. Vernisáž preniesla návštevníkov do starovekého Egypta. Foto: Ivan Ölvecký.

bol doplnený úryvkami zo staroegyptskej literatúry. V slovenčine, ale čiastočne aj v staroegyptčine, ich recitoval herec a sólista činohry SND Štefan Bučko. Prezentované boli aj vybrané kostýmy z pripravovanej inscenácie Aida, ktorých autorkou je kostýmová výtvarníčka Ľudmila Várossová. Výstavu slávnostne otvoril riaditeľ Opery SND Rastislav Štúr.

Napriek tomu, že tesne po premiére opery Aida muselo byť divadlo z dôvodu druhej vlny pandémie zatvorené, výstava ostáva naďalej v jeho priestoroch, aby si ju mohli návštevníci opery a činohry pozrieť, keď budú predstavenia opäť povolené.

Veronika Verešová

ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY

Revízný výskum opevnenia sídliska zo staršej doby bronzovej v Spišskom Štvrtku

Je povzbudivé, že rok 2020 sa napriek zložitej spoločenskej situácii, ktorá utlmila mnohé odborné aktivity, niesol aj v pozitívnom duchu (staro)nových výskumov a objavov. Jedným z nich je výšinné opevnené sídlisko z prelomu staršej a strednej doby bronzovej v polohe Myšia hôrka, ktoré je zapísané do zoznamu národných kultúrnych pamiatok. Areál tak po viac ako 50 rokoch od ukončenia rozsiahleho výskumu vedeného J. Vladárom opätovne ožil vďaka organizácii prieskumov okolia a revízneho výskumu opevnenia.

Cesta za poznaním je často neľahká a trnitá, čo doslova a do písma potvrdzuje aj toto dnes už odbornej i laickej verejnosti notoricky známe archeologické nálezisko, ktoré nie je nutné bližšie predstavovať. Od ukončenia výskumu a posledného zasypania sond v roku 1975 lokalita, žiaľ, na rozdiel od kolekcie vzácných nálezov, upadla do zabudnutia. Recentné celoplošné zalesnenie náletovými borovicovými drevinami a nízkym hustým krovím zmenilo charakter krajiny, zabráňovalo priechodnosti, a tým aj snahám o lokalizáciu kamenných štruktúr fortifikácie, ktoré boli prioritou výskumu. Mimo vegetačného obdobia sme sa preto podujali zorganizovať brigádu s cieľom vyčistiť plochu s rozmermi 80 x 30 m pozdĺž juhovýchodnej línie valového opevnenia. Následne sme areál preverili pomocou detektora kovov, po ktorom M. Cheben a I. Murín z Archeologického ústavu SAV realizovali nedeštruktívny geofyzikálny prieskum s úspešným uplatnením dvoch rôznych metód – GPR (ground penetrating radar, čiže georadar) a elektrického odporového profilovania. Kým geoelektrické meranie potvrdilo priebeh opevnenia tak ako ho predpokladá idealizovaný plán sídliska, na základe georadarového merania sa dala odhadnúť hutnosť a súčasný stav dochovania jeho jednotlivých komponentov. Obidve metódy tak komplementárne prispeli k určeniu najvhodnejších plôch, na ktorých boli následne vytýčené sondy.

V nadväznosti na výsledky geofyzikálnych meraní bol v priebehu septembra organizovaný výskum pod vedením L. Benedikovej v dvoch sondách situovaných v rôznych areáloch a naprieč potvrdenými anomáliami, ktoré pôvodne tvorili vonkajšiu líniu valového opevnenia. Prvú s rozmermi 8 x 2 m v orientácii JZ-SV sme vytýčili v priestore juhovýchodného okraja, kde sa podľa dokumentácie výskumu J. Vladára predpokladalo zachytenie vôbec najkompaktnejších fragmentov vonkajšej kamennej plently valu a paralelného predsunutého kamenného múru. Druhý zisťovací rez s rozmermi 8 x 1 m v orientácii JV-SZ sme viedli naprieč východným okrajom južne od tzv. bastiónu 1 na ploche, ktorá nebola v rokoch 1968 – 1975 skúmaná. V spolupráci s T. Lieskovským zo Slovenskej technickej univerzity bola lokalita nanovo geodeticky zameraná, pričom situácie sa priebežne dokumentovali s využitím 3D fotogrametrie. Doložená stratigrafia ukazuje, že jednotlivé komponenty opevnenia (priekopa, valový kamenisto-



hlinitý násyp, vonkajšia kamenná plenta, vonkajší predsunutý kamenný múr) boli budované súčasne a plánovite totožnými konštrukčnými postupmi v rôznych častiach sídliska. Možno tak vylúčiť diskutovanú alternatívu o neskoršej recyklácii už vybudovaného zemného valu, ktorý mohol byť v mladšom sídelnom horizonte spevnený kamennými prvkami. Keďže opevnenie nepoškodil požiar, v telese valu sa nedochovali kompaktnéjšie organické makrozvyšky. Pre potreby absolútneho datovania fortifikačného systému, ktoré je predmetom aktívnej diskusie, odobral P. Moska zo Sliezskej technickej univerzity sériu vzoriek zo súvisiacich kontextov, ktoré budú laboratórne analyzované metódou opticky stimulovanej luminiscencie (OSL). Spolu s týmito sa počas výskumu archeologické kontexty vzorkovali nielen geologicky a pedologicky, ale aj archeobotanicky, pričom získané vzorky sa aktuálne spracúvajú v kooperácii s M. Hajnalovou z Katedry archeológie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a J. Petříkom z Prírodovedeckej fakulty Masarykovskej univerzity v Brne.



Obr. 1. Archeologický výskum opevnenia sídliska zo staršej doby bronzovej pred 50 rokmi (vľavo) a dnes (vpravo). Foto: Archív AÚ SAV, T. Nováček, D. Oravkinová.

Okrem revízie opevnenia sme pozornosť venovali aj poznaniu širšieho okolia, ktoré mohlo v období trvania otomansko-füzesabonského kultúrneho komplexu tvoriť zázemie centrálnej polohy na Myšej hôrke. Plošný geomagnetický prieskum vylúčil existenciu neopevneného sídliska v tesnej blízkosti východnej časti opevnenia (len tu je totiž vhodný neexponovaný terén na potenciálnu osadu), kde bol preskúmaný aj vchod do opevneného areálu. Potvrdil však kumuláciu sídliskových jám v okolí dvora bývalého družstva severne od sídliska. Opevnený areál tiež vizuálne kontroloval ďalšie dve polohy so známym osídlením, pričom zozbierané zlomky keramiky materiálovo a morfo-typologicky korelujú s keramikou z opevneného areálu. Vytipované polohy budú predmetom ďalších systematických nedeštruktívnych prieskumov, prípadne cielených sondáží za účelom verifikácie potenciálu a doplnenia informácií o pramennej báze, konkrétne o otvorených sídliskách, ktorých poznanie je v porovnaní s výšinnými opevnenými sídliskami na prelome staršej a strednej doby bronzovej značne podhodnotené.

Je potešiteľné, že realizácia výskumu prispela k zvýšeniu povedomia v širšom regióne a upozornila na súčasný zanedbaný stav pamiatky, ktorý má negatívny vplyv na zachovanie nielen skúmaných, ale aj neskúmaných reliktov. Nádejame sa, že jeho výsledky po spracovaní spolu so sériou ďalších plánovaných aktivít prispesú k pútavejšej prezentácii archeologického monumentu, ktorý J. Vladár na základe prekvapivo bohatých nálezov obrazne nazval „slovenskými Mykénami“.

Záverom sa chceme poďakovať starostovi obce Spišský Štvrtok J. Grešovi za mimoriadne aktívny záujem, nezištnú podporu a pomoc počas prípravných a realizačných prác. Súčasne ďakujeme odborným pracovníkom Spišského múzea v Spišskej Novej Vsi M. Hudákovi a M. Hudákovej, ďalej M. Kučerovej z Múzea v Kežmarku, M. Sojákovi



z Archeologického ústavu SAV a členom občianskeho združenia Mons Castri, ktorí svojimi cennými radami prispeli ku kvalite výsledkov, na dobrovoľníckej báze sa zúčastnili brigády súvisiacej s čistením areálu sídliska od nízkych náletových krovin, detektorového prieskumu a aj samotného archeologického výskumu.

Dominika Oravkinová – Tomáš Nováček

Vzniklo s podporou projektu National Geographic Society EC-62092R-19 a Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0276.

Flóriš Rómer a prvá výstava egyptských pamiatok na území Slovenska¹

V auguste 1865 sa v Prešporku, dnes Bratislave, konal 11. kongres uhorských lekárov a prírodovedcov. Korunovačné mesto navštívilo 568 profesionálov z Uhorska aj zo zahraničia. Kongres bol významnou udalosťou pre prešporskú elitu, ktoré sa chceli ukázať v tom najlepšom svetle. Na prešporskej radnici akciu slávnostne otvoril predseda kongresu gróf Karol III. Zichy/Ziči (1785 – 1876) a zástupca primátora Móric Gottl (c. 1816 – 1892). Účastníci navštívili Devín, Hainburg, Bad Deutsch-Altenburg/Carnuntum a stanicu prešporsko-trnavskej konskej železnice vo Svätom Jure. Okrem toho dostali pamätnú medailu a aj knihu *Pressburg und seine Umgebung*.

Prešporský rodák, katolícky kňaz, archeológ, historik a člen Uhorskej akadémie vied František/Franz Flóriš/Floridus Rómer (1815 – 1889) bol tajomníkom kongresu, predsedom jeho archeologickej sekcie a tiež jedným z riaditeľov priemyselnej, archeologickej a umeleckej výstavy v Grasalkovičovom paláci, usporiadanej pri príležitosti kongresu. V knihe *Pressburg und seine Umgebung* napísal kapitolu *Pressburg's archäologische Denkmale* a redigoval archeologické kapitoly v katalógu výstavy. V expozícii bolo vystavených aj niekoľko staroegyptských artefaktov. Katalóg o nich poskytuje bližšie údaje na stranách 48-52. Vystavené boli v archeologickej sekcii vo výstavnej hale II, v kabinete 1, pod číslami 131 až 192. Týchto 61 katalógových čísel tvorilo až 72 pamiatok, pretože jedno katalógové číslo tvorila skupina 12 skarabeov. Z exponátov patrila väčšina Johannovi/Jánovi Schiefnerovi. Ďalším prispievateľom výstavy bol György/Juraj Ráth. Po jednom artefakte vystavili János/Ján Bakits a Ferdinand Steltzner. Majiteľ jedného exponátu nebol uvedený.

Pamiatky neboli na výstave jediné predmety egyptského pôvodu. V ďalších častiach výstavy sa nachádzali aj etnografické exponáty. Dr. Reinhardt (pravdepodobne prešporský lekár M. Franz Reinhard) verejnosti predstavil svojich 6 kusov čierneho čajovej súpravy. Gróf Antal/Anton Karol Eszterházy (1820 – 1889) zapožičal odev *felláha* – roľníka (*galabéju* alebo *kaftan*), šál, *burnus* (tradičný plášť s dlhými rukávami) a dva núbijské koše s pokrývkami, ktoré získal počas svojich mnohých ciest do Egypta.

Mohlo by byť prekvapujúce, že už štyri desaťročia po rozlúštení hieroglyfov je možné v Uhorsku vystavovať egyptské pamiatky. Lode spoločnosti *Österreichische Lloyd* však plávali z Terstu do Alexandrie už od roku 1837. O 14 rokov neskôr mohli cestujúci podniknúť štvordňovú plavbu do Alexandrie už dvakrát mesačne. Gustáv



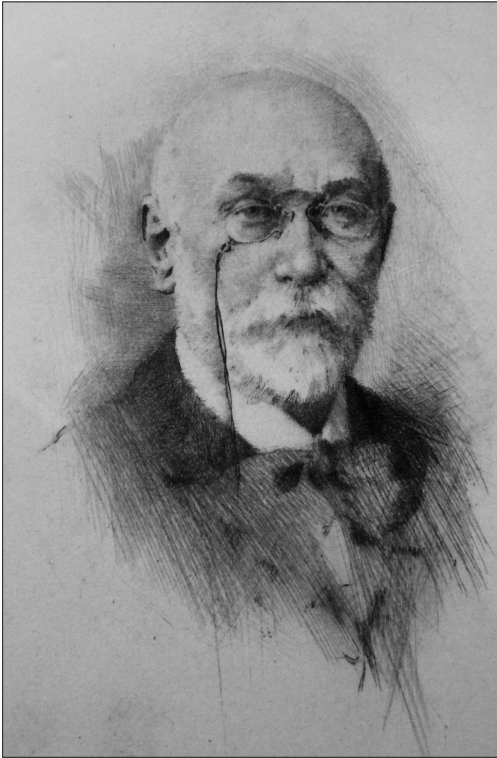
Obr. 1. Flóriš Rómer (1815 – 1889).

¹ Text vychádza najmä z príspevku J. Hudec: „Aegyptiaca on an exhibition in Pressburg/Bratislava in 1865.“ Proceedings of 12. International Conference „Egypt and Austria“, Zagreb, 17. – 22. September 2018 (in print).



Zechenter-Laskomerský popisuje, ako sa rok pred výstavou plavil do Konštantínopola a Atén a spomína, že dostal aj pozvánku na zimné cestovné spoločenstvo do Egypta v cene 400 zlatých.

Johann Schiefner (1828 – 1887) bol finančníkom a neskôr hlavným pokladníkom Rakúsko-uhorskej banky, takže si mohol, popri zberateľskej vášni, prípadne dovoliť aj cestu do Egypta. Jeho súkromné zbierky boli považované za „najdôležitejšie z hľadiska krásy a rozmanitosti svojich artefaktov medzi zbierkami v hlavnom meste“. Bol synom obchodníka, ktorý sa tiež volal Johann Schiefner (1788 – 1861) a jeho manželky Magdalény, rodenej Riffelovej. Manželkou Johanna juniora bola Franziska Modrzejewska (1819 – 1895). O jeho získavaní egyptiakov nie sú známe detaily. V roku 1864 Rómer spomína, že Schiefner dlhodobo zbiera starožitnosti. Dokonca organizoval vykopávky (bronzy z Dunaföldváru v Tolnianskej župe) a kupoval nálezy aj od starožitníkov v Pešti (napr. nálezy zo Stoličného Belehradu).



Obr. 2. György Ráth (1828 – 1905).

György Ráth (1828 – 1905) študoval právo v Pešti. V roku 1848 sa stal úradníkom na Ministerstve spravodlivosti v Pešti a bol dobrovoľníkom v povstaní v rokoch 1848 – 1849. Neskôr pôsobil v súdnom systéme a vrcholom jeho kariéry bol post predsedu Kráľovskej súdnej tabule v Budapešti (1872 – 1889). V roku 1896 sa stal doživotným členom parlamentnej Magnátskej snemovne. Popri súdnej praxi pôsobil aj ako vedúci a neskôr ako generálny riaditeľ (1886 – 1896) Umelecko-priemyslového (*Iparművészeti*) múzea v Budapešti (vo svojej dobe 3. najväčšie na svete). V roku 1873 riadil expozíciu uhorského umenia na Svetovej výstave vo Viedni. Jeho zásluhy ocenili Čestným krížom na svetovom veľtrhu v Paríži v roku 1900. Od 60. rokov bol tiež jedným z najväčších zberateľov v Uhorsku. Jeho zberateľská vášň zahŕňala širokú škálu od umenia až po knihy. V roku 1901 sa s manželkou a zbierkami presťahoval do vily pri budapeštianskom Városligete. V roku 1907 bolo v ich vile otvorené Ráthovo múzeum a do jeho expozície prispela jeho vdova Gizella Melcsiczky/Melčická (zemiansky rod z Melčíc pri Trenčíne) viac než tisícok artefaktov.

Prírodovedec Ferdinand Steltzner (1808 – 1882) zapožičal na výstavu v Prešporku egyptské sklenené a fajansové/pastové koráliky. Narodil sa v rodine bohatých obchodníkov, ale jeho otec zbankrotoval a okolo roku 1824 sa presťahovali z Viedne do Prešporka. Steltzner tu absolvoval benediktínske gymnázium a potom pracoval ako úradník v Kráľovskej soľnej kancelárii v Rábe, Pešti a Haliči. Po zrušení kráľovských soľných úradov pracoval od roku 1849 v úrade hlavného nitrianskeho župana, grófa

Antona Forgáča. Neskôr získal pozíciu v štátnom úrade v Košiciach. V roku 1860 bol penzionovaný a o štyri roky neskôr sa odsťahoval z Košíc do Prešporku, kde sa zapojil do aktivít *Verein für Naturkunde zu Pressburg* a jeho múzea, riadeného G. A. Kornhuberom (1824 – 1905).

János Bakits (? – ?), ktorý zapožičal prešporskej výstave staroegyptskú sošku ženy, nesúcej košík, bol právnikom v Pešti. Zbieral archeologické pamiatky a predmety úžitkového umenia. Okrem toho, že bol v kontakte s Rómerom, ktorý ho uvádza aj vo svojom parížskom denníku, sa o ňom zatiaľ viac nepodarilo zistiť.

Výstava egyptiakov ukazuje, že archeológovia v Uhorsku (vrátane Flórisa Rómera) pozorne sledovali aj vývoj svetovej archeológie. Zdá sa, že Spojené kráľovstvo ponúkalo Uhorsku dobré modely ako v politike (pre Štefana Sečéniho/Istvána Széchenyiho; 1791 – 1860), tak aj vo vede – napr. spracovanie prešovskej zbierky Gabriela Fejérváryho (1780 – 1851) Imrichom Henszlmannom (1813 – 1888), v spolupráci s kurátorom Britského múzea Samuelom Birchom (1813 – 1885), pre výstavu v Múzeu Archeologického ústavu Veľkej Británie a Írska v Londýne v 1853.

Egyptiaka vystavené v Prešporku boli tiež usporiadané a opísané podľa britského príkladu – príručky *Vaux's handbook to the Antiquities in the British Museum*, uverejnenej 14 rokov pred výstavou. Božstvá uvedené v príručke boli podľa vtedajších vedomostí rozdelené do troch rádov. Najdôležitejší boli bohovia prvého rádu. Medzi nich patrili bohovia Téb (horného Egypta) a Memfisu (dolného Egypta). Bohovia druhého a tretieho rádu nemali špeciálne delenie. Ostatné kategórie v prešporskom katalógu boli venované rôznym bohom, rozdeleným na ľudských a zvieracích a atribútom bohov. Katalóg mal navyše krátky úvod do starovekého egyptského náboženstva, do problematiky bohov a faraónov, ich ikonografie a atribútov.

Výstava v Prešporku by mohla byť pokladaná aj za impulz pre neskoršie Prešporské múzeum (otvorené v roku 1868), dnes Múzeum mesta Bratislavy. Priniesla tiež najstaršiu expozíciu egyptiakov v Uhorsku (predbehla Budín aj Pešť) a možno trochu ovplyvnila aj budúcu prácu Flórisa Rómera. Určite zvýšila jeho znalosti o súkromných archeologických zbierkach v Uhorsku. Rómer v roku 1866 tiež píše o egyptskom náboženstve v Panónii a Dácii. Podľa jeho výkladu sa v Uhorskom kráľovstve egyptské nálezy objavovali často. Uvádzal dokonca egyptský



pôvod aj pre medené predmety a viacfarebné koráliky nájdené vo Varsány puste (v peštianskej župe [?]) a v okolí Nagy-Romhány (v novohradskej župe), t. j. mimo územia Panónie. Sošky egyptských bohov, spolu s rímskymi artefaktmi, boli objavené v uhorskej časti Panónie v Szombathely/Kamenci. Spomína aj unikátnu nádobu (*ibrik*) zo Šopronskej župy a náhrobný kameň s hieroglyfickým nápisom zo starého Budína/Aquinca. Významný pruský egyptológ Karl Lepsius (1810 – 1884) ho dotoval do 14. – 12. storočia pred Kristom, t. j. do staroegyptskej Novej ríše. Podľa Rómera boli tieto nálezy distribuované vojakmi z Egypta na počesť Ěsety a Usíra. Kto vie, čo by si myslel o náleze bronzovej sošky Usíra z keltského hradiska pri Trenčianskych Bohuslaviciach...

Dva roky po výstave v Prešporku, medzi marcom a novembrom 1867, bol Rómer kustódom uhorskej archeologickej výstavy na Svetovej výstave v Paríži. Znovu pripravil katalóg a sprevádzal „VIP“ návštevy. Svoj parížsky pobyt spojil aj s vystúpením na Druhom medzinárodnom kongrese antropológie a pravekej archeológie (17. – 30. 8. 1867). Jeho referát, prednesený a publikovaný vo francúzštine, má viacero podobností s jeho dielom *Spríevodca archeológiou/Műrégészeti kalauz* (1866).



Obr. 3. Grasalkovičov palác. Foto: autor.

fotografie) tiež neľahčujú koreláciu. Porovnaniu bránia aj možné rozdiely v rozmeroch. V prešporskom katalógu sú ešte uvedené v palcoch a čiarkach. Tie sa síce dajú prepočítať, ale rozdiely by mohli vyplývať aj z odlišnej metodiky merania. Zbierka J. Schiefnera nie je zmienená na webových stránkach Múzea krásnych umení, to však neznamená, že nemohla byť darovaná (Národnému) múzeu ešte v 19. storočí. Niekoľko predmetov zo Schiefnerovej zbierky, vystavených v Prešporku, má podobné rozmery ako objekty z egyptologickej zbierky v Múzeu krásnych umení. Steltznerove farebné egyptské sklenené a fajansové (?) koráliky s rozmermi 0,7 – 0,9 cm, pochádzajúce z rímskeho hrobu v dolnozemskej Banáte, by prípadne ešte mohli mať šancu nájsť sa v niektorom múzejnom depozitári v Bratislave.

Expozícia egyptiakov v Prešporku vyvoláva logickú otázku, kde sa dnes nachádzajú jej exponáty. Keďže hlavní meceni – Schiefner a Ráth – mali väzby na (neskoršiu) Budapešť, dalo by sa očakávať, že budú v tamojších múzeách. Podľa webovej stránky Múzea krásnych umení (*Szépművészeti Múzeum*) v Budapešti „vstúpili“ po II. svetovej vojne do jeho kolekcií exponáty zo zbierky Fejérváryho a Pulszkého a egyptské artefakty zo zbierky Györgya Rátha. Preto je pravdepodobné, že aj egyptiaki, ktoré boli v Prešporku, by dnes mohli byť v tomto múzeu. V katalógu editovanom K. Kóthayovou a É. Liptayovou sa však nepodarilo identifikovať. Stručnosť opisov v katalógu z roku 1865 aj na webovej stránke múzea (ako aj čiernobiele

Jozef Hudec

ŠTUDENTSKÁ SÚŤAŽ

Prvý ročník súťaže pre študentov stredných škôl

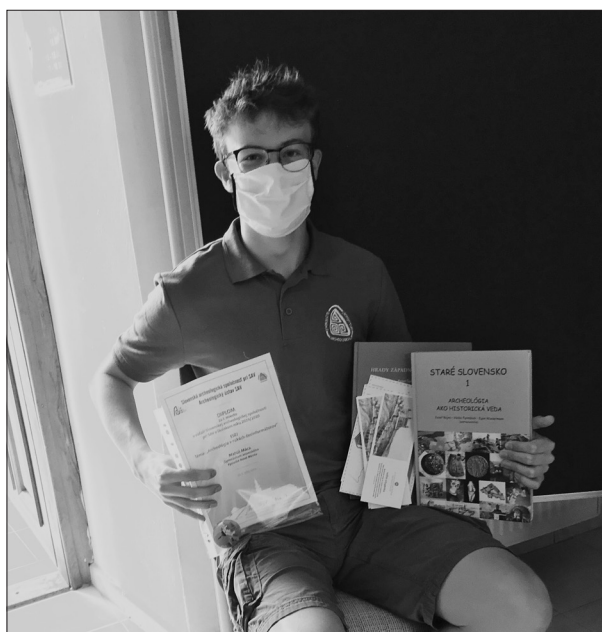
Na jeseň roku 2019 vyhlásila Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV študentskú súťaž. Nápad sa zrodil na jednom z pravidelných zasadnutí výboru – myšlienka zaujala všetkých prítomných členov výboru a po krátkom čase boli navrhnuté 2 formy súťaže – (kratšia) esej a (dlhšia) odborná práca. V prípade eseje boli záujemcom ponúknuté 2 témy. Prvá mala podnietiť mladých študentov nájsť zmysel existencie archeológie ako vedného odboru (*Archeológia – a načo?*). Druhá téma nadväzovala na aktuálne spoločenské dianie (ktoré je neustále aktuálne aj v súčasnosti) – od študentov sa vyžadovalo zaujatie stanoviska k zneužívaniu archeológie rôznymi alternatívnymi médiami či „pseudovedcami“ (*Archeológia v rukách dezinformátorov*). Témou odborných prác bolo Archeologické bádanie v regióne. Cieľom malo byť vzbudiť u študentov a študentiek záujem o miestnu históriu archeologického bádania a poodhliť tak skryté zákutia vlastného regiónu. Ako možnosť sa ponúkalo spracovanie životopisu regionálnej osobnosti, významného nálezu či pozoruhodnej lokality.

Už s ohľadom na témy boli ako cieľová skupina vybratí stredoškolskí študenti, ktorí tak dostali možnosť cibrit svoju argumentáciu či preukázať záujem o dejiny svojho okolia. Prostredníctvom mailov boli oslovené stovky (štátnych i súkromných) gymnázií, stredných škôl, odborných škôl či učilíšť. Súťaž sa podarilo propagovať dokonca



Obr. 1. Diplomy pre prvých troch ocenených v rámci kategórie Odborná práca.

prácam bodové hodnotenie. Práce s najvyšším počtom bodov sa stali víťaznými. V prípade kategórie esej boli pri oboch témach ocenení študenti na prvých dvoch priečkach. Keďže v prípade témy *Archeológia v rukách dezinformátorov* sa prihlásil len jeden študent, výber víťaza tu bol len formálnou záležitosťou, čo však neznižuje úroveň kvality práce. Z odborných prác boli ocenené 3 najlepšie práce. Výhercom boli zaslané diplomy, vecné ceny (knihy z produkcie AÚ SAV, MÚOP-u, tričká, pláténé tašky, magnetky) a vstupenky do múzeí (SNM – Historické múzeum, Novohradské múzeum a galéria, Slovenské banské múzeum). Všetkým inštitúciám, ktoré prispeli do súťaže vecnými cenami, srdečne ďakujeme. Naprázdno však neobišli ani ostatní účastníci súťaže. Každému bolo zaslané čestné uznanie, ktoré mohlo študentom a študentkám dobre poslúžiť pri preukazovaní dobrovoľnej mimoškolskej aktivity, ako aj taška s magnetkou. Konečné poradie výhercov v jednotlivých kategóriách bolo uverejnené na webových stránkach Slovenskej archeologickej spoločnosti v priebehu júna. Zoznam víťazov uvádzame aj tu:



Obr. 2. Študent Matúš Máca s cenami za prvé miesto v kategórii Esej (téma: Archeológia v rukách dezinformátorov).

Esej (téma: Archeológia – a načo?)

Por. č.	Meno	Škola	Mesto
1.	Dominika Machová	Gymnázium Andreja Kmeťa	Banská Štiavnica
2.	Laura Dávidová	Gymnázium Jána Papánka	Bratislava
3.	Jasmina Laura Al-Sbenaty	Gymnázium Jána Papánka	Bratislava
4.	Sára Chovancová	Gymnázium Jána Papánka	Bratislava
5.	Ema Dancáková	Gymnázium Konštantínova	Prešov
6.	Alexandra Klčová	Gymnázium Grösslingova	Bratislava

i v Slovenskom rozhlase (za čo patrí vďaka predsedníčke výboru M. Musilovej).

Do súťaže sa prihlásila desiatka študentov a študentiek z celého Slovenska, čo organizátorov súťaže úprimne potešilo (išlo o študentov z gymnázií v Banskej Štiavnici, Bratislave, Kysuckom Novom Meste, Prešove, Spišskej Novej Vsi a Žiline). Ako termín odovzdania prác bol určený 31. marec. Zo spätného pohľadu možno len špekulovať, či by sa vplyvom pandémie koronavírusu a následného zatvorenia škôl zvýšila účasť na súťaži. Dobrovoľné a mimoškolské aktivity mali totiž pri záverečnom hodnotení študentov na konci roka (v júni) veľkú váhu. Po odovzdaní prác boli všetky eseje a odborné práce hodnotené odbornou komisiou, ktorá pridelovala jednotlivým



Esej (téma: Archeológia v rukách dezinformátorov)

Por. č.	Meno	Škola	Mesto
1.	Matúš Máca	Gymnázium Jesenského	Kysucké Nové Mesto

Odborná práca (téma: Archeologické bádanie v regióne)

Por. č.	Meno	Škola	Mesto
1.	Ondrej Korbel	Gymnázium Varšavská cesta	Žilina
2.	Nikola Sýkorová	Gymnázium Jesenského	Kysucké Nové Mesto
3.	Šimon Javorský	Gymnázium Školská	Spišská Nová Ves

Študentské práce, ktoré sa v jednotlivých kategóriách umiestnili na prvých miestach, publikujeme na nasledujúcich riadkoch v plnom rozsahu.

Martin Neumann

Druhý ročník súťaže pre študentov stredných škôl

Na jeseň roku 2020 sa po úspešnom prvom ročníku súťaže pre študentov stredných škôl rozhodol výbor SAS pri SAV v spolupráci s Archeologickým ústavom SAV vyhlásiť druhý ročník súťaže. Tak ako minulý rok, aj teraz je možné prihlásiť sa na jednu z dvoch foriem (odborná práca, tvorivá práca). V nasledujúcich riadkoch prinášame základné informácie k jednotlivým formám.

Odborná práca (téma: Archeológia neistoty)

Dnešný svet je svedkom rôznych vyhrotených až extrémnych situácií. Prispieva k tomu hromadná migrácia, vojny, klimatická kríza, pandémia. Človek viac ako inokedy prežíva pochybnosti spojené s rôznymi otázkami budúceho vývoja. Neistá atmosféra bola však vždy prítomná v našej minulosti a jej následky sa prejavili aj v archeologických nálezoch. Aký malo životné prostredie a rôzne katastrofické okolnosti vplyv na človeka a jeho spoločnosť?

Odborná práca by mala priniesť pohľad na hraničné situácie človeka v minulosti a ich odraz v archeologických prameňoch. Príkladmi témy môže byť neisté obdobie sťahovania národov, dopady epidémií a vojnových konfliktov na spoločnosť, hromadné hroby ako prejav krízových okolností (obete epidémií alebo konfliktov?), klimatické zmeny v minulosti, prírodné katastrofy (napr. výbuch sopky Vezuv). Budeme radi, ak práce študentov nebudú len výpočtom dátumov a počtu obetí, ale naopak vyzdvihnú viac ich dopad na človeka a spoločnosť.

Tvorivá práca (téma: Archeológia a jej multimediálna prezentácia)

Ako by ste spropagovali informácie o archeologickej lokalite, náleze alebo samotnom výskume? Pre každý vedný odbor je dôležitá propagácia. Ovplyvňuje vnímanie odboru, informuje o nových poznatkoch a touto cestou dostáva samotnú vedu bližšie medzi ľuďmi. Súčasná pandémia ukazuje, že komunikácia týmito prostriedkami je ešte o to dôležitejšia a zároveň aj nevyhnutná. Preto sme sa rozhodli prísť s námetom, ktorý v sebe primárne zahŕňa využitie médií a tvorivého prístupu mladšej generácie.

Téma je veľmi otvorená a záleží len na študentoch, akou cestou sa v jej spracovaní vyberú. Môžu sa pokúsiť spropagovať archeologickú pamiatku – či už lokalitu ako takú, výnimočný nález alebo samotný terénny výskum. Pri spracovaní môžu využívať rôzne pomôcky. Napríklad natočiť krátke video, urobiť power pointovú prezentáciu, vytvoriť poster s informáciami o významnej lokalite v okolí ich bydliska, napísať reportáž informujúcu o najnovšom náleze z tohtoročnej sezóny. Zároveň ich môže osloviť nejaký menší formát – ako napr. brožúra alebo pexeso. Ak sa v tomto smere necítia natoľko kreatívni, môžu svoje úvahy nad multimediálnou prezentáciou v archeológii rozvinúť písomne, a to formou eseje. Tešíme sa na tvorivý prístup študentov!

Propozície prác:

Odporúčaný rozsah odbornej práce je max. 27 000 znakov aj s medzerami (sem nie je zahrnutý titulný list, obsah, prípadné poďakovanie autora, zoznam literatúry a prílohy). Z formálneho hľadiska musia byť v odbornej práci dodržané nasledovné podmienky: formát A4, veľkosť písma 12, riadkovanie 1,5. V práci sa vyžaduje uvádzanie odkazov na použité zdroje/literatúru. Odporúčame pridržovať sa pokynov uvedených na stránke Archeologického ústavu SAV (<http://archeol.sav.sk/files/Pokyny-na-upravu-rukopisov.pdf>, predovšetkým kapitola citovanie). Odporúčame text obohatiť obrazovými a mapovými prílohami.

Tvorivá práca – forma: video, prezentácia, poster, brožúra, reportáž, pexeso, esej

Zadania pre jednotlivé formy:

- *video*: formát .mp3 (alebo iné), max. dĺžka 3 min
- *prezentácia*: formát .ppt/.pptx, max. 30 slide-ov, písmo a riadkovanie na zvážení autora



- *poster*: formáty A0 alebo A1, písmo a riadkovanie na zvážení autora
- *brožúra*: formát A5, max. 10 strán spolu s obrazovou prílohou
- *reportáž*: formát A4, max. 5 normostrán (9000 znakov aj s medzerami) a obrazová príloha (max. 8 obrázkov)
- *pexeso*: min. 20 párov kartičiek, nosnú tému pexesa je potrebné vysvetliť krátkym odstavcom (max. 1000 znakov)
- *esej*: formát A4, max. 5 normostrán (9000 znakov aj s medzerami)

Do súťaže sa môže zapojiť každý/-á študent/-ka akejkoľvek strednej školy na Slovensku a to prostredníctvom záväznej prihlášky, ktorú treba poslať na e-mailovú adresu Slovenskej archeologickej spoločnosti (sas.sav.sutaz@gmail.com) s označeným predmetom „súťaž“. Študent/-ka sa v prípade záujmu môže prihlásiť na obe formy súťaže. Hotové odborné a tvorivé práce je treba posilať v elektronickej podobe. Termín odovzdania prác v oboch kategóriách je 31. marec 2021. Do súťaže je možné sa prihlasovať priebežne počas celého jej trvania. Odovzdané práce budú posúdené odbornou komisiou. Priebežné informácie o súťaži budeme uverejňovať na facebookovej stránke Slovenskej archeologickej spoločnosti.

V každej kategórii budú vybrané 3 najlepšie práce. Pre výhercov sú podobne ako minulý rok pripravené publikácie a vecné ceny. Víťazné práce budú zároveň uverejnené v časopise Slovenskej archeologickej spoločnosti (Informátor SAS). Vopred ďakujeme všetkým záujemcom za účasť!

M. Neumann – L. Nezvalová – Z. Poláková

Archeológia – a načo?

Pokiaľ sú múzeá súdmi večnosti, archeológia je zatknutím. Jediný rozdiel je v tom, že odsúdenými sú úbohí svedkovia a všetci dúfame, že dostanú čo najdlhší trest a budú mať povolené návštevy čo najširšou verejnosťou.¹

Nazdávam sa, že presne takto sú archeológovia vnímaní väčšinou – sú to policajní detektívi (v našich pomeroch skôr investigatívni novinári), ktorí sa rýpu v starých prípadoch, aby priviedli pred spravodlivosť (odkaz na druhú tému eseje v tejto súťaži a znovu aj na slovenské realie; sudcovia vedia byť skorumpovaní a konajúci vo vlastný prospech) tých, ktorí si už mysleli, že sa im podarilo utiecť do zabudnutia alebo že ich pravda bola zatienená písomnou výpoveďou mocnejších.

Toto je, ale len primárnym poslaním interdisciplinárnej vedy, ktorá od svojich dávnych počiatkov, keď bola považovaná ešte len za slúžku histórie, až do dnešných dní poskytuje spoločnosti vždy aj niečo navyše. K najvýraznejším súčasným prínosom z môjho pohľadu patria predovšetkým štyri oblasti, ktorým sa budem ďalej v eseji aj bližšie venovať: 1. národno-etické otázky; 2. ekológia; 3. ekonomický prínos – turizmus; 4. (ešte stále aj) vzrušenie.

Národno-etické otázky

Myslím, že sa zhodneme v tom, že jedným z hlavných dôvodov nazerania do histórie je naučiť sa niečo o našich predkoch, a tým zistiť aj niečo o nás samých. Napriek tomu, že sa ale artefakty vykopali v mieste nášho bydliska, nemuseli ešte patriť ľuďom nám úplne podobným, či to má za dôsledok imigrácia našich priamych predkov alebo naopak emigrácia, prípadne vyhynutie iného dávneho etnika. Našťastie, dnes nám na tieto otázky už nemusí odpovedať *Mussolini s rýľom*, ale odpovede nám pomáhajú nájsť už aj analýzy DNA. Napriek tomu, že otázka etnicity zohráva v modernom svete čoraz minoritnejšiu úlohu, nazdávam sa, že pre archeológiu je stále kľúčovou pre pochopenie fungovania jednotlivých spoločenstiev aj celých kultúr, a taktiež nás privádza k ďalšej veľkej otázke tejto disciplíny – Komu nálezy patria? V minulosti bol vlastníkom jednoducho archeológ, ktorý objav vykopával, dnes platia zákony o kultúrnom dedičstve, no aj tie sa občas dostanú do rozporu so záujmami a právami pôvodných domorodých obyvateľov. Tento rozpor ale teraz čoraz častejšie vedie skôr k spolupráci, napríklad pri dobrovoľníckych prácach na archeologickom nálezisku, a to k následnému väčšiemu spoločnému porozumeniu skupín. Nazdávam sa, že k nemu nemusí dopomôcť len spolupráca pri práci, ale aj to, že akokoľvek sa tomu bránime, v dnešnom prepojenom svete sme si v spôsobe života navzájom oveľa podobnejší ako s ľuďmi, o ktorých predmety sa teraz hašteríme.

Ekológia

Už dávnejšie som čítala prácu, ktorá sa zaoberala medzidisciplinárnymi vzťahmi ekológie a archeológie.² Tá hovorí zväčša o tom, akou výhodou je pre environmentalistov pomoc archeológie v tom, že dovoľuje pozorovať vplyv poľnohospodárskej a inej ľudskej činnosti v dlhodobjšom meradle. Súvis týchto dvoch vied ma zaujal hlavne kvôli tomu, že obe prakticky vždy pracovali na pozadí tej druhej vedy a opomenutie dôležitosti jednej by mohlo byť pre každú fatálne. Oficiálna spolupráca sa asi ešte len začala, no už teraz vyvracia jedna druhej základné teórie.

¹ Inšpirované textom piesne *Visions Of Johanna* od Boba Dylana

² J. M. Briggs – K. A. Spielmann – H. Schaafsma – K. W. Kintigh – M. Kruse – K. Morehouse, K. Schollmeyer: Why ecology needs archaeologists and archaeology needs ecologists. *Frontiers in Ecology and the Environment* 4, 2006, s. 180-188.



Environmentálna archeológia má z môjho pohľadu veľkú budúcnosť v rekonštruovaní vzťahov minulých spoločností a prostredia, v ktorom žili, rovnako tak môže pomôcť pri vyberaní pracovných metód a postupov z *katalógu histórie*, keď sú tieto osvedčené vhodnejšie pre životné prostredie a inú šetrnú alternatívu zatiaľ nemáme. Archeológia teda nielen protirečí niektorým teóriám ekologov, no môže ich tiež usvedčiť v tom, čo už dávno vedeli, že človek si musí prostredie na svoj život vážiť. Prípadne, akokoľvek protirečivé sa to môže zdať, môže archeológia dokonca varovať pred jeho kolapsom.

Ekonomický prínos – turizmus

Toto je jediný bod, ktorý sa viac ako celého procesu týka skôr už len artefaktov a ich sprístupnenia verejnosti. Na druhej strane, je toto asi najčastejšia cesta, ktorou si bežný človek pripomenie prínosy tejto vedy. Či už ako sme na to obyčajne zvyknutí za plexisklom v múzeách, v odbornej literatúre a historických dokumentoch alebo v tematických parkoch a archeologických rekonštrukciách pod holým nebom, prípadne ešte na nejakom historickom festivale. Skomerčenie dedičstva minulosti môže byť spornou otázkou, no vo výsledku to prináša obohatenie oboch strán, dokonca obvykle celej oblasti, v ktorej sú tieto artefakty vystavované. Samozrejme, len v prípade, že je to konané legálnou cestou a nie primárne vo vlastný prospech.

Vzrušenie

Kto by nechcel prepísať históriu a nájsť, čo ešte nebolo objavené? Senzačné objavy z prelomu 19. a 20. storočia a to, že sa stali námetom viacerých dobrodružných filmových trhákov, mohlo byť tiež príčinou, pre ktorú sa mnohí, vrátane mňa, túžili stať archeológmi. Aj keď sa vizuálna veľkoleposť a historická dôležitosť nálezů môžu líšiť, myslím si, že všetky sprevádza radosť z ich objavu. Vzrušenie môže prinášať aj samotný proces hľadania. Organizovaná archeologická činnosť sa začala dobrodružnou „honbou za pokladom“, či už bola v tejto podobe akokoľvek amorálna. Dnes našťastie vo väčšine prípadov prebýja, ako zdroj napätia, využívanie nových vzrušujúcich technológií, s ktorými by sa človek inde nestretol, a podmanivými sú stále aj tradičné metódy, tak často zobrazované v kinematografii. Nehovoriac o tom, že istý typ nadšenia musí prinášať aj nález, o ktorý sa len tak zakopne – artefakt nájdený náhodou.

Uvedomiť by sme si mali, že zdrojom tejto radosti a hlavne zdrojom neoceniteľných historických poznatkov je v podstate vyčerpatelný zdroj a že nie je na nás (aby som sa vrátila k analógii úvodu) „prepustiť“ tieto predmety do zabudnutia.

Zažiť archeologickú radosť môže každý, vždy sa totiž nájde nálezisko, ktoré vyzýva k pomocným prácam aj dobrovoľníkov.

Záver

Na záver by som chcela opäť zdôrazniť, že archeológia je vednou disciplínou, no má aj veľký vplyv na náš kultúrny život a na to, ako o sebe premýšľame. Osobitná hodnota, ktorú archeológia prináša do diskusie, je dlhodobý pohľad. Je zaujímavé, že nami stále môžu pohnúť Sofoklove drámy, no archeológia nám hovorí, že starí Gréci nežili tak ako my. To teda znamená, že ľudské emócie sa vedia prenášať aj v čase, a nielen v priestore.

Archeológia nás učí skromnosti a pokore cez príklady vzostupov a pádov veľkých impérií. Ukazuje nám, že mnoho dávnych kultúr, ideologických a sociálnych štruktúr si myslelo, že sú na vrchole rovnako ako my teraz, a potom na svoj omyl, vplyvom neočakávaného, tvrdo doplatili. Vďaka archeológii teda môžeme vidieť jasne aj cez naše mýty.

Finančný prínos tejto vedy sa asi nevyrovná tomu, ktorý prináša historiografii. Archeológovia nás neustále upozorňujú na ohraničený charakter archeologických prameňov. Napriek tomu sa ešte stále stáva, že mnohé pamiatky na minulé generácie sa zničia prv, ako sa stihnú riadne preštudovať. Mnohé nájdu koniec svojej dlhej púte vo výbuchu pre náboženské presvedčenie, iné skončia pod parkoviskami či nákupnými centrami alebo doplatia na ľudskú sebeckosť v rukách pašerákov.

Pre všetky dôvody uvedené vyššie dúfam, že si väčšina z nás uvedomuje dôležitosť tejto vedy.

Ako už bolo povedané; *budúcnosť archeológie je v ruinách*, a ja verím, že sme si vedomí, že ich strata by bola nenahraditeľnou pre naše spoločné ľudské dedičstvo, a že sa musíme usilovať, aby verejnosti i vede tieto „ruiny“ priniesli maximálny úžitok.

Dominika Machová

Gymnázium Andreja Kmeťa, Banská Štiavnica

Archeológia v rukách dezinformátorov

„Bude sa dejepis prepisovať? Je história Slovanov sfaľovaná? Čo napovedajú slovanské stopy vo svete?“ Grandiózne do sveta kričí názov článku Hlavných správ z 1. januára 2016. Zasadzuje chrobáka do hlavy a vytvára túžbu po odpovediach. Znie to veľkolepo, priam až majestátne či poburujúco. Predstavte si, že si prezeráte Facebook a vaša stará mama zdieľa tento článok. Je prirodzené, že vás zaujíma, ako to naozaj je (samozrejme, iba ak je vám portál Hlavné správy neznámy, alebo vám chýba kritické myslenie). Autor prefíkane dosiahol svoj zámer. Má našu pozornosť. Odteraz s ňou môže pracovať, hrať sa s ňou a tak nás presvedčiť o jeho svetonázore. Na názoroch a argumentovaní nie je nič nesprávne. Naopak si myslím, že sú veľmi dôležité. Problém však nastáva, ak je vašim



svetonázorom hoax a miešate historické fakty s pseudohistorickou fikciou. Nezáleží na tom, či konáte v nevedomosti alebo zámerne selektujete informácie, ktoré vyhovujú vašim predstavám o svete. Je veľmi ľahké naletieť klamárom a manipulátorom. Podobná situácia nastala aj v prípade článku Hlavných správ, ktorý do dnešného dňa obieha rôzne diskusné fóra a sociálne siete.

Článok sa začína vznešene, citátom od Karola Kuzmányho, kňaza a podpredsedu Matice slovenskej od roku 1863 do roku 1866. Znie nasledovne: „Ak chcete ďalej prísť, ako my prideme, musíte viac vedieť, ako čo my vieme.“ Autorka pokračuje predvídateľne priam až tematicky, spochybnením práce historikov: „V záplave servírovaných informácií je totiž ťažké rozlíšiť, ktoré z nich sú dôkazne potvrdené a ktoré sú iba výplodom historiografov, nazývajúcich sa historikmi.“ Ďalej nezabudne spomenúť, že dejepis je vymyslená veda, a žiaci sa teda neučia historické fakty, ale to, čo bolo o nich napísané. Vytvorí v prostom čitateľovi pochybnosť, teraz už je pripravený na to, aby ho ovalila „skutočnými“ historickými faktami o starovekej civilizácii na Južnom Urale. Údajné Vatikánom zatajované archeologické pramene vraj dokazujú, že Áriovia (neskôr v článku nazývaní aj Praslovania) vybudovali už v treťom tisícročí p. n. l. civilizáciu na úrovni Mykén a Mezopotámie.

Prvým uvedeným archeologickým dôkazom sú starodávne ruiny sústavy miest Arkaim objavené v roku 1952 tímom ruských archeológov. Existencia týchto ruín mala raz a navždy dokázať prínos Slovanov pre svetové dejiny. Na Urale sa skutočne Arkaim z roku 3000 p. n. l. našiel. Avšak jeho vznik sa pripisuje Indo-iráncum, ktorí sa postupne presídľovali do vyšších oblastí Eurázie (a v skutočnosti boli tieto ruiny objavené o 35 rokov neskôr, než uvádza článok). Až v roku 2005, keď ruiny navštívil Vladimir Putin, sa začala šíriť myšlienka, že Arkaim je akousi kolískou Slovanov, rozvinutej pracivilizácie.

Ďalšou časťou zamlčanej histórie Slovanov majú byť päťtisíc rokov staré pyramídy v Bosne a Lugansku. Istý pseudoarcheológ menom Semir Osmanagić vydal knihu *The Bosnian Pyramid of the Sun*, v ktorej svetu oznamoval ohromný nález, 12 000 rokov staré slovanské pyramídy. Znie to fascinujúco, však? Pyramída Slnka svojimi ohromnými 220 metrami zahanbuje aj pyramídy v egyptskej Gíze. Táto a ďalšie dve pyramídy sa hrdo týčia nad mestom Visoko. Bosnu zaplavil pyramídový ošial. Od roku 2005, kedy Osmanagić vydal svoju knihu, oficiálnu stránku pyramíd navštívili státisíce ľudí. Reštaurácie v okolí servírujú jedlá v tvare pyramíd. Obchody predávajú tričká, pokladničky, vyrezávané suveníry a dokonca aj šľapky s tematikou ihlanovitých prastavieb. K oslavám pyramíd sa pripojili aj rôzni štátni predstavitelia vrátane premiéra či prezidenta. Z Osmanagića sa vďaka jeho častému vystupovaniu v televíziách a novinách stala národná celebrita. Patriot, symbol národnej hrdosti, ale hlavne neuveriteľne pomýlený bádateľ. Počas občianskej vojny v deväťdesiatych rokoch minulého storočia emigroval do Houstonu v Amerike a založil úspešnú firmu na spracovávanie kovu. Vo voľnom čase sa začal zaujímať o históriu pravekých civilizácií ako Mayov a Aztékov. V jednej z jeho predošlých kníh, *The World of Maya*, napríklad tvrdí, že skončením mayského cyklu v roku 2012 bude ľudstvo pozdvihnuté vibráciami, ktoré prekonajú obdobie temnoty, čo nás utláča. V ďalšej literárnej práci, *Alternative History*, zas tvrdí, že Adolf Hitler a najvyšší predstavitelia nacistizmu v skutočnosti ušli do Argentíny.

Hneď prvým indikátorom toho, že Osmanagić buď vedome klame, alebo je iba pomýleným laikom v mätúcom svete histórie, je to, že pred 12 000 rokmi bola väčšina Európy dusená kilometer hrubou vrstvou ľadovca, čiže tieto pyramídy nemal nikto možnosť vybudovať. Čo sú teda v skutočnosti pyramídy z Visoka? Za odpoveďou musíme prejsť cez oceán do amerického Colorada, kde sa nachádzajú objekty rovnakého tvaru a štruktúry ako slovanské pyramídy. Volajú ich Flatirons, alebo po slovensky žehličky. Čo to teda je? Flatirons, rovnako ako aj bosnianske pyramídy, sú v skutočnosti iba obrovské prasknuté pieskovcové platne oddelené vrstvami bahna a hliny. Napriek tomu, že bosnianski vedci a historici sa voči Osmanagićovým pyramídam tvrdo ohradili, tomuto hoaxu uverilo približne 48 percent obyvateľov Bosny. Článok Hlavných správ spomína aj ruské pyramídy vo Vladivostoku, tie sú však taktiež iba obrovskými pieskovcovými útvarmi starými okolo 290 miliónov rokov.

Článok veľobne ohlasuje, že stopy našej minulosti sa *rozprestierajú od Kaspického mora po Grónsko, od Kréty po Škandináviu*. Ako ďalší nezvratný dôkaz predstavuje tritisíc rokov staré pohrebisko Slovanov vo Fínsku s názvom Sammallahdenmäki. Áno, opäť aj toto pohrebisko existuje, avšak so Slovanmi nemá nič spoločné.

Ďalej sa dozvedáme o stratených rukopisoch prastarých slovanských kníh vo Francúzsku, dozvedáme sa o ruskom texte na náhrobku švédskeho kráľa Karola XI., o arabskom historikovi hlásajúcom silu Praslovianov, o vyhubenej slovanskej menšine v Toskánsku a o možnosti, že starovekí Gréci boli vlastne tiež iba Slovania. Všetko sú to opäť polopravdy, špekulácie alebo úplné klamstvá. Podobných pseudofaktov je v článku nespočetne veľa.

Zvláštne je, že celá druhá polovica článku na vás chrlí skutočné fakty o úspešných Slovanoch, avšak ani jeden prípad nesiahia ďalej než do stredoveku. Je to milý manipulačný trik. V článku sa nachádza obrovské množstvo informácií. Všetky sú diskutabilné, preto na nás zrazu chrlí skutočné fakty. Z toľkej národnej hrdosti čitateľovi predsa musia utupieť zmysly a hádam zabudne aj na neuveriteľnosť predošlých šokujúcich tvrdení. Ved' predsa keď sa ten Slovák Andy Warhol tak pekne presadil, prečo by starovekým Grékom nemohla kolovať v žilách slovanská krv, však? Článok nehorázne zneuctuje niekoľkotisícročnú prácu historikov a konšpiruje o spiknutiach proti nám, Slovanom. Obviňuje Vatikán a vládcov z ničenia dokumentov a dôkazov o našej významnej účasti na tvorbe svetovej kultúry a ovplyvňovaní priebehu dejín. Znie to natoľko zúfalo a fantazmagoricky, že je priam nepredstaviteľné, aby tomu niekto uveril. Ako je potom možné, že bol článok taký populárny?



My, ľudia, nenávidíme pocit drobnosti. Je veľmi ťažké si pripustiť, že pre svetové dejiny sme nemali obrovský význam. Túžime po význame. Chceme byť Mezopotámčami, Grékmi či Angličanmi. My nimi ale nie sme. Napriek tomu nás naša túžba po sláve, často skrytá za národnú hrdosť, núti búrať medzi sebou mosty a nenávidieť blízkeho. Aj preto sme náchylní uveriť bludom, ktoré nám vyhovujú, radšej než pravde, ktorá bolí.

Emócia je zneužívaná ako vlna, na ktorej sa zvezú rôzni buriči, dezinformátori či politické subjekty. Prosím, nenechajme našu hrdosť a emócie padnúť do rúk dezinformátorov, populistov a demagógov. Zachovajme chladnú hlavu, zahodme egó a predsudky, no hlavne sa učme spolu žiť v mieri, láske a najmä v pravde.

Matúš Máca

Gymnázium Jesenského, Kysucké Nové Mesto

Jozef Moravčík a jeho prínos k archeológii Žilinského regiónu

Každý rok nám vyučujúca dejepisu ponúka možnosť zapojiť sa do rôznych dejepisných súťaží, dejepisnej olympiády či Stredoškolskej odbornej činnosti. Nie všetky súťaže nás oslovia rovnako, ale tento rok nás oslovila súťaž vyhlásená Slovenskou archeologickou spoločnosťou pri SAV. Najskôr sme chceli napísať esej na tému Archeológia – a načo, ale po konzultácii s vyučujúcou sme sa rozhodli pre druhú tému – Archeologické bádanie v regióne. Vybrali sme si pána Jozefa Moravčíka. Naše rozhodnutie ovplyvnila aj skutočnosť, že je známou osobnosťou v Žiline ako aj to, že jeho vnučka je našou spolužiačkou a sprostredkovala nám naňho kontakt.

Po výbere témy sme si stanovili ciele našej práce. Hlavným cieľom je priblížiť osobnosť Jozefa Moravčíka so zameraním na jeho archeologický výskum a prínos pre Žilinský región.

Ďalším cieľom bude odprezentovať našu prácu spolužiakom, napr. počas Týždňa vedy a techniky, ktorý sa pravidelne organizuje v našom gymnáziu.

Po stanovení cieľov sme začali vyhľadávať dostupné materiály dotýkajúce sa osobnosti pána Moravčíka a jeho činnosti. Mnohé informácie nám sprístupnil samotný pán Jozef Moravčík, s ktorým sme sa stretli začiatkom marca v našom gymnáziu. Situáciu pri získavaní prameňov a materiálov nám skomplikoval koronavírus a s ním súvisiace zatvorenie škôl, ale aj knižníc, archívov a pod.

Našu prácu sme rozdelili do 4 kapitol a viacerých podkapitol. V prvej kapitole sa snažíme priblížiť začiatky archeologickej kariéry Jozefa Moravčíka. Druhá kapitola je venovaná jeho profesionálnej činnosti v 70. rokoch. Ďalšia kapitola opisuje archeologický výskum podľa neho najdôležitejšieho náleziska vo Varíne, kde sa podarilo nájsť dôkazy o spracovaní železnej rudy v peciach v dobe rímskej v oblasti severozápadného Slovenska. Štvrtá kapitola je venovaná výskumom v Žiline koncom 20. a začiatkom 21. storočia. Prácu sme doplnili o obrazovú prílohu.

1. Mladosť a začiatky archeologickej kariéry

Mgr. Jozef Moravčík sa narodil 24. januára 1944 v Močenku pri Nitre. Pretože mal záujem o históriu, po maturite na Strednej všeobecnovzdelávacej škole v Šali sa v roku 1962 prihlásil na štúdium archeológie. To aj dokončil v roku 1967 absolvovaním Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, kde študoval na katedre archeológie, umenia a národopisu. Ešte ako študent na tejto škole nastúpil v lete 1966 do Považského múzea a galérie v Žiline, kde pôsobil ako odborný pracovník vyše štyridsať rokov, až do roku 2007.¹

1.1. Vykopávky v Prosne

Ako pracovník Považského múzea objavil v okolí Žiliny množstvo historických nálezísk. Medzi jeho prvé patrí záchranný výskum laténskeho obetiska v Prosnom (v okrese Považská Bystrica), na ktorom pracoval ešte so svojím predchodcom Antonom Petrovským-Šichmanom. Toto nálezisko je spolu s nálezom pohanskej svätyne v Liptovskej Mare na Havránku doteraz jediným dôkazom kultových obradov ľudu púchovskej kultúry na celom území jej pôsobenia. Po bližšom prieskume sa zistilo, že sa tu nachádza obetisko ľudu púchovskej kultúry z prvého alebo druhého storočia pred naším letopočtom. Priestor s nálezmi mal len približne 10 x 11 metrov a priamo v oráčine sa našlo množstvo črepov z nádob, spolu s drobnými predmetmi z bronzu, železa a skla. Našla sa aj zlatá minca (1/24 keltskej mince typu Athéna Alkis) vážiaca len 0,13 gramu.² Na okraji náleziska sa zistila hlboká jama ľadvinového tvaru vyplnená čiernou masťou a drobnými nálezmi, do ktorej sa odlievala krv obetovaných zvierat a zrejme aj ľudských obetí. Našli sa tam aj spálené kostrové zvyšky, ktoré sa pri analýze v Archeologickom ústave v Prahe podarilo identifikovať ako pozostatky 3-5 dospelých mužov vo veku od 40 do 50 rokov. Tieto obrady na naše územie priniesli Kelti, ktorí spolu s ľuďmi lužickej kultúry prispeli k sformovaniu púchovskej kultúry. „O spôsobe obetovania sa dá dnes už len teoreticky uvažovať“, povedal o týchto rituáloch pán Moravčík, „ale podľa niektorých analógií išlo zrejme o pravidelné pohanské ohrady spojené v minulosti možno so slnovratom alebo privolávaním dobrej úrody, prípadne s ďakovnými obetami za úspešné obchodné alebo vojenské výpravy.“³ Drobné

¹ Rozhovor s Jozefom Moravčíkom 10.3.2020 v Gymnáziu, Varšavská cesta v Žiline.

² <http://www.hradiska.sk/2012/08/prosne-keltske-obetisko.html> [2020-03-15]

³ J. Moravčík: Prosne – keltské obetisko.

predmety, ktoré sa tu našli, boli prakticky všetky deformované alebo polámané, pretože ich zámerne hádzali do ohňov. Celkovo sa nálezisko javilo ako tmavý flák v inak svetlej ílovitvej zemine.⁴

1.2. Výkopávky v Púchove pod Lachovcom

Po tomto veľkom úspechu hneď v jeho prvých rokoch práce v Považskom múzeu pán Moravčík ďalej pracoval v rokoch 1969 a 1971 na veľkom popolnicovom pohrebisku v Púchove pod Lachovcom, kde našiel vyše sto žiarových hrobov na celkovej ploche asi piatich až šiestich hektárov. Prvé náznaky rozsiahleho pohrebiska sa v Púchove pod Lachovcom začali objavovať v 60. rokoch 20. storočia pri budovaní ihriska pre ZŠ Komenského. Množstvo popolníc bolo zničených pri výstavbe domov v tejto lokalite bez toho, aby majitelia upozornili akýkoľvek kompetentný úrad na tieto nálezy. Prvý systematický výskum tu trval od 7. júla do 8. augusta 1969 a bolo preskúmaných na relatívne malej ploche 46 popolnicových hrobov a 3 veľké mohyly z kameňa.⁵ Nálezy boli datované od obdobia asi 1350 rokov pred Kristom až do 9. storočia pred Kristom. Pohrebisko pravdepodobne slúžilo viacerým osadám lužickej kultúry v okolí. Výskum pokračoval v roku 1971 pri budovaní panelového sídliska. Situácia iba potvrdila domnienky o pohrebisku viacerých osád, ktoré boli dokonca pooznačované drevenými stĺpmi. Objavené bolo aj žiarovisko, teda miesto spaľovania mŕtvych. V prepálenej zemine hlbokaj 10-15 cm sa našli aj sklenené perly, čepieľky z radiolaritu, silexu, obsidiánu, bronzové šperky, črepy nádob. Objavený bol aj kenotaf – teda prázdny, tzv. symbolický hrob osoby, ktorá sa nevrátila a predpokladalo sa, že zahynula. Boli tu objavené bronzové ozdoby, napr. ihlice na zopnutie šiat, časti spôn, gombíky, náramky, prstene, prívesky rôznych tvarov a pod. Našiel sa aj jantár, čo iba potvrdzuje fakt, že miestni obyvatelia viedli obchodný život, keďže jantár sa dovážal z Pobaltia. Výskum vo väčšej hĺbke ukázal dokonca nálezy z doby kamennej, pravdepodobne z 5. – 4. tisícročia pred Kristom, kedy tu existovalo praveké sídlisko.⁶

2. Výskum v 70. rokoch

V tomto období sa zameriaval najmä na výskum spojený s mestom Žilina a jeho okolím. Tu môžeme spomenúť vykopávky v Divinke, záchranný výskum na staroslovanskom sídlisku v Žiline na Frambore či v Závodí a i.

2.1. Výkopávky v Divinke

V rokoch 1972 – 1973 sa venoval výskumu slovanského hradiska v Divinke na Veľkom vrchu. Toto hradisko sa nachádza na rozhraní Žilinskej a Bytčianskej kotliny priamo nad Hričovskou priehradou. Patrí medzi najdôležitejšie opevnenia Slovenska, pretože sa stalo významným hospodárskym aj kultúrnym centrom v troch obdobiach – neskorej dobe bronzovej, neskorej dobe laténskej a aj v 9. storočí. Opevnenia tu tvoria vysoké valy, ktoré obopínajú nielen hornú plošinu kopca, ale aj široký priestor na jeho severnej strane, takže celková plocha opevnenia dosahuje 12 hektárov. Dr. A. Petrovský-Šichman ho považoval za ústredný hrad severoslovenského kmeňa v období 9. storočia. Jemu sa tu aj podarilo objaviť približne 3000 keramických črepov.⁷

Časť nájdených exponátov v Divinke bola vystavená na výstave *Nové archeologické výskumy na strednom Považí* v roku 1973 v Dome odborov v Žiline, kde pán Moravčík, už ako vedúci sekcie archeológov Považského múzea, sprevádzal celou výstavou a robil výklad k jednotlivým exponátom, ktorých bolo celkovo 113. Okrem archeologických nálezov z Divinky boli verejnosti predstavené aj objavy z Prosna.⁸

2.2. Výkopávky v Žiline a v Rajeckých Tepliciach

V rokoch 1976 – 1978 vykonal záchranné výskumy v Žiline v Závodí v polohách Pod vinicou a Pod Skalkou, kde sa nachádzali sídliská lužickej a púchovskej kultúry (asi 18 objektov). Ďalej pokračoval v rokoch 1977 – 1978 záchranným výskumom výšinného sídliska v Rajeckých Tepliciach v polohe Skalky.⁹

3. Výkopávky vo Varíne

V rokoch 1982 – 1984 pracoval na výskume hutníckych zariadení z doby rímskej (1. a 2. storočie) a stredovekej dechtárne z 12. až 13. storočia vo Varíne. Tieto vykopávky sám označil za najdôležitejšie, na ktorých pracoval. Na našu otázku, prečo ich takto hodnotí, odpovedal: „Pretože boli dôkazom obrovskej remeselnej zručnosti tunajších obyvateľov, keďže dokázali v prostredí severného Slovenska nielen ako prví spracovávať miestne zdroje železnej rudy, ale ju aj taviť v mimoriadne dokonalých peciach. Bol som prekvapený, keď som objavil primitívne vysoké pece z daného obdobia na našom území, keďže žiadne im podobné z rovnakého obdobia sa nenachádzali nikde

⁴ <http://www.hradiska.sk/2012/08/prosne-keltske-obetisko.html> [2020-03-15]

⁵ <http://puchovodedicstvo.sk/historia/6004/luzicka-kultura-v-puchovskom-regione/> [2020-3-15]

⁶ <http://puchovodedicstvo.sk/historia/6004/luzicka-kultura-v-puchovskom-regione/> [2020-3-15]

⁷ www.hradiska.sk/search/label/Divinka%20pri%20C5%BDiline%20%28Ve%C4%BEK%C3%BD%20vrch%29 [2020-3-16]

⁸ Cieľ, číslo 44, zo dňa 01.11.1973.

⁹ <https://myzilina.sme.sk/c/22246095/objav-zo-zilinskeho-frambora-prepisa-ucebnice-dejepisu.html> [2020-3-18]





v takzvanej Slobodnej Germánii, teda území na východ od Rýna a na sever od Dunaja. Väčšinou sa objavovali len malé pece, zložené z kamenia alebo iných materiálov.¹⁰

3.1. Stopy k existencii pecí

Nález týchto pecí vysvetlil objavenie 9 železných radlíc v rôznych lokalitách severného Slovenska, napríklad už v spomínanej Divinke, ďalej na Liptovskej Mare, Rajeckých Tepliciach, Spišských Tomášovciach a iných. Tieto radlice boli takým unikátom, pretože železo sa pomerne ťažko získavalo za vysokých teplôt, ktoré nie je možné vytvoriť na otvorenom ohni. Preto bolo dlhoročnou túžbou bádateľov objaviť hutnícke zariadenia, ktoré v tejto časti Slovenska museli nutne existovať. Inak by sme museli všetky tieto výrobky považovať za importy z iných oblastí. V chotároch obcí Varín, Krasňany, Belá, Dolná Tížina, sa ťažila železná ruda ešte aj v 19. storočí a vozila sa do železiarní v Třinci. Preto aj prieskum územia osídleného ľuďom púchovskej kultúry sa v tejto časti severozápadného Slovenska zameriaval predovšetkým na získanie dôkazov o spracovaní železa.

3.2. Stopy vo Varíne

Už v roku 1974 našiel spolupracovník Považského múzea Drahomír Krásnohorský kusy železnej trosky a črepy púchovskej kultúry zo staršej doby rímskej v chotári Nezbedskej Lúčky pri bývalom ihrisku v polohe Pri Háji. Podrobným prieskumom širšieho územia zistil Ondrej Šedo (bývalý pracovník Považského múzea a kolega pána Moravčíka) podobné stopy aj v Starhradskej doline, na Rudách a na varínskych lúkach. V roku 1981 uskutočnila vtedajšia Štátna melioračná správa – stredisko Žilina meliorácie na varínskych lúkach. Miestny občan Milan Verčík tu objavil veľké množstvo železnej trosky, kusy prepálenej hliny a keramiky púchovskej kultúry v polohe nazvanej Železná studňa.¹¹

3.3. Podrobný prieskum

Podrobný prieskum náleziska sa uskutočnil v septembri a októbri 1981 v spolupráci s pracovníkmi archeologického ústavu SAV v Nitre, dr. Karolom Pietom a dr. Jánom Tirpákom. Prieskum priniesol nepopierateľné dôkazy o spracovaní železnej rudy a výrobe železa v staršej dobe rímskej, ku ktorým neboli žiadne presvedčivé dôkazy. Pomocou detektorov kovov identifikovali 7 veľkých hald o priemere 15 až 20 metrov. V ôsmej halde, ktorá bola len prírodným kopcom, sa nenašla žiadna železná troska, ale stredoveká keramika obalená čiernou hmotou – dechtom, ktorý sa už v pravekých dobách používal na konzervovanie výrobkov, napríklad remeňov, povrazov, výrobkov z dreva a podobne.

Po konzultácii s doc. Dr. Radomírom Pleinerom z Archeologického ústavu ČAV v Prahe, ktorý patril k najlepším odborníkom pre výskum pravekého železiarstva, sa začal vo Varíne archeologický výskum. Rozhodli sa preskúmať aspoň jednu haldu porušenú melioračnými prácami a nájsť hutnícke zariadenia, ktoré sa tu mohli nachádzať, keďže prepálené vrstvy zeminy boli dobre viditeľné v profiloch rýh. V letných mesiacoch v roku 1982 štyrmi sondami (I–IV) o celkovej ploche 200 metrov štvorcových preskúmali haldy číslo 1. V sonde číslo II sa objavila silno prepálená hlinená deštrukcia s priemerom 280 centimetrov a s hrúbkou 15–20 centimetrov. Okolo prepálenej deštrukcie sa nachádzali vejárovite uložené veľké kusy železnej trosky a po celej ploche všetkých štyroch sond aj črepy púchovskej kultúry datovanej na rozhranie 1. až 2. storočia nášho letopočtu. Pochádzali z hrubých, vo voľnej ruke robených hrncovitých nádob zdobených jamkami a vpichmi.¹² Archeológovia sa snažili nájsť plášť pôvodnej taviacej pece. Pretože všetko bolo zničené a rozhádzané, podarilo sa im identifikovať iba malé kúsky pôvodného plášt'a pece. Tieto však neumožňovali urobiť rekonštrukciu základného tvaru pece, ani jej približných rozmerov. V sonde číslo IV sa našiel podobný, o niečo menej prepálený útvar s rozmermi 260 x 160 centimetrov a s hrúbkou 22 až 28 centimetrov. Pán Moravčík spomína: „Hornú polovicu sme postupne rozobrali a našli v nej niekoľko menších kusov trosky. V prvom prípade (vzhľadom na intenzitu prepálenia) išlo skutočne o deštrukciu pôvodných pecí, v tomto sa jednalo skôr o pražiareň, teda miesto, kde za prístupu vzduchu upravovali rudu, aby z nej odstránili hlinu, kamene a iné nežiaduce prísady. Takto upravenú a obohatenú rudu potom dávali do taviacich pecí, v ktorých pomocou dreveného uhlia dosahovali požadovanú teplotu. Po skončení taviaceho procesu získali hubovitú hmotu – železnú lupu, ktorú ďalej upravovali, aby v nej zostalo iba dobré kujné železo.“¹³ Rozbor a chemické analýzy železných trosiek z haldy číslo 1 priniesli dôkazy, že tavba prebiehala riadne a púchovskí hutníci získavali pri nej pomerne kvalitnú surovinu. Rozbory uhlíkov odobratých počas výskumu ukázali, že drevené uhlie získavali výlučne z dubových stromov, čiže z tvrdého dreva, ktoré skôr umožňovalo dosiahnuť potrebnú teplotu ako drevo z ihličnanov. Analýzy trosiek a uhlíkov, urobené v laboratóriách AÚ ČAV Praha a AÚ SAV Nitra, potvrdili pôvodný predpoklad, že vo Varíne sa tavelo železo z miestnych zdrojov a za pomoci priamo na mieste získaného dreveného uhlia.

V rokoch 1983 – 1984 potom skúmali ešte haldy číslo 3, ktorá bola zo všetkých najrozsiahlejšia, pretože dosahovala rozmery 15 x 23 metrov a obsahovala omnoho väčšiu prepálenú hlinu ako haldy číslo 1. Odkryli severovýchodnú polovicu haldy, kde sa hneď pod povrchom objavila silná vrstva drobnej železnej trosky, ktorá v strede haldy dosahovala hrúbku 120 až 150 centimetrov. Objavili veľké hlinené bloky v tvare hranolov, ktoré boli na vnútornej

¹⁰ Z rozhovoru s p. Moravčíkom, 10.3.2020 v Gymnáziu, Varšavská cesta v Žiline.

¹¹ J. Moravčík: Archeologický výskum potvrdil mnohé unikáty, s. 4.

¹² J. Moravčík: Archeologický výskum potvrdil mnohé unikáty, s. 4.

¹³ Rozhovor s Jozefom Moravčíkom, 10.2.2020 v Gymnáziu, Varšavská cesta v Žiline.



strane obalené silnou vrstvou sklovitej trosky. Ďalší výskum ukázal, že to boli stavebné prvky taviacich zariadení v lokalite Varín-Železná studňa. Rozmery jednotlivých blokov sa pohybovali od 20 do 50 centimetrov a váha najväčších presahovala 20 kilogramov. Vidieť na nich dve až tri vrstvy sklovitej trosky, čo znamená, že ich použili pri viacerých tavbách.¹⁴

3.3.1. Pece

Budovanie hutníckych zariadení z hlinených blokov je v dobe rímskej unikátom nielen v našom prostredí, ale v celej strednej Európe. Tvar a rozmery pecí sa dajú z týchto blokov zistiť iba približne. Podľa ich vnútorného zakrivenia mohli mať pece priemer 100 až 120 centimetrov a výšku od 150 do 200 centimetrov. Pece stáli pôvodne na vtedajšej úrovni terénu (na ílovitom podloží) a taviaci proces urýchlňovalo vháňanie vzduchu pomocou kožených mechoch cez otvory v plášti peci (dýzy). Zlomok takejto dýzy valcovitého tvaru s priemerom asi 15 centimetrov sa našiel v strede prepálenej hliny v sonde číslo VII. V ďalšej sonde sa našli stuhnuté pláсты odpichnutej trosky, ktorú vypustili z pece ešte pred vlastným ukončením tavby. Aj tento poznatok je dôkazom, že pece vo Varíne boli omnoho dokonalejšie ako tie, ktoré boli dovtedy známe z prostredia germánskych kmeňov na území strednej Európy.¹⁵

„Produktivita varínskych pecí bola zrejme mimoriadna, pretože v halde číslo 3 sa v pomere asi jedna ku jednej nachádzala železná troska a hlina. Pritom pomer medzi troskou a vytaveným železom bol v týchto dobách asi 5:1 a voči drevenému uhliu asi 10:1. To samo o sebe signalizuje množstvo spotrebovaného uhlia a rudy na pomerne malé množstvo železnej lupy, ktorá sa musela ešte ďalej upravovať, kým z nej mohli vyrábať železné nástroje,“ povedal nám pán Moravčík.¹⁶

Vlastné pece, alebo ich základné časti, sa síce počas výskumu nenašli, ale všetky nálezy, ktoré sme spomínali vyššie, jednoznačne potvrdili, že hutnícke zariadenia vo Varíne skutočne stáli a produkovali železo. Mali mimoriadne rozmery a dovtedy neznámu konštrukciu. Stavali ich z veľkých hlinených blokov, pričom ich funkčnosť dokumentujú aj stuhnuté pláсты odpichnutej trosky. Veľké kusy železnej trosky, ale najmä hrubé vrstvy drobnej trosky, sú zasa dôkazom veľkej produktivity železa v tejto lokalite, ktorá je doteraz jedinou svojho druhu na Slovensku.

4. Výskum v období konca 20. a zač. 21. storočia

Od 90. rokov sa pán Moravčík venoval už len výskumom v Žiline. Tu môžeme spomenúť archeologický výskum v kostole sv. Štefana a jeho okolí, Mariánske námestie, farský kostol alebo jeho aktivity súvisiace s oboznamovaním verejnosti s výsledkami výskumov prostredníctvom výstav, napr. *Lužická kultúra, Púchovská kultúra, Opevnenia severozápadného Slovenska* alebo príprava expozícií, napr. *Dejiny hradu Strečno* a i.

4.1. Kaplnka Božieho Tela

V roku 1995 objavil pri kostole svätého Štefana v Žiline na Dolných Rudinách murovanú stavbu z konca 14. storočia – Kaplnku Božieho Tela, ktorá sa viackrát spomína v Žilinskej mestskej knihe. Osudy kostola svätého Štefana sú spojené s dejinami Žiliny už od prvých začiatkov jej existencie, avšak priame písomné údaje o kostole pochádzajú z neskoršieho obdobia. Samotná Kaplnka Božieho Tela sa však v Žilinskej knihe spomína už v roku 1423. Túto stavbu považujú za totožnú so stavbou, ktorú pán Moravčík objavil pri južnom múre svätyne Kostola svätého Štefana. Kaplnka bola objavená náhodou. V roku 1995 sa totiž začalo s výkopmi na elektrické vedenie na elektrické osvetlenie kostola a kaplnky. Výkopy narušili kamenné základy menšej stavby, ktorá sa nachádzala južne od svätyne. Výskum trval od 15. mája do 20. augusta 1995. Prvé výsledky ukázali, že kaplnka bola obklopená veľkým množstvom hrobov, pretože pri kostole sa pochovávalo od 13. až po začiatok 20. storočia. Hroby sa vyskytovali okolo aj pod múrmi kaplnky a aj v jej strede. Väčšina hrobov však bola narušená pochovávaním na tých istých miestach, preto sa z 80 hrobov iba v 22 našla úplná kostra pochovaného. Hneď prvý objavený hrob bol zaujímavý tým, že bol v nádobe. Bol to hlinený hrniec s uchom pri okraji, ktorý podľa tvaru a prevedenia možno datovať na rozhranie 16. až 17. storočia. V jeho vnútri bola objavená kostrička novorodenca. Najhlbšie bola uložená kostra ženy, ktorá mala na pravej ruke bronzový prsteň so skleneným očkom. Podľa tvaru patrí k najstarším nálezom z výskumu.¹⁷

V hroboch sa našlo množstvo drobných predmetov, ktoré boli súčasťou odevu – ozdoby hlavy a rúk. Našlo sa aj 18 mincí, ktoré patria do širokého časového obdobia od 14. až po koniec 19. storočia. Najstaršou objavenou mincou je denár Karola Róberta z roku 1338, ktorý sa našiel pri hrobe číslo 77. Najmladšou bola naopak medená dvojkoruna Františka Jozefa I. z roku 1899. Zaujímavosťou je, že dve najstaršie mince (už spomínaná minca Karola Róberta a minca Ľudovíta I. z roku 1373 až 1832) sú omnoho lepšie zachované než mladšie objavené mince, ako napríklad mince Žigmunda Luxemburského alebo Ferdinanda II. či III.

Stavba pravdepodobne slúžila ako pohrebná kaplnka, v ktorej sa vykonávali aj pohrebné obrady a v jej dolnej časti zasa ukladali kosti z porušených hrobov. Pretože múry kaplnky pokrývalo niekoľko starších hrobov, kaplnka

¹⁴ J. Moravčík: Archeologický výskum potvrdil mnohé unikáty, s. 4.

¹⁵ Tamtiež.

¹⁶ Rozhovor s Jozefom Moravčíkom, 10.2.2020 v Gymnáziu, Varšavská cesta v Žiline.

¹⁷ J. Moravčík – M. Škvarnová – Š. Krušínský: Kostol svätého Štefana-kráľa, s. 19.



vznikla neskôr ako kostol. Zánik kaplnky mohol spôsobiť požiar, prípadne zlá statika múrov. Nová kaplnka vznikla asi v polovici 16. storočia.¹⁸

4.2. Mariánske námestie

V tom istom roku sa pán Moravčík venoval výskumu Mariánskeho námestia. Najstarším dokladom osídlenia tejto časti mesta je zatiaľ iba jeden sídliskový objekt nájdený počas tohto skúmania, priamo pred sochou Immaculaty. Tento objekt bol datovaný keramikou už do 13. storočia. Výskum objektu nemohol byť dokončený, pretože celý stred námestia bol prekrytý novou dlažbou. Našlo sa tu aj niekoľko ďalších objektov, napr. murovaný objekt obdĺžnikového pôdorysu o rozmeroch 8,5 x 7,5 metra, ktorý mal podlahu z veľkých pieskovcových platní alebo na južnej strane, obrátenej k soche Immaculaty, sa objavil múr staršej stavby postavený z veľkých pieskovcových kameňov bez použitia malty. Po prehĺbení priestoru boli objavené základy ďalšieho murovaného objektu štvorcového pôdorysu. Okrem týchto troch murovaných stavieb objavil aj 5 drevených z 13. až 18. storočia.¹⁹

4.3. Ďalšie výskumy

V roku 2000 skúmal interiér Kostola svätého Štefana a starší sakrálny objekt pri Farskom kostole Najsvätejšej Trojice v Žiline a v tomto výskume pokračoval aj v roku 2001. Jeho nález pravouhlej svätyne pod základmi terajšieho gotického kostola posunul datovanie staršej sakrálnej stavby už do prvých desaťročí formovania mesta (polovice 13. storočia).²⁰

Záver

Keď sme sa rozhodli prihlásiť do tejto súťaže, ani sme netušili, koľko zaujímavých vecí sa dozvieme o našej histórii a živote našich predkov. Tak isto sme mali iba mozaikovitú informáciu o Mgr. Jozefovi Moravčíkovi a jeho rozsiahlej činnosti.

Na začiatku práce sme si stanovili ciele našej práce. Hlavným cieľom bolo priblížiť osobnosť Jozefa Moravčíka so zameraním na jeho archeologický výskum a prínos pre Žilinský región. Myslíme si, že tento sme do istej miery splnili, avšak nie úplne, nakoľko sa pán Moravčík venoval takému veľkému množstvu vykopávok a výskumov, že po podrobnom rozobraní každého jedného z nich by sme mali materiál na niekoľko ďalších prác.

Prínos Mgr. Jozefa Moravčíka však nespočíva len v aktívnych vykopávkach a výskumoch. V rokoch 1972 až 1998 viedol archeologický krúžok pri Dome kultúry v Púchove. Taktiež viedol krúžok v Považskej Bystrici pri miestnom odbore Matice slovenskej v rokoch 1992 až 2002. Absolvoval stovky prednášok v základných školách a gymnáziách v Žiline, Bytči, Rajci, Čadci aj inde. Je aktívnym členom Zboru Žilincov, nadšenec histórie nielen regiónu Žiliny, ale celého Slovenska. Pán Moravčík svojou prácou teda nielen zmenil náš pohľad sa históriu severného Slovenska, ale taktiež priviedol k štúdiu dejepisu a venovaniu sa archeológii mnoho mladých ľudí. Aj v súčasnosti, keď je už na dôchodku, aktívne prednáša o najstarších dejinách mesta Žiliny a jeho okolia.

Ďalším cieľ, ktorý sme si vytýčili na začiatku našej práce, je odprezentovať ju spolužiakom. Tento cieľ sme nemohli zatiaľ naplniť, ale veríme, že sa nám to podarí, napr. počas Týždňa vedy a techniky, ktorý sa pravidelne organizuje v našom gymnáziu.

Naša práca sa dá využiť pri výučbe regionálnej histórie, napr. v seminári z dejepisu.

Na záver by sme radi odcitovali slová pána Moravčíka, ktorý si nás získal svojimi odbornými znalosťami, nadšením pre históriu, ale aj svojimi názormi a postojmi: „Najväčšiu hanbu si spôsobujeme sami – barbarským ničením a vyberaním vzácnych nálezov.“

Bibliografia

- J. Moravčík – M. Škvarnová – Š. Krušínský: Kostol svätého Štefana-kráľa. Žilina: EDIS, 2002.
J. Moravčík – P. Štanský – V. Šlopek: Žilinský rínek. Žilina: EDIS, 2002.
J. Moravčík a kol.: Farský kostol v Žiline. Žilina: EDIS, 2013.
J. Moravčík: Žilina v svetle archeologických nálezov. In: Žilina v slovenských dejinách. Žilina: Knižné centrum, 2002. s. 14-31.
J. Moravčík: Žilina – centrum severného Slovenska – od praveku až po stredovek. Žilina: Považské múzeum, 2003.
M. Olšovský: Žilina – centrum severného Slovenska – od praveku až po stredovek. Žilina: Považské múzeum, 2003.
V. Urbanová: Jozef Moravčík – výberová personálna bibliografia. Žilina: Krajská knižnica v Žiline, 2014.
Žilinský Večerník, č. 46, ročník 7, s. 4.
Cieľ, číslo 44, zo dňa 1.11.1973.
Súkromný archív Jozefa Moravčíka.

¹⁸ J. Moravčík – M. Škvarnová – Š. Krušínský: Kostol svätého Štefana-kráľa, s. 29.

¹⁹ J. Moravčík: Žilinský rínek, s. 13., pozri aj obr. č. 9.

²⁰ Jozef Moravčík – výberová personálna bibliografia 2014.

Internetové zdroje:

<http://www.hradiska.sk/2012/08/prosne-keltske-obetisko.html> [2020-03-15]

<http://puhovodectvo.sk/historia/6004/luzicka-kultura-v-puchovskom-regione/> [2020-03-15]

<http://www.hradiska.sk/2011/06/hradisko-velky-vrch-divinka.html> [2020-03-16]

<https://myzilina.sme.sk/c/22246095/objav-zo-zilinskeho-frambora-prepisa-ucebnice-dejepisu.html> [2020-03-18]



Ondrej Korbel

Gymnázium, Varšavská cesta 1, Žilina

Príspevok Ondreja Korbela bol redakčne skrátený. Pôvodná verzia obsahovala čestné prehlásenie, obsah a obrazovú prílohu (spolu 10 obrázkov na 8 stranách).

JUBILEÁ

V roku 2020 oslávili okrúhle životné jubileum:

85 rokov

PhDr. Eva Kolníková, DrSc.

PhDr. Mária Lamiová-Schmiedlová, DrSc.

doc. PhDr. Juraj Pavúk, DrSc.

75 rokov

Ing. František Elias, CSc.

70 rokov

prof. PhDr. Jozef Bátora, DrSc.

PhDr. Klára Füryová

Jana Jaššová

PhDr. Ondrej Ožďáni, CSc.

65 rokov

PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD.

prof. PhDr. Klára Kuzmová, CSc.

PhDr. Pavel Žebrák

60 rokov

PhDr. Róbert Bača

PhDr. Juraj Bartík, PhD.

Pavol Hránek

Mgr. Katarína Konečná

PhDr. Mária Kotorová-Jenčová, PhD.

PhDr. Jaroslava Ruttkayová

Ospravedľňujeme sa za nekompletné uvedené okrúhle životné jubileá členov spoločnosti v roku 2019 uverejnené v časopise Informátor XXX/2019/1-2. Doplňený – kompletný zoznam jubilantov pripájame a dodatočne všetkým blahoželáme k jubileu:

V roku 2019 oslávili okrúhle životné jubileum:

100 rokov

Július Tóth

95 rokov

Štefan Šutara

85 rokov

PhDr. Darina Bialeková, CSc.

prof. PhDr. Tatiana Štefanovičová, CSc.

prof. PhDr. Jozef Vladár, DrSc.

75 rokov

Prom. hist. Jozef Moravčík

Ivan Pastorek

PhDr. Priska Ratimorská

70 rokov

prof. Jozef Bujna, CSc.

PhDr. Beáta Egyházy-Jurovská

prof. Jana Hečková, CSc.

Stanislav Horňák

Mgr. Peter Mosný

PhDr. Gabriel Nevizánsky, CSc.

65 rokov

doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc.

prof. PhDr. Edita Gromová, CSc.

PhDr. Ján Chovanec, PhD.

doc. PhDr. Ľubomíra Kaminská, DrSc.

PhDr. Jozef Labuda, CSc.

Oliver Lörencz

MUDr. Adrián Nečas

PhDr. Ján Rajtár, CSc.

prof. RNDr. Mária Vondráková, CSc.

60 rokov

PhDr. Viera Drahošová

PhDr. Margaréta Musilová

PhDr. Ivana Strakošová

Jubilantom srdečne blahoželáme a želáme pevné zdravie!



Životné jubileum PhDr. Evy Kolníkovéj, DrSc.



V apríli tohto roku oslávila vzácné životné jubileum PhDr. Eva Kolníková, DrSc. (* 20. 4. 1935), popredná bádatelka na poli slovenskej a európskej numizmatiky. Celý jej pracovný, a v mnohom aj osobný život je bezprostredne spojený s pôsobením na Archeologickom ústave SAV. Na tomto pracovisku začala pracovať už po maturite od roku 1954, len krátko po jeho presídlení do Nitry, teda v dobe jeho formovania a v počiatkoch jeho rozvoja. A na ňom má aj mimoriadne zásluhy, veď v jeho službách pôsobila viac než 50 rokov. Tu sa zoznámila i so svojím manželom Titusom Kolníkom a nadviazala mnohé, roky pretrvávajúce spoločné i osobné priateľstvá a väzby.

Po nástupe do Archeologického ústavu SAV pracovala u vtedajšieho riaditeľa Antona Točíka, ktorý ovplyvnil aj jej ďalšie smerovanie. Z jeho podnetu sústredila nálezy mincí z dovtedajších výskumov, systematicky ich zaevidovala, roztriedila a postupne odborne spracovala. Zároveň externe študovala históriu. Štúdium ukončila na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave s diplomovou prácou na tému „Význam mincí pre štúdium najstarších dejín Slovenska“, čo predznamenovalo aj jej ďalšie zameranie. Položila základy vedeckého zhodnotenia tohto významného zbierkového fondu, ako aj numizmatického bádania v AÚ SAV, ktorému sa potom programovo venovala už ako odborná a vedecká pracovníčka. A práve jej pôsobenie na tomto vedeckom pracovisku nepochybne veľmi pozitívne ovplyvnilo jej ďalší vedecký i osobnostný rast. Niekoľko desaťročí systematicky pokračovala v evidovaní, spracovávaní a publikovaní neustále narastajúceho numizmatického fondu AÚ SAV, ktorý patrí k najväčším vedeckým a študijným zbierkam u nás. Zároveň bezprostredný kontakt s výsledkami archeologického výskumu, denné stretávanie sa s kolegami, časté konzultácie, diskusie a vzájomné podnetné povzbudzovanie pôsobilo veľmi inšpiratívne na jej ďalšie smerovanie a zameranie. Bola to však hlavne jej usilovnosť a húževnatá, cieľavedomá práca, ktorej výsledkom je obdivuhodné dielo. Popri takmer neprebernom množstve menších príspevkov, informatívnych správ i obsiahlych súpisov ako dôležitých zdrojov prameňov, sú to najmä jej početné syntetické štúdiá zásadného významu a viaceré monografie. Postupne sa programovo zamerala predovšetkým na keltské a rímske mincovníctvo, a to nielen na ich analýzu, ikonografiu, systematizáciu, ale aj na ich úlohu v počiatkoch peňažnej výmeny, a to tak v regionálnych, ako aj v diaľkových obchodných a kultúrnych vzťahoch v širokom historickom kontexte v mnohom zložitého a nerovnorodého hospodárskeho vývoja viacerých regiónov Európy. Erudovanosť a odbornosť jej prác tak predstavuje mimoriadne významný prínos v oblasti numizmatického a historického bádania nielen v domácom, ale aj v celoeurópskom meradle (bibliografie jej prác boli publikované pri príležitosti predošlých jubileí).

Popri vedeckej a vedecko-organizačnej práci v AÚ SAV, kde jubilantka postupne zastávala viaceré funkcie a posty, sa roky venovala aj náročnej edičnej činnosti a i v tejto oblasti má nesporné a veľké zásluhy na vydávaní, redigovaní i vzniku celého radu periodík, zborníkov a edícií s celoslovenskou pôsobnosťou. A neboli to len publikácie zamerané na jej blízky odbor, ako sú Slovenská numizmatika, Nálezy mincí na Slovensku a ďalšie, ale podieľala sa na vzniku edícií *Acta Interdisciplinaria Archaeologica*, *Materialia Archaeologica Slovaca* i *Ars Slovaca Antiqua*, a veľmi významne aj ročenky *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku*, známeho a žiadaného AVANS-u. Treba spomenúť, že to bolo ešte v časoch ručného prepisovania na písacích strojoch a často cyklostylovej tlače, ktorú si už dnešná mladšia „digitálna“ generácia nepamätá a ani nevie predstaviť. Napriek tomu tieto publikácie aj jej pričinením vychádzali v pravidelnej periodicite, čo, žiaľ, už dnes napríklad pre spomínanú ročenku neplatí. Bola iniciátorkou založenia nadácie, dnešnej *Spoločnosti Antona Točíka*, na podporu zverejňovania výsledkov archeologického a numizmatického výskumu, ktorá v rámci edície Biografie – Bibliografie – Spomienky vydala viacero publikácií o zakladateľských osobnostiach modernej slovenskej archeológie a po peripetiách prevzala aj vydávanie Slovenskej numizmatiky.

Aj po odchode z Archeologického ústavu SAV sa naďalej intenzívne venovala a venuje vedeckej práci, a to tak zverejňovaniu mnohých nových významných objavov a poznatkov, ako aj určovaniu, evidovaniu a hodnoteniu enormne narastajúceho množstva najmä zberových nálezov. Robila tak nezištne a ochotne i pre mladých kolegov na Slovensku a na Morave, a to aj počas ťažkých období, keď sa starala o svojho chorého manžela Titusa Kolníka, i po jeho skone. Je to svedectvo o jej príslovečnej a príkladnej pracovitosti, zanietenu a oddanosti vede, ale aj o jej pozoruhodných ľudských vlastnostiach a neustálej priateľstvi a ochote pomáhať.

Z celého srdca jej želáme do ďalších rokov, aby si udržala zdravie, bystrú myseľ, neubúdajúcu energiu, elán a entuziazmus. Ad multos annos!

Ján Rajtár



Obr. 1. Foto: Alica Marková.

V máji 2020 uplynulo 85 rokov od narodenia PhDr. Márie Lamiovej-Schmiedlovej, CSc. (* 5. máj 1935). Po ukončení štúdia archeológie a klasickej archeológie, ktoré Mária Lamiová-Schmiedlová absolvovala na Filozofickej fakulte UK v Bratislave v rokoch 1953 – 1958, pracovala v Košiciach v pobočke Archeologického ústavu SAV pre výskum východného Slovenska. Vedúcou tohto pracoviska bola v rokoch 1974 – 1981.

Počas pracovnej aktivity medzi rokmi 1958 až 2005 často viedla systematické i záchranné terénne výskumy hlavne na lokalitách z období, ktoré preferovala – z doby rímskej a z obdobia sťahovania národov. Dodnes platné sú jej závery z vyhodnotenia spôn z doby rímskej na Slovensku (v diplomovej práci) a rímskej sídliskovej keramiky z juhovýchodného Slovenska (v kandidátskej práci).

Z výskumov sídliskových lokalít spomeňme napr. Seňu, Kechnec, Šebastovce, Peder, Nižnú Myšľu. Viacero sezón venovala výskumu sídliska v Ostrovanoch. Spolu s prof. V. Budinským-Kričkom, DrSc. preskúmala a publikovala nálezy z mohylového pohrebiska zo staršej doby rímskej

v Zemplíne. Obci Zemplín venovala aj samostatnú monografiu „Zemplín – obec s bohatou minulosťou“, za ktorú sa stala aj čestnou občiankou obce. Ďalšou jej monografiou bola „Keramiky dvoch tisícročí“. Záslužnou a bohato využívanou monografiou (spoluautorka E. Mirošayová) je „Archeologická topografia Košice“ z roku 1991. Poslednou jej monografickou prácou je spracovanie žiarového pilinsko-kyjatického pohrebiska v Dvorníkoch.

Získaný nálezový materiál z výskumov spojený s teoretickým bádaním sa stal dobrou východiskovou bázou pre jej početné vedecké štúdie a články publikované v našich i zahraničných časopisoch. Taktiež jubilantke prednášky na vedeckých podujatiach organizovaných doma i v zahraničí zaznamenali široký ohlas v podobe citácií. V publikovaných prácach sa zamerala na riešenie problematiky chronológie a etnickej príslušnosti obyvateľstva sídliakeho na území východného Slovenska v dobe rímskej a v čase sťahovania národov. Rovnakú pozornosť venovala aj ich kontaktom s rímskymi provinciami Dácia a Panónia, ako aj so susediacimi barbarskými územiami.

Nemôžeme opomenúť ani jej iniciatívu pri vzniku vedeckého zborníka Východoslovenský pravek, ktorého bola spoluzakladateľkou a zároveň editorkou niekoľkých čísiel. Taktiež sa venovala prekladom odborných textov z maďarského jazyka.

Vedecké poznatky úspešne zúročila aj v popularizácii archeológie a propagácii archeologického bádania na východnom Slovensku i v spoločenských väzbách na košické kultúrne prostredie. Jej popularizačné prednášky pre širšiu verejnosť i školopovinné deti, vystúpenia v televíznych i rádiových reláciách, články v periodickej tlači i v časopisoch spôsobili, že pracovisko Archeologického ústavu SAV v Košiciach na dlhé roky vošlo do povedomia obyvateľov Košíc a vyvolávalo ich úprimný záujem o dianie na tomto vedeckom poli. Vždy dbala aj o udržiavanie kontaktov a dobrých vzťahov s kolegami z múzeí a iných domácich i zahraničných pracovísk a nám, mladším kolegom, pomáhala pri nadväzovaní pracovných kontaktov.

Na záver si dovoľím niekoľko osobných viet. Pani doktorku som vnímala a dodnes považujem za jedinečnú osobnosť, ktorá svojou láskavou povahou a ochotou vždy pomôcť vytvorila na pracovisku prajnú atmosféru pre vedecký rast mladších kolegov. Mohli sme sa na ňu obrátiť so žiadosťou o radu v pracovných i osobných veciach a vždy sme sa stretli s pomocou, pochopením a povzbudením. Dodnes ju žiadame o radu i pomoc napr. s prekladom maďarskej literatúry a dostane sa nám dostane priaznivej odpovede. Za seba aj za kolegov by som jej do ďalších rokov chcela zaželať dobré zdravie a neutíchajúci životný optimizmus.

Lubomíra Kaminská

Ing. František Elias, CSc. – 75-ročný

V marci tohto roku (30. 3. 1945) si pripomenul svoje životné jubileum dlhoročný člen našej spoločnosti (od roku 1975) František Elias, ktorému som aj pred desiatimi rokmi napísal krátky medailón v Informátorovi XXI/2010/1. Pre archeologickú komunitu na Slovensku bolo vždy šťastím, keď v čele pamiatkových alebo iných inštitúcií s rozhodovacími právomocami boli nearcheológovia, ktorí však mali preukaz člena Slovenskej archeologickej spoločnosti. Bol v tom vyjadrený nielen záujem o našu disciplínu, ale aj odborný vzťah. Medzi takýchto riaditeľov patrila aj Ing. František Elias, CSc. Napríklad počas archeologického výskumu SBM v 80. rokoch 20. storočia na lokalite Glanzenberg (Staré mesto) v Banskej Štiavnici bol jubilant účastníkom odborných komisií na lokalite, pričom aj pomohol k zabezpečeniu finančných zdrojov pre konzerváciu odkrytých architektur. Tieto sú dodnes súčasťou náučného chodníka s posterami po lokalite, sprístupneného verejnosti v roku 2015.

Jeho záujem o archeológiu neutíchol ani doteraz. Zúčastňuje sa prednáškových alebo výstavných podujatí napríklad Stredoslovenského múza v Banskej Bystrici, upozorňuje na zaujímavé lokality našich kolegov (A. Ruttkay,



L. Veliačik, M. Kvietok), ktoré sa nachádzajú pozdĺž Hrona. Svoj záujem o archeológiu a dianie v nej prejavuje účasťou na zjazdoch spoločnosti, kde – ako mi nedávno povedal – si vždy s radosťou zakúpi novinky z literatúry.

Milý Ferko, želim Ti v mene členov výboru Spoločnosti veľa zdravia, aby sme sa mohli aj naďalej stretávať na pôde múzea či zjazdov Slovenskej archeologickej spoločnosti.

Jozef Labuda

Prof. Jozef Bátora jubilantom



Profesor Jozef Bátora, dlhoročný univerzitný pedagóg a zaniietený vedec, sa narodil 21. júna 1950 v slovenskom Champagne, ako častokrát svoj rodný kraj rád nazýva. Nie každý je už od detstva obdarený takou radosťou z objavovania nového ako v prípade nášho jubilanta. Jeho vrstovníci a spolužiaci na univerzite si určite spomínajú, ako priniesol prof. B. Novotnému kufor plný kamenných nástrojov, ktoré sa mu podarilo nájsť počas prechádzok po poliach. Zanietenie pre povolanie, ktorým archeológia bez akýchkoľvek pochyb je, rozvíjal aj po štúdiách. Po krátkom pôsobení v Stredoslovenskom múzeu v Banskej Bystrici presunul svoje pôsobisko na Archeologický ústav SAV v Nitre, kde pôsobí dodnes. Jeho celoživotnou náplňou sa stalo poznávanie širšieho okolia svojho rodného kraja. Pozornosť venoval najmä výskumu stredného Ponitria, Požitia, Pohronia a Poiplia. Vďaka jeho vytrvalosti a neutíchajúcejmu záujmu zanechal hlbokú stopu v poznaní pravekého osídlenia týchto regiónov. Netreba spomínať lokality, ktoré za tie dlhé roky preskúmal – ich zoznam je naozaj dlhý a tie najvýznamnejšie sú známe nielen v odborných kruhoch,

no vďaka popularizácii ich pozná aj širšia verejnosť. Na tomto mieste treba spomenúť aj ďalší prínos výskumov jubilanta. Vďaka jeho dlhoročnému pôsobeniu na Univerzite Komenského v Bratislave mali mnohí študenti možnosť zúčastňovať sa na ním vedených výskumoch, na ktorých častokrát participovali aj kolegovia zo zahraničných inštitúcií. Takýmto spôsobom prispieval jubilant nielen k udržiavaniu a pestovaniu zahraničných kontaktov, no zároveň viedol mladšiu generáciu k internacionalizácii vlastného bádania. Plody jeho práce sú viditeľné, myslím, už aj dnes.

Do budúci rokov možno jubilantovi zaželať len všetko dobré – veľa zdravia, úspechov, no najmä neutíchajúcu radosť z objavovania všetkého nového. Ad multos annos!

Martin Neumann

Životné jubileum PhDr. Kláry Fűryovej



V slovenskej archeológii sú aj takí ako Klárka Fűryová (* 26. 5. 1950) – nenápadná, milá, kamarátska, s vysokou dávkou empatie a úprimnej snahy pomôcť, keď to je potrebné. Ubehlo neuveriteľných cca 48 rokov, čo sme sa prvýkrát stretli, keď nastúpila do Archeologického seminára na Gondovej v Bratislave na externé štúdium archeológie. Po úspešnom vyštudovaní sa venovala stredoveku v teréne i takpovediac za stolom. V tomto roku, konkrétne 30. júna 2020 odišla z Archeologického múzea SNM v Bratislave do dôchodku. Odpracovala 50 rokov! Do 1. júla 2018 bola vedúca oddelenia dokumentácie AM SNM. Posledné roky v práci dopĺňala údaje o zbierkových predmetoch do elektronických inventarizačných záznamov. Z priestorových dôvodov nebudem opakovať jej celoživotný výpočet prác či výskumov, isto tomu kolegovia z AM SNM venujú pozornosť vo svojom periodiku. Spomeniem však menej známu činnosť jubilantky a tou je organizačná podpora výskumu historického skla z archeologických výskumov na Slovensku. V Čechách už od roku 1977 pracovala Odborná

skupina pro Dějiny skla pri Českej archeologickej spoločnosti (ďalej iba OSDS ČAV), ktorá existuje doteraz. Na Slovensku takéto organizačné zastrešenie pre výskum a spracovanie fondov archeologických nálezov skla nebolo. V Bratislave sa spontánne a neformálne vytvorila skupina bádateľiek, ktoré iniciovali odborné stretnutia s kolegami z OSDS ČAV v Bratislave a mali za cieľ vytvoriť podobnú odbornú skupinu zameranú na výskum skla zo slovenských zbierok pri SAS, ako bola tá česká. Naša jubilantka bola aktívnou súčasťou tejto iniciatívy. V roku 1989 sa im podarilo zorganizovať v priestoroch Mestského múzea v Bratislave (dnes Múzea mesta Bratislavy) pod záštitou Filozofickej fakulty Univerzity Komenského medzinárodnú konferenciu, ktorá mala byť zakladajúcim



stretnutím slovenskej sekcie na podporu výskumu historického skla z archeologických výskumov. Táto nádejne sa rozbiehajúca činnosť v prospech výskumu skla na Slovensku bola prerušená rozdelením republiky a zmenami, čo s tým súviseli. Asi už tušíte, že keď sa pri výbere SAS o desať rokov neskôr vytvorila Komisia pre podporu výskumu multidisciplinárneho skla na Slovensku, tak naša jubilančka bola medzi tými, čo podali pomocnú ruku a o založenie sa nenápadne, ale o to užitočnejšie zaslúžili. V Komisii HS pracovala od roku 2010, zo zdravotných dôvodov poprosila o ukončenie svojej činnosti pred piatimi rokmi, ale doteraz patrí k našim čestným členom. Pomáhala pri organizácii konferencií o skle svojou aktívnou účasťou alebo organizačne, prípadne upozorňovala na zaujímavé sklenené predmety v depozitoch AM SNM. Bez zbytočných rečí a sľubov, ale vždy, keď to bolo treba. Veľmi dobre sa s ňou spolupracovalo, bola a zostala skutočnou pomocou. Pretože ak mohla, tak „sklu“ vždy pomohla. Patrí k tým nemnohým, ktorý pomôžu a nečakajú na odmenu, ani na pochvalu. Je možné povedať, že pri budovaní záujmu o multidisciplinárne spracovanie a výskum archeologických nálezov slovenského skla výrazne pomohla. V našich sklárskych archeologických kruhoch má stále miesto, ako nepochybne aj v kruhu múzejných archeológov.

Všetci jej ku krásnemu okrúhlemu jubileu prajeme veľa zdravia, šťastia splnenie toho, na čo popri robote nebol čas a doživotne iba negatívne výsledky covid testov.

Ad multos annos v zdraví a pohode, Klárka!

Danica Staššíková-Štukovská

Jubileum „archeológa z terénu“ – Mgr. Petra Mosného

V roku 2019 oslávil svoje životné jubileum – 70 rokov života – Mgr. Peter Mosný, ktorého príbeh ako archeológa je pestrý a zaujímavý. Stačí spomenúť, že štúdium tohto vedného odboru začal po 40. roku života na UKF v Nitre na Filozofickej fakulte (1993 – 1998). Na začiatku to bol záujem o poznanie regiónu, v ktorom žil, pracoval (Žiar na Hronom) a vo voľnom čase vyhľadával a navštevoval lokality v oblasti stredného Pohronia. V 70. a 80. rokoch 20. storočia spolupracoval s viacerými profesionálnymi archeológmi, najmä dr. Karolom Pietom, DrSc. Predmetom jeho terénneho záujmu sa stala oblasť horného Pohronia, čo sa premietlo do témy jeho diplomovej práce – Mikroregión Slovenskej Ľupče v stredoveku a praveku vo svetle archeologických nálezov (1998). Odbornou špecializáciou zostalo obdobie stredoveku a novoveku.

V roku 1992 sa zamestnal v PÚ Bratislava (pracovisko KPÚ Banská Bystrica), čo využil pre realizáciu terénnych výskumov na hrade Ľupča (1994 – 2008), Kláštorisku v Slovenskej Ľupči (1998 – 2005) a hrádku v Hornej Lehotě (1998 – 2002). V roku 2007 sa zamestnal v AÚ SAV v Nitre, potom bol od roku 2009 spolupracovníkom súkromných archeologických spoločností. V tomto období absolvoval viacero záchranných archeologických výskumov naprieč Slovenskom. Nakoniec sa v roku 2018 stal „kastelánom“ kaštieľa v Žiari na Hronom.

Milý Peter, ako dlhoročnému členovi SAS, zaniatenému pracovníkovi v teréne, Ti v mene členov výboru Spoločnosti želim ešte veľa elánu, potrebného zdravia pre realizáciu Tvojich zámerov na poli archeológie!

Jozef Labuda

Životné jubileum



V tomto roku oslávil významný slovenský archeológ PhDr. Ondrej Ožďáni, CSc. okrúhle životné jubileum – sedemdesiat rokov veku. Pre jeho kolegov a kolegyne – priateľov, ktorí sú s ním v každodennom kontakte, príjemné poznanie. Archeologické terénne prieskumy a výskumy, ktorých bol vedúcim alebo spoluvedúcim, a publikované teoretické práce sa významnou mierou podieľali na rozšírení nášho poznania o vzniku a vývoji osídlenia na Slovensku.

Náš jubilar sa narodil v Lučenci 12. februára 1950, kde v roku 1968 ukončil na miestnej SVŠ stredoškolské štúdium. V tejto dobe sa štúdium archeológie na Filozofickej fakulte UK v Bratislave (jedinej univerzite na Slovensku, kde tento obor bolo možné vtedy študovať) otváralo iba každý druhý rok a počet poslucháčov bol na dnešné pomery početne výrazne obmedzený. Aj z týchto dôvodov sa vedúci prijímacej komisie prof. B. Novotný snažil, aby medzi jeho študentami boli predovšetkým svojím spôsobom „fanatici“, ktorí štúdium archeológie považovali za svoj životný sen. Ondro Ožďáni medzi nich nepochybne patril. Jeho už vtedy rozsiahle vedomosti z histórie (tiež praktické

poznatky z terénneho archeologického výskumu v Poltári, kde pracoval ako brigádnik) mu umožnili bez problémov úspešne absolvovať prijímacie pohovory a v septembri 1968 sa stal študentom archeológie na FiF UK v Bratislave. Patril do pozoruhodného ročníka. Ja sám som sa s prvým zástupcom tejto skvelej študentskej partie zoznámil už na „svojich“ prijímacích pohovoroch v roku 1970. Vlado Mináč, vtedy už skúsený triatlonista, prišiel aj na tieto pohovory a usilovne strašil budúcich adeptov. Nakoniec v ďalších rokoch mu v tom Ondro, Mišo Slivka a Gabo Nevizánsky



statočne pomáhali. So samotným jubilantom Ondrom Ožďánim som sa zoznámil až v decembri 1970, keď som sa konečne dostal do Bratislavy („zdržal“ som sa na výskume PhDr. J. Hošša v Liptovskej Mare, kde som od júna do decembra pracoval ako brigádnik). Ešte aj dnes rád spomínam na to, ako ma medzi seba, hoci „mladšieho“, prijali. Títo „chlapci“ mali totiž okrem nadania a vzťahu k archeológii ďalšiu dnes už trochu menej častú vlastnosť. Vedeli užívať študentský život v jeho klasickej, stáročiami overenej podobe. Aj vďaka (napriek?) tomu Ondrej Ožďáni v roku 1973 štúdium archeológie úspešne ukončil. V tom istom roku nastúpil do zamestnania v Archeologickom ústave SAV v Nitre, kde pracuje dodnes.

Počas dlhých rokov praxe sa autor podieľal na početných terénnych archeologických výskumoch. Nie je účelom tohto pozdravu ich kompletné vymenovanie, ale rád spomínam na dva, kde sme boli spolu. Ešte ako študentskí praktikanti sme sa v roku 1973 stretli na výskume prof. J. Vladára na dnes už svetoznámej lokalite Spišský Štvrtok a na výskume v katastri obce Mezőkeresztes, kde sme v roku 1994 pomáhali kolegyniam pri záchranných výskumoch vyvolaných stavbou diaľnice v severnom Maďarsku. Aj v týchto prípadoch prejavil Ondrej Ožďáni zmysel pre kolegiálnu a cit pre terén.

Už v závere štúdia začína jeho špecializácia na strednú až neskorú dobu bronzovú. Prejavila sa výrazne v téme jeho kandidátskej dizertačnej práce (Význam mohylových kultúr pre sociálno-ekonomický rozvoj Slovenska v dobe bronzovej), ktorú obhájil v roku 1982. Táto práca poslúžila ako základ obsiahlej štúdie „Zur Problematik der Entwicklung der Hügelgräberkulturen in der Südwestslowakei“ (Slov. Arch. 34, 1986, 5-96). Ondrej Ožďáni napísal od roku 1975 rad článkov a štúdií, ktorých výpočet presahuje možnosti tohto príspevku. V posledných rokoch sa venuje predovšetkým zhodnocovaniu bronzových nálezov – napr. „Depot bronzových predmetov z Hradiska lužickej kultúry na Sitne“ (O. Ožďáni/P. Žebrák, Slov. Arch. 65, 2017, 237-277) a mnohé ďalšie. Snáď treba ešte zvýrazniť jeho autorský podiel na zatiaľ poslednom súhrnnom prehľade vývoja osídlenia Slovenska v dobe bronzovej (V. Furmánek/J. Bátora/O. Ožďáni/V. Mitáš/R. Kujovský/J. Vladár: Staré Slovensko 4. Doba bronzová. Nitra 2015).

Nemožno obísť ani jeho redaktorskú činnosť. V rokoch 1991 – 1995 bol hlavným aj odborným redaktorom ročenky AVANS. Pri tejto príležitosti nemožno nespomenúť jeho precízne spracovaný register tohto časopisu (O. Ožďáni: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v rokoch 1984 – 1993. Register. Nitra 2003). Podieľal sa na organizácii viacerých medzinárodných konferencií, kde sa zároveň prejavil ako spolaupravený editor zborníkov z nich (napr. O. Ožďáni (ed.): Popolnicové polia a doba halštatská. Zborník referátov z XII. Medzinárodnej konferencie „Doba popolnicových polí a doba halštatská“, Nitra 2015).

Detailný výpočet jeho činnosti (bol spoluriešiteľom viacerých projektov VEGA a APVV atď.) je dlhý a všetci dúfame, že ešte dlhé roky nebude konečný.

Milý Ondro, prajem Ti veľa osobnej a pracovnej pohody, aby si si svoj príslovečný entuziazmus uchoval ešte veľa rokov.

Rudolf Kujovský

Robert Bača šesťdesiatnikom



V tomto roku k okrúhlemu životnému jubileu dospel i Robert Bača, ktorý svoju archeologickú činnosť vykonával v Balneologickom múzeu v Piešťanoch a Záhorskom múzeu v Skalici a regiónoch ich pôsobnosti.

Robert Bača sa narodil 1. apríla 1960 v Nitre. Po gymnaziálnych štúdiách ukončených v Bratislave pokračoval v roku 1979 na Katedre všeobecných dejín a archeológie FiF UK v Bratislave v rokoch 1979 – 1983, kde získal i titul PhDr. V rokoch 1983 – 1998 pracoval ako archeológ a historik v Balneologickom múzeu v Piešťanoch, zastával funkciu zástupcu riaditeľa, bol i členom predsedníctva Slovenskej archeologickej spoločnosti. V rokoch 1998 – 2003 pracoval ako riaditeľ Mestského kultúrneho strediska v Piešťanoch; v roku 2008 nastúpil ako archeológ v Záhorskom múzeu v Skalici. V Piešťanoch sa venoval histórii archeologického bádania, výskumom, spracovaniu zbierok a publikovaniu, tiež popularizácii výsledkov. Svoju publikačnú činnosť i redakčné schopnosti zúročil najprv v piešťanskom *Balneologickom spravodajcovi*, v mesačníku *Revue Piešťany* (ako jeho šéfredaktor) a neskôr v Skalici ako redaktor v časopise *Záhorie*. Je spoluautorom niekoľkých monografií a vyše sto štúdií a odborných článkov, publikoval popri regionálnych periodikách aj v *Slovenskej archeológii*, *AVANS-e*, *Archeologických rozhľadoch*, *Historickej revue* a *Zborníku SNM*. Viacero príspevkov venoval dejinám archeologického bádania piešťanského regiónu (Moravany nad Váhom atď.), dokumentácii archeologických nálezov z okolia Piešťan (napr. história objavu moravianskej Venuše), novým výskumom a nálezom (bochníkovité idoly z Veselého) a sakrálnym stavbám. Svoje archeologické zameranie prepájal s historickým a zaoberal sa toponýmiou, štúdiom významu rieky Váh od praveku po súčasnosť, systematicky objavoval pre verejnosť predovšetkým menej



známe osobnosti a rody z piešťanského okruhu (Imrich Medňanský, Štefan Šándor, Gusztáv Löger, Ede Tolnai, Aurél Bernáth, gróf Murány, Hardegovci, Škubličovci, Winterovci, Anton Kajlich, významní lekári z Piešťan apod.) a neskôr zo záhorského regiónu (Jozef Mondok, Pavol Zelenay, Ľudmila Groeblová, Karol Cabori, Ladislav Košinár). Profesionálnym i neprofesionálnym archeológom venoval pozornosť vo vzťahu k regiónu Záhoria; publikoval medailóny a príspevky o Vojtechovi Budinskom-Kričkoví, Jurajovi Bártovi, Alexandrovi Ruttkayovi, Štefanovi Janšákovi, Deziderovi Tomečkovi, Viktorovi Šemmerovi, Karolovi Andelovi a Titusovi Kolníkovi. Počas pôsobenia v Záhorskom múzeu vykonal na Záhori do roku 2014 viac ako dve desiatky archeologických výskumov na stavbách individuálnych rodinných domov, priemyselných objektov i objektov občianskej vybavenosti, kanalizácie, plynofikácie v mestách a obciach Senica, Skalica, Holíč, Šaštín-Stráže, Gbely, Veľké Leváre atď. Zaujímavé zistenia priniesli výskumy pri obnove areálu národných kultúrnych pamiatok Zámok v Holíči a v budove bývalej manufaktúry na výrobu kartúnu v Šaštíne-Strážach. Už po krátkom čase si Robert Bača v rámci aktívnej metodicko-poradenskej činnosti v skalickom múzeu vytvoril početnú skupinu spolupracovníkov. Po strate oprávnenia na vykonávanie výskumov v roku 2014 presunul energiu na systematické spracovávanie archeologického fondu Záhorského múzea a publikovanie. K jeho obľúbeným výskumným témam i záľubám patrí tiež včelárstvo.

V Piešťanoch spolu s Vladimírom Krupom a Mariánom Klčom zostavili *Archeologickú bibliografiu obcí bývalého okresu Piešťany* i *Katalóg archeologickej zbierky Balneologického múzea* (s Vladimírom Krupom), v Skalici do tlače pripravil systematicky spracovanú *Archeologickú a numizmatickú bibliografiu Záhoria* (376 rukopisných strán).

Z rozsiahlej publikačnej činnosti Roberta Baču uvedieme: *Unikátny krížik z Dojča – ďalší doklad veľkomoravského kresťanstva na Záhori* (s Titusom Kolníkom; Slovácko, 2010; Historická revue, 2010); *Skalica a gróf Gvadányi* (Zborník Záhorského múzea v Skalici, 2011), *Spomienka na Štefana Janšáka* (Zborník Záhorského múzea v Skalici, 2017); *Medená dýka z Banky* (okr. Piešťany), *Kamenný kadlub z obce Dojč*, *Bronzové meče zo Záhoria* (s Jurajom Bártikom; Zborník SNM); *Príspevok k toponýmii Záhoria z hľadiska archeologického a historicko-lingvistického* (Študijné zvesti AÚ SAV Nitra, 2013); *Najstaršie osídlenie Skalice* (monografia Skalica, 2014); *K patrocínii kostola Sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch. K 1130. výročiu Sv. Metoda* (Slovenská archeológia, 2016).

K životnému jubileu mu prajeme veľa životného optimizmu a zdravia do ďalších rokov.

Viera Drahošová

Okrúhle životné jubileum Juraja Bartíka



Šesť krížikov už má za sebou aj PhDr. Juraj Bartík, PhD., patriaci do generácie, ktorá výraznou mierou ovplyvnila a dodnes ovplyvňuje slovenskú archeológiu po odbornej aj organizačnej stránke. Jubilant sa narodil v 20. 6. 1960 v Bratislave a už počas stredoškolských štúdií zahájil svoju životnú profesijnú cestu prácou na archeologických výskumoch ako brigádnik. Neodradila ho ani účasť na letnej brigáde vo Vysokých Tatrách, kde spoznal aj divokejšiu stránku archeologickej praxe. Naopak, v tomto smere sa stal pozorným a dobrým žiakom a udržiavateľom tradícií...

Po absolvovaní štúdia v seminári prof. Novotného a absolvovaní vtedy povinnej vojenskej služby nastúpil v roku 1983 do služieb SNM – Archeologického múzea, kde pracuje dodnes. Hoci spočiatku bol členom stredovekého oddelenia, nakoniec zakotvil v kruhu pravekárov ako špecialista na dobu bronzovú a vypracoval sa na popredného odborníka.

Realizoval množstvo archeologických terénnych výskumov. Spomenúť treba výskum opevnenej osady maďarovskej kultúry na lokalite Dvorníky-Posádka, pohrebisko nitrianskej kultúry Blatné-Pusta, sídlisko z doby bronzovej Báhoň-Kaplná, pohrebisko únětickej kultúry v Bernolákove, spolu s J. Paulíkom výskum hradiska v Marianke, sídlisko mohylovej kultúry v Lozorne a pod.

Vzhľadom na obmedzené možnosti Archeologického múzea zabezpečuje aj geodetické zamerania skúmaných lokalít a z toho vyplývajúci plány. Tieto výskumy ako aj ďalšie lokality (napr. Bratislava-Mlynská dolina) sú pre jubilanta vstupnou bázou pre celkové spracovanie osídlenia v dobe stredodunajskej mohylovej kultúry. Tu treba spomenúť popri iných zásadných štúdiách predovšetkým monografiu venovanú sídlisku v Lozorne.

J. Bartík sa nevyhýba ani organizačnej činnosti. Od roku 2003 je riaditeľom SNM – Archeologického múzea, zároveň predsedom jej redakčnej rady a tiež členom Vedeckej rady Archeologického ústavu SAV v Nitre. Ale ťažiskom jeho aktivít bola vždy odborná práca, terénne výskumy a publikačná činnosť.

Archeologická a múzejná obec praje jubilantovi veľa zdravia, rodinnej pohody, úspechov v práci a splnenie súkromných i pracovných predsavzatí.

Vladimír Turčan



Jubileum PhDr. Viery Drahošovej



Ostat' verná svojmu pracovisku a profesii viac ako tridsaťšesť rokov je v súčasnom rýchlo sa meniacom svete výnimočné. Výnimočná je aj naša jubilantka Vierka Drahošová, ktorá v minulom roku oslávila svoje okrúhle životné jubileum, šesťdesiatiny.

Narodila sa 9. marca 1959 v Bratislave. Po maturite na Gymnázium v Malackách (1978) študovala odbor archeológia na FiF UK v Bratislave (1978 – 1983). Rok po skončení štúdia nastúpila na miesto archeológa do Záhorského múzea v Skalici (1984), od roku 1997 v ňom pôsobí ako riaditeľka.

Uskutočnila niekoľko archeologických terénnych výskumov: neolitického sídliska v Radošovciach-Vieske (1985, 1987, 1988), sídliska z doby rímskej v Skalici (1990 – 1992), sídliska kultúry unikátnych zvoncovitých pohárov v Skalici (2003), Kostola sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch (1994 – 1995), areálu rotundy sv. Juraja v Skalici (2005) a vo františkánskom kostole v Skalici (1993).

Okrem archeológie sa venovala aj regionálnej histórii. V rámci edičnej činnosti je autorkou, zodpovednou redaktorkou, zostavovateľkou a spoluautorkou viac ako tridsiatich publikácií (monografií obcí, zborníkov, katalógov a príležitostných tlačí). Prispela kapitolami o najstaršom osídlení v monografiách obcí Oreské, Sekule, Jablonica, Kátov, Dojč, Brodské, Lopašov, Závod, Láb, Podbranč, Borský Mikuláš, Moravský Svätý Ján a Častkov. Editovala monografie obcí Letničie, Popudinské Močidl'any, Smrdáky a mesta Skalica. Zvlášť posledná monografia Skalica, ktorej zostavovateľkou je jubilantka, vyniká mimoriadnym obsahom a počtom 1229 strán. Je to multidisciplinárna publikácia, obsahujúcou 10 kapitol. Táto reprezentačná monografia má charakter vedeckého diela.

Záhorské múzeum v Skalici, ktorého dlhoročnou riaditeľkou je Viera Drahošová, vydáva pod jej editorstvom *Zborník Záhorského múzea v Skalici* a vlastivedný časopis *Záhorie*, ktorý získal 1. miesto v súťaži Miestne noviny 2007, Cenu Mesta Skalica 2011 a Medailu predsedu Trnavského samosprávneho kraja v roku 2011. V dvojmesačných intervaloch vychádza už 29 rokov od roku 1992 doposiaľ. Mapuje prírodu, históriu, tradície a kultúru regiónu Záhoria, spolupracujúc so širokým okruhom externých spolupracovníkov. Jubilantka publikovala okolo 400 príspevkov v regionálnej a odbornej tlači. Množstvo svojich prednášok zamerala na odborné a kultúrno-spoločenské témy.

Spolupracuje s radom spolupracovníkov múzea, metodicky pomáha inštitúciám i jednotlivcom vo výskumnej i prezentačnej činnosti. Organizuje a garantuje miestne, regionálne i medzinárodné konferencie, kultúrno-spoločenské podujatia. Je kurátorkou desiatok výstav, autorkou alebo spoluautorkou expozícií Záhorského múzea.

Záhorské múzeum získalo pod jej vedením ocenenia Múzeum roka 2004, Cena Mesta Skalice 2005, Cena Trnavského samosprávneho kraja 2008 a Diplom Euregio za angažovanosť v cezhraničnej spolupráci s rakúskym partnerom 2008. Za svoju dlhoročnú poctivú prácu na poli múzejníctva bola jubilantke udelená v roku 2009 Medaila Zväzu múzeí na Slovensku za rozvoj slovenského múzejníctva, Medaila predsedu TTSK za prezentáciu TTSK a v roku 2014 Pamätný list Zväzu múzeí na Slovensku.

To je len strohý výpočet množstva práce jubilantky, členky Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV v Nitre, ktorú vykonala v odbore archeológia a regionálna história. Vierka je nielen pracovitou, ale aj mimoriadne priateľskou a nanajvýš skromnou kolegyňou. Vážime si jej mimoriadny vklad do celoslovenských múzejných aktivít a ochrany a záchrany kultúrneho dedičstva.

Osobitne jej ďakujem za ochotu a nezištnú pomoc pri výchove nových múzejníkov, študujúcich na FF UMB v Banskej Bystrici.

V mene všetkých členov SAS pri SAV v Nitre jej prajem veľa zdravia, energie, životnej pohody a osobného šťastia.

Marta Mácelová

Jubileum Kataríny Konečnej



V tomto roku oslávila okrúhle životné jubileum Mgr. Katarína Konečná (rodená Ledényiová). Narodila sa 6. apríla 1960 v Leviciach. Štúdium archeológie ukončila v roku 1983 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V roku 1984 nastúpila na pozíciu archeológa v Pohronskom múzeu v Novej Bani. Od roku 1999 až dodnes v ňom pôsobí ako jeho riaditeľka a aktívne sa zúčastňuje aj na archeologických výskumoch v regióne. Svoju všestrannosť a odborné poznatky pretavila aj do bohatej publikačnej činnosti. Z jej odborných článkov nielen z oblasti archeológie, ale aj z oblasti baníctva či histórie regiónu môžeme spomenúť *Z dejín novobanského mestského archívu*; *Archeologické výskumy a nálezy v okrese Žiar nad Hronom*; *Kresťanské tradície v Pohronskom múzeu v Novej Bani*; *Nehmotné kultúrne dedičstvo, formy jeho prezentácie*



a kultúrno-osvetová činnosť z pohľadu jedného regionálneho múzea; *Dejiny novobanského lekárnictva pri príležitosti narodenia Mórica Červienku, novobanského lekárnika*. Ako spoluautorka sa podieľala na publikáciách propagujúcich Pohronské múzeum, ako aj mesto Nová Baňa. Nemôžeme tiež opomenúť jej múzejnú prácu, v rámci ktorej sa venuje spracovávaniu archívnych materiálov a zbierkových fondov múzea. Podieľala sa tiež na tvorbe viacerých výstav a aktívne prednáša pre širokú verejnosť (*Dejiny archívu slobodného kráľovského a banského mesta Nová Baňa; Jozef Tarkovich – významný novobanský rodák; Novobanské cintoríny ako kultúrne dedičstvo*). Tematika baníctva je jej veľmi blízka. Ako členka OZ Novobanský banícky spolok sa podieľala na propagovaní histórie baníctva Novej Bane, vrátane Potterovho ohňového parného stroja. Momentálne pripravuje príspevok do odbornej publikácie o novobanskom baníctve. Historickú a kultúrnu bohatosť regiónu sa snaží priblížiť aj laickej verejnosti a to vo forme populárnych vlastivedných prechádzok. Na túto aktivitu v súčasnosti nadväzuje aj v pripravovanej publikácii s názvom *Novobanské špacírky*. Našej jubilantke prajeme pevné zdravie, veľa osobných a pracovných úspechov.

Janka Potocká

PhDr. Mária Kotorová, PhD. (*15. 5. 1960)



Jubilantka, ktorej by presný rok jej „okružlin“ asi málo ľudí uhádlo, vyzerá podstatne mladšie. V roku 1984 skončila jednodoborovú archeológiu obhájením diplomovej práce venovanej stredodunajskej mohylovej kultúre v stredných a severozápadných Čechách a jej vzťahu k Morave. V roku 2006 získala titul PhD. za úspešne obhájenú prácu o juhovýchodných popolnicových poliach v slovenskom hornom Potísi. V rokoch 1984 – 1985 bola krátko zamestnaná v Liptovskom múzeu v Ružomberku a v SNM v Bratislave. Od roku 1986 až do roku 2016 pracovala vo Vlastivednom múzeu v Hanušovciach nad Topľou najskôr ako samostatná odborná pracovníčka, neskôr ako jeho riaditeľka. Prácu tu prerušila iba v rokoch 1999 – 2000 kvôli materskej dovolenke. V rokoch 2016 – 2018 bola najskôr poverená riadením Krajského múzea v Prešove, neskôr sa stala jeho riaditeľkou. Vlastivedné múzeum v Hanušovciach sa zo samostatného múzea stalo súčasťou Krajského múzea v Prešove, ako tretie mesto Tripolitany,

pomenovania, ktoré vyjadruje spojenie troch múzeí v rôznych mestách – Prešove, Stropkove a Hanušovciach nad Topľou. Od 1. 1. 2019 pracuje ako samostatná odborná pracovníčka-archeologička v pobočke Krajského múzea v Stropkove, kde si vždy priala pred dôchodkom pracovať.

Čo hovoria o nej pracovné výsledky? Posúďte sami. Pred jej príchodom do múzea v Hanušovciach nad Topľou, ktoré patrí do vranovského regiónu, tu bolo skutočne veľmi málo známych a už vôbec nie preskúmaných archeologických lokalít. Mária archeologické lokality v regióne systematicky objavovala a odborne „zviditeľňovala“ prieskumami a zaujímavými nálezmi. Zrealizovala vyše tridsať archeologických výskumov celoslovenského a medzinárodného významu (napr. Čičviansky hradný kopec, Vlača, Nižný Hrušov, Skrabské, Stropkov – hrad, Vranov – zaniknutý kostol, Prešov – Šalgovík, Prešov – Františkánske námestie, Mrázovce – hrádok).

Skôr, ako prejdeme k jej publikačnej činnosti, si dovoľím upozorniť, že ak budete hľadať jej publikované práce, tak pamätajte, že používa aj meno Mária Kotorová-Jenčová. Publikovala 4 monografie, z toho dve (*Nie sme tu odvčera*. Vranov 2002; *Archeopark Živá archeológia*. Hanušovce 2014) boli pre veľký záujem vydané znova. Vydala 4 katalógy pre expozície v Prešove a v Hanušovciach nad Topľou. V spoluautorstve publikovala ďalších 7 monografií. Napísala a publikovala popularizačné zošitky a editovala 9 zborníkov a kolektívnych monografií, na ktorých sa aj autorsky podieľala. V zahraničných zborníkoch uverejnila 14 štúdií a 2 v spoluautorstve. V domácich periodikách (najmä v AVANS-e) a monografiách má 63 štúdií a odborných príspevkov. Ďalšie dva odborné príspevky napísala v spoluautorstve. Odborne mala snahu venovať sa dobe bronzovej, ale na poste muzeálneho pracovníka či riaditeľa sa takto špecializovať veľmi nedá, čiže okrem doby bronzovej venovala pozornosť a riešila rôznu problematiku a nálezy z rôznych období. Okrem toho sa zúčastňovala zahraničných i domácich odborných konferencií.

Rozsiahla je aj jej popularizačná činnosť, napísala 237 populárnych príspevkov do rôznych novín a časopisov, ale hlavne do Vranovských novín. Túto jej činnosť by som zvlášť vyzdvihla, pretože touto cestou informovala verejnosť o činnosti a podujatiach v kaštieli a získavala pre múzeum taký potrebný záujem verejnosti.

Nie menej bohatá ako publikačná činnosť je aj jej organizačná aktivita. Zorganizovala štyri medzinárodné vedecké konferencie a viacero celoštátnych odborných seminárov.

Manažovala 6 projektov cezhraničnej spolupráce (4 SK-PL a 2 SK-UA) zameraných na popularizáciu archeológie a na využitie archeologických pamiatok v turizme. Bola tiež v projektoch iných organizácií ako partnerka (s Poľskom, Ukrajinou, Veľkou Britániou a Talianskom). V projektoch cezhraničnej spolupráce spolupracovala najviac s Múzeom v Krosne (Poľsko). Skúsenosti pracovníkov z Krosna s budovaním archeoparku Karpacka Troja v poľskej Trzcinici Marike veľmi napomohli k vzniku komplexného diela v Hanušovciach nad Topľou, ktoré na Slovensku nemá rovnako kvalitnú obdobu. Ide o vybudovanie Archeoparku Živá archeológia pri kaštieli v Hanušovciach nad Topľou. Naša



jubilantka pri budovaní archeoparku plne využila svoj talent pre scénu a výstavu, čo sa prejavuje v priestorovom rozmiestnení architektur praveku a včasného stredoveku. Spolupráca s ďalšími bádateľmi obohatila archeopark živými zvieratami, zbraňami, odevmi, interiérovým zariadením ako i archeohudobnými nástrojmi a popri peciach na výrobu keramiky a pečenie chleba tiež sklárskou pecou, čo je unikátne nielen na Slovensku, ale tiež v okolitých krajinách. Exteriérové prezentácie Marika doplnila archeologickou expozíciou Svet dávnych vekov a výborným katalógom. Interaktívne archeologické múzeum v prírode a moderná archeologická expozícia umožňujú netradičné učenie sa a spoznávanie našich najstarších dejín, aké nemá na Slovensku obdobu. Oceňuje ho každý návštevník, domáci či zahraničný.

Realizovala početné projekty Fondu na podporu umenia v Hanušovciach nad Topľou (Experimentálna archeológia v archeoparku, Stretnutia s dejinami v archeoparku) a v Prešove (Petrolejšové lampy, Opál – slovenský drahokam, Otvorený depozitár umeleckej histórie a i.).

Teraz trochu preruším výpočet Marikiných odborných výsledkov a aktivít a upozorním, že tak Hanušovce nad Topľou ako Prešov, kde celý život pracuje, ako i malá dedinka Miňovce, kde býva, sú niekoľko sto kilometrov ďaleko od odborných knižníc v Nitre či Bratislave. Vždy som sa čudovala a neprestala som sa doteraz, ako mohla, v takýchto pre teoretickú prácu archeológa odborne nepravých podmienkach napísať a spracovať toľko odborných a vedecko-populárnych prác, úspešne získať projekty? Treba si uvedomiť, že archeológovia v múzeách nemajú na pracovisku dobre vybavené knižnice, ani ľahký prístup k najnovším výsledkom v odbore, ako majú ich kolegovia v Nitre či Bratislave. Ak sú v múzeu zamestnaní iba sami a v kolektíve s kolegami iných odborov, a to je na Slovensku časté, nemajú na pracovisku ani veľkú podporu či pochopenie pre svoju prácu. Dnes situáciu s prístupom k odbornej literatúre a novinkám v odbore uľahčuje internet a rôzne zdroje prístupné online. Ale v minulom storočí ako ani začiatkom tohto, keď jubilantka už roky pracovala, takéto možnosti neboli. Napriek tomu jej špičkový výsledok publikačný, archeologický či muzeálny, akoby nedostatok odborného a ľudského archeologického zázemia popierať. Treba však doložiť, že kolektív Kaštieľ a archeoparku v Hanušovciach nad Topľou tvoria ľudia zo Šariša, ktorí o sebe vyhlasujú, že ťažké robia na počkanie a nemožné do troch dní.

Som veľmi rada, že jej výsledky si všimli aj iní a dostala celý rad ocenení: Pamätnú medailu za príspevok k rozvoju múzea jej udelilo Podkarpatské múzeum v Krosne v roku 2004. Dostala tiež výročnú cenu časopisu Pamiatky a múzeá za rok 2008; Medailu „Bene Meritus – Imo Pectore“ jej udelilo Podkarpatské múzeum v Krosne v roku 2014; Za archeopark dostala v roku 2015 Cenu Slovenskej archeologickej spoločnosti a v roku 2018 to boli tri ceny: Cena primátora Mesta Hanušovce nad Topľou; Cena KOČR – Top produkt turizmu PSK a na návrh predsedníctva ZMS dostala Medailu Zväzu múzeí na Slovensku.

Málokto vie, že naša jubilantka je vynikajúca recitátorka a tejto svojej záľube sa od študentských čias neprestala venovať. Nemyslite si, že ide o nejaké veršičky prednášané na stretnutí ženského spolku v cukrárni pri čaji. Zúčastňuje sa súťaží a vyhráva. Nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí. Napríklad v roku 2012 ju porota celoslovenského festivalu v prednese poézie a prózy 45. ročníka NAŠEJ VANSOVEJ LOMNICKY poslala reprezentovať na prestížny medzinárodný festival vo Valašskom Meziříčí, kde zožala spolu s dvoma ďalšími súťažiacimi zo Slovenska obrovský úspech (ako napísali v dennej tlači). Neprekvapí, že v tom roku aj dostala cenu prezidenta SR!

Ako tajomstvo svojich výsledkov uvádza svoju rodinu, poéziu, divadlo ako i múzejníctvo – svoju prácu.

Tak nech Ťi to dlho vydrží Marika! Všetci prajeme MNOGAJA LJETA ŽIVIO!!!!!!

Danica Stašíková-Štukovská

Životné jubileum PhDr. Margaréty Musilovej



Veru, ani mladé šarmantné dámy nie sú imúnne proti neustálemu toku času. Hoci mladistvý výzor, životný optimizmus, temperament a večné pozitívne „nastavenie“ akoby proti tejto pravde protestovalo, ale nastal čas, aby sme sa pristavili pri okrúhlym životnom jubileu kolegyne PhDr. Margaréty Musilovej, v súčasnosti už druhé obdobie predsedkyňi Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV.

Jubilantka patrí k potomkom starého prešpurského rodu Holzmannovcov. Narodila sa v Bratislave 7. júla 1959 a svoje korene rozhodne nezaprie. Nielen jazykovými znalosťami, ale aj toleranciou, komunikatívnosťou a európanstvom.

Už počas štúdií archeológie v seminári prof. Novotného na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského nastúpila ako archeologička do služieb Mestského ústavu ochrany pamiatok v Bratislave, kde pracuje dodnes. Bratislava sa stala aj arénou jej terénnych výskumov a to bez nadsádzky mimoriadne prínosných. Spomeňme napr. výskum vo františkánskej záhrade, predbránia Rybárskej brány či keltsko-rímskej architektúry na bratislavskom Hrade. Ale to sú len tie

najvýznamnejšie – súpis jej samostatných alebo tímových terénnych akcií by dnes predstavoval desiatky položiek. A čo je dôležité, „svoje“ nálezy predstavuje v širšom stredoeurópskom kontexte. Tento náročný prístup sa plne



prejavil pri spracovávaní a prezentácii výsledkov výskumu na bratislavskom Hrade a to nielen publikáciami, ale aj prednáškami, konferenciami a výstavami. Dnes sú už nálezy z neskorej doby laténskej považované za klasickú súčasť európskeho protohistorického dedičstva, ale bez angažovanosti a kontaktov M. Musilovej by to tak určite nebolo.

Pri obhliadnutí sa za doterajšou odbornou činnosťou jubilantky nachádzame aj neprehliadnuteľnú výstavnú činnosť. Na prelome rokov 2014/2015 to bola unikátna výstava *Etruskovia z Perugie* (ocenená cenou časopisu Pamiatky a múzeá), v roku 2016 *Kelti z Bratislavy*, ktorá bola inštalovaná aj v zahraničí, a *I confini dell'impero romano – Il Limes Danubiano* (Rím 2018). K výstavám vyšli aj kvalitné katalógy. Mimoriadne úspešný bol turistický itinerár *Rímske pamiatky na strednom Dunaji* (Bratislava 2010), vydaný v štyroch jazykových mutáciách, ktorého bola nielen iniciátorkou, ale aj spoluautorkou a spoluzostavovateľkou. V súčasnosti sa na knižný trh dostáva zaujímavá publikácia I. Kvetánovej a M. Musilovej *Veduta Bratislavy vo Florencii* (Bratislava 2019).

So svojím manželom, diplomatom Miroslavom Musilom strávila dlhé roky v zahraničí (Švajčiarsko, USA, Taliansko). Ani tu však nezabudla na svoju profesiu; naopak, sprostredkovala dôležité kontakty a realizovala medzinárodné projekty (spomenutý itinerár, výstava *Etruskovia z Perugie*, výstavy v Ríme, Berlíne a Frankfurtu).

Prácu jubilantky ocenil aj primátor Bratislavy I. Nesrovnal cenou za odhaľovanie a sprístupňovanie dejín a pamiatok mesta a za ich popularizáciu. Nie je to jediné vyznamenanie M. Musilovej. Viackrát získala ocenenie časopisu Pamiatky a múzeá, v roku 2003 cenu EÚ Europa Nostra za objav predbránia Rybárskej brány v Bratislave.

K životopisu jubilantky treba dodať aj to, že v roku 1995 založila *Nadáciu pre záchranu kultúrneho dedičstva* a stála v jej čele.

Od roku 2015, v neľahkom období, je obetavou predsedkyňou Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAS a patrí jej vďaka za príjemnú priateľskú atmosféru počas rokovaní Výboru. Pri príležitosti jej životného jubilea prajeme našej kolegyni zdravie, pracovnú i rodinnú pohodu a energiu do budúcnosti, ktorá bude iste naplnená ďalšími pozoruhodnými aktivitami.

Vladimír Turčan

Neoslávené významné jubileum PhDr. Jaroslavy Ruttkayovej



Mávali sme v Ponitrianskom múzeu v Nitre zvyk pripomenúť si okrúhle výročia kolegov na spoločnom stretnutí. Kolegyne disponujúce osobnými údajmi zamestnancov bedlivo sledovali narodeninové výročia a okrúhle zvlášť. Nestalo sa, žeby sme si niekoho spoločne neuctili. Stalo sa tak až v apríli v roku 2020. Nie, nezabudli sme na našu milú kolegyniu PhDr. Jaroslavu Ruttkayovú, rodenú Sakálošovú. Prerušenie našej tradície spôsobili protiepidemické opatrenia. Covid-19 zaúradoval aj takto. Pravdaže, Jarke sme individuálne zablahoželali, tohtoročné okrúhle výročie dátumu 22. 4. 1960 sa predsa už nikdy nebude opakovať a všetky tie ďalšie, a verím, že ich bude ešte veľa, si jubilantka pripomenie už bez prítomnosti mnohých z nás.

PhDr. Jaroslava Ruttkayová pracuje v Ponitrianskom múzeu v Nitre od 1. 2. 1987 na pozícii odborného pracovníka – archeológa. Od začiatku svojho pôsobenia sa v rámci vedecko-výskumnej činnosti zameriavala na dobu rímsku a včasný stredovek v oblasti Nitry a Horného Požitaví. Realizovala niekoľko systematických a množstvo záchranných výskumov, z ktorých do zbierok múzea začlenila 3847 kusov archeologických nálezov. Hneď na začiatku svojho múzejného pôsobenia mala šťastie na rozsiahly výskum eneolitickej osady v Tesárskych Mlyňanoch (1984). Z ďalších treba spomenúť výskumy neolitickej a včasnostredovekej osady v Sľažanoch (1988), germánskeho žiarového pohrebiska vo Veľkom Cetíne (1991, 1992, 1995), multikultúrneho pohrebiska a osídlenia na Kupeckej ulici v Nitre (1994), polykultúrnej osady v Ivanke pri Nitre (1995), stredovekej a novovekej osady v Zlatých Moravciach (2001), pravekej osady v Dolných Obdokovciach a osady z doby rímskej a včasného stredoveku v Čel'adiciach (2003), polykultúrnej osady a pohrebiska v Nitre-Šindolke (2004), včasnostredovekého pohrebiska a stredovekého až novovekého sídliska v Nitre na Školskej ulici (2007), polykultúrnej lokality v Tvrdošovciach (2008), polykultúrnej lokalita na R1 v Nitre-Janíkovciach (Mikov Dvor – 2009), novovekého sídliska v Topoľčanoch (Tribečské múzeum – 2013) a desiatky menších záchranných výskumov a povrchových prieskumov najmä na Hornom Požitaví.

Spracovaním výskumov a ich následným zverejnením nielen v odborných časopisoch, ale aj v regionálnych médiách, prispela k šíreniu poznatkov o prehistórii regiónu. Okrem desiatok odborných a popularizačných článkov je tiež spoluautorkou 3 rozsiahlych publikácií s názvom *Archeologické nálezy v zbierkach Mestského múzea v Zlatých Moravciach, Dejiny Nitry. Od najstarších čias po súčasnosť* a *Horné Požitavie. Svedectvo archeológie*. Výsledky jej výskumov si všimli i zahraničné archeologické inštitúcie a umožnili jej viactýždňové študijné pobyty – napr. Archeologický inštitút vo Viedni či Rímsko-germánske múzeum v Mainzi. Stala sa tiež členkou Rímsko-germánskej komisie v Mainzi a spoluriešiteľkou medzinárodného projektu *Kniežacie hroby z Krakovian-Stráží*. Jej prácu v roku



2017 ocenil Zväz múzeí na Slovensku udelením ceny Pamätný list a v roku 2019 aj Nitriansky samosprávny kraj udelením ceny Nitrianska lunica.

Jednou z jej priorít sa stala popularizácia archeológie a konkrétne slovenskej archeológie, čoho výrazom je množstvo výstav nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí, a účasť vo viacerých európskych projektoch ako boli *Centrum výskumu najstarších dejín Podunajska, Stredná Európa medzi keltskými oppidami a staroslovienskymi centrami*, či *Slovenské centrum popularizácie vedy*. Pri množstve svojich výstav, podobne ako pri výskumoch, úzko spolupracovala s AÚ SAV v Nitre. V roku 2003 za expozíciu Skvosty dávnovekého Slovenska získala spolu s realizačným tímom z AÚ SAV v Nitre ocenenie SAV za popularizáciu vedy, rovnako s tímom z AÚ SAV získala podobné ocenenie aj v roku 2011 a 2018. V roku 2006 spolu s realizačným kolektívom výstavy Bojná, neznáme centrum nitrianskeho kniežatstva získala výročnú cenu Revue Pamiatky a múzeá v kategórii najlepšia výstava. Ako kurátorka mnohých výstav prezentovala nielen nové poznatky, ale aj nové výstavnicke postupy s dôrazom na interaktívne prvky. Príkladom môže byť výstava *Život Slovanov pod Zoborom vo časnom stredoveku*.

Kolegovia archeológovia ju tiež poznajú ako členku množstva archeologických komisií i dlhoročnú členku Výboru Slovenskej archeologickej spoločnosti. Nuž čo na záver zaželať našej jubilatke – nech sa popri radoosti z výsledkov svojej práce teší z rozrastajúcej sa rodiny a nech sa jej v zdraví darí úročiť dlhoročné výskumné i múzejné skúsenosti na prospech nás všetkých.

Anton Števko

Životné jubileum PhDr. Ivany Strakošovej



Osud múzejných archeológov, najmä tých, ktorí pôsobia v regionálnych múzeách ďaleko od centrálnych vedeckých pracovísk, nie je vôbec ľahký. Rozprávať by o tom mohla aj PhDr. Ivana Strakošová (rod. Merjavá), ktorá celý svoj profesionálny život zasvätila práci vo Vihorlatskom múzeu v Humennom. Narodila sa 8. decembra 1959 v Prešove. Po gymnaziálnych rokoch v Humennom nastúpila v roku 1979 na štúdium archeológie na FiF UK v Bratislave, do personálne silného ročníka prof. PhDr. Márie Novotnej, DrSc., ktoré v roku 1984 úspešne ukončila prácou „Šatové spínadlá v stredoveku“. O dva roky neskôr na tej istej fakulte získala titul PhDr. Vo Vihorlatskom múzeu v Humennom začala pracovať ešte pred skončením štúdia v r. 1983. Hneď po nástupe na pracovisko sa pustila do budovania archeologickej zbierky, ale – ako je to v regionálnych múzeách zvykom – okrem zbierkového fondu archeológie sa pod jej kuratelou dostal aj fond numizmatiky a starších dejín. Navyše, od roku 1991 až doteraz pôsobí tiež vo funkcii zástupkyne riaditeľa múzea. Popri náročnej organizačnej práci stíha však dr. I. Strakošová aj realizáciu početných

terénnych archeologických výskumov, predovšetkým v regióne Horného Zemplína. Jej stredovekárske srdcu sú asi najbližšie dlhodobé, dodnes prebiehajúce výskumy hradných lokalít Brekov (od roku 2012) a Jasenov (od roku 2013), ale výrazne sa zapísala aj do výskumu praveku regiónu. Spolu s kolegami z Poľska sa aktívne zúčastnila medzinárodných výskumných projektov v Brestove – na polohe Meravá (mohyla kultúry východoslovenských mohýl – 1992) a na polohe Dieľňa (1995). Pre poznávanie doby kamennej a bronzovej východného Slovenska sú veľmi dôležité výsledky jej výskumov polykultúrneho sídliska v Humennom-Pod Sokolom (1984 – 1990) a v polohe Kotnová (1993). Z početných záchranných, tzv. investičných výskumov spomeňme aspoň kostol sv. Štefana v Kamenici nad Cirochou (2008), kaštieľ v Snine (2012), areál Prešovskej univerzity v Prešove (2014 – 2013), či výskumy „na vlastnom dvore“, v areáli sídla múzea – kaštieľa v Humennom (2015 – 2016, 2017, 2019 – 2020). Výsledky výskumov dr. Ivana Strakošová prezentuje v odborných domácich i zahraničných publikačných výstupoch a popularizuje príspevkami v regionálnej tlači, ako aj ďalšími múzejnými formami – výstavami a prednáškami. Staťou o archeologických pamiatkach sa podieľala na monografii mesta Humenné (2002).

Ako povedala jubilatka – archeologička, múzejníčka, manželka a matka dvoch synov i kamarátka do dažďa: „môj vek neregistrujem“, tak pri pohľade na jej neutíchajúcu činnosť a energiu, s akou ju vykonáva, nedovoľuje ani okoliu niečo také nepodstatné ako vek, registrovať. Napriek tomu, či práve preto, mi dovoľ, milá Ivana, aby som Ti k životnému jubileu za množstvo Tvojich priateľov a kolegov poprial a zdravia a síl do ďalšej práce, veľa osobného i archeologického šťastia, ktoré prispeje k poznávaniu čarokrásneho kúska Slovenska – nášho Horného Zemplína, kde s takým odhodlaním a zápalom pôsobíš. Ad multos annos!

Mária Kotorová-Jenčová



Odišiel PhDr. Zoltán Drenko



Vo veku nedožitých 82 rokov nás opustil archeológ, medievalista a múzejník PhDr. Zoltán Drenko (2. 5. 1938, Fiľakovo – 30. 3. 2020, Bratislava), dlhoročný odborný pracovník SNM – Archeologického múzea. Narodil sa v rodine strojníka fiľakovského závodu Kovosmalt, spoluzakladateľa fiľakovského múzea a externého spolupracovníka Archeologického ústavu SAV v Nitre. Po absolvovaní štúdia archeológie na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe v seminári prof. J. Filipa pracoval v rokoch 1963 – 1966 ako archeológ v múzeu mesta Jičín, odkiaľ prešiel do služieb Slovenského národného múzea v Bratislave, kde pôsobil až do odchodu na dôchodok v roku 2003. Venoval sa historickej archeológii, konkrétne výskumu hradov (Sobôtka pri Rimavskej sobote, Csillagvár pri Janíkoch, Levice, Strečno, Červený Kameň), kláštorov (Strážky), kostolov (Dolné Strháre, Radzovce, Svodín) a zaniknutých stredovekých dedín (Bizovo pri Gotrve). Vďaka schopnosti získať poslucháčov atraktívnym prednesom patril k najžiadanejším prednášateľom. Pozornosť vyvolala jeho knižka, vydaná vlastným nákladom, venovaná lokalizácii keltských kmeňov na slovenskom území, a to s využitím metodiky jazykovedcov pre stredovekú toponomastiku.

Svoje jazykové znalosti využíval pri odbornom spracovaní vlastných výskumov a pri ich publikovaní. Do slovenského jazyka preložil napr. básne S. Petőfiho. Zaujímavá je však aj ďalšia stránka odbornej činnosti Zoltána Drenka, a to obdobie tureckého panstva na južnom Slovensku. Bol autorom výstav s touto tematikou a dokonca preložil do slovenčiny spomienky tureckého cestovateľa Evliya Čelebiho. Za jeho činnosť ho ocenilo aj Veľvyslanectvo Tureckej republiky na Slovensku. Tureckej problematike sa venoval hlavne po odchode na dôchodok.

PhDr. Zoltán Drenko bol milým a komunikatívnym kolegom a pritom veľmi skromným, pokorne znášajúcim často spartánske podmienky na výskumoch v teréne. Jeho životné dielo sa uzavrelo, ostane nám však v spomienkach...

Vladimír Turčan

Prof. PhDr. Jan Bouzek, DrSc. (17. 2. 1935 – 3. 11. 2020)



Obr. 1. Prof. Jan Bouzek. Zdroj: Ústav pro klasickou archeologii FFUK.

V novembri 2020 nás navždy opustil náš priateľ, kolega a učiteľ prof. Jan Bouzek. Celý svoj život zasvätil klasickej archeológii, ktorú neváhal prepájať s filozofiou a antropológiou. Špecializoval sa na grécku, etruskú a trácku archeológiu. Okrem svojej špecializácie sa venoval pravekej a rímsko-provinciálnej archeológii.

J. Bouzek sa narodil 17. 2. 1935 v Prahe. Univerzitné štúdium absolvoval na Univerzite Karlovej v Prahe. Po obhájení svojej diplomovej práce v roku 1958, v ktorej sa zaoberal významom gréckej geometrickej keramiky, zotrval na univerzite a stal sa asistentom na Katedre vied o antickom staroveku. V nasledujúcom období postupoval po akademickom rebríčku – v roku 1966 získal hodnosť kandidáta vied (CSc.), v roku 1967 získal za obhájenie práce o Homérskom Grécku vo svetle archeologických prameňov titul PhDr. Následne sa mu podarilo získať prestížne Humboldtovo štipendium na univerzite v Tübingene. Po svojom návrate zo zahraničia obhájil svoju habilitačnú prácu, no habilitačné konanie bolo v normalizačných pomeroch zrušené. Docentom sa stal až v roku 1983, o 8 rokov neskôr bol menovaný profesorom. Čestný titul DrSc. sa mu podarilo získať o rok neskôr. Po svojom návrate zo štipendijného pobytu sa stal vedúcim oddelenia klasickej archeológie v Národnom múzeu v Prahe. V revolučných mesiacoch roku 1989 sa stal prodekanom Filozofickej fakulty UK. Po vzniku samostatnej Českej republiky bol menovaný riaditeľom Ústavu pre klasickú archeológiu na pražskej Univerzite Karlovej. Túto funkciu zastával do roku 2001. Dosah na život Ústavu mal však aj naďalej v pozícii zástupcu riaditeľa. Okrem svojho materského pracoviska prednášal na mnohých ďalších univerzitách – na Minnesotskej univerzite v Minneapolis a Saint Paul, na univerzite v Tübingene,



Viedni, Salzburgu, Montpellieri, na École Pratique des Hautes Études v Paríži, na Masarykovej univerzite v Brne, Na Univerzite Komenského v Bratislave či inde.

Počas svojho života sa podieľal na množstve archeologických výskumov. Známe sú jeho výskumy v severozápadných Čechách a na Morave, kde spolupracoval so svojim kolegom Drahomírom Kouteckým. Výraznú výskumnú činnosť realizoval i v zahraničí. Koncom 60. rokov viedol výskum v Grécku. Známy je však jeho výskum v areáli budhistického kláštora Abhagiri vihára v Anuradhapure na Srí Lanke (1980 – 1983). Od roku 1994 viedol archeologický výskum v gréckeho emporia Pistiros v Bulharsku, o 2 roky neskôr sa podieľal na výskume mestského jadra libanonského Bejrútu.

Počas svojho života sa snažil o popularizáciu vedy, o čom svedčí jeho bohatá publikačná činnosť, no aj založenie Múzea antickej kultúry v Hostinnom (neskôr prenesené do Litomyšle). Za svoju vytrvalú a prínosnú činnosť na vedeckom a popularizačnom poli bol v roku 1994 ocenený Cenou rektora Karlovej Univerzity. O rok neskôr získal striebornú medailu Karlovej Univerzity, o 10 rokov neskôr dokonca zlatú medailu. Zúčastňoval sa mnohých konferencií doma i v zahraničí, kde svojimi znalosťami a skúsenosťami nasmerovával mladších bádateľov na ich vedeckej ceste. Bohužiaľ, od nasledujúceho roka 2021 zostanú ďalšie spoločné stretnutia jeho priateľov a kolegov ochudobnené o jeho vždy sviežeho ducha. Česť jeho pamiatke.

Martin Neumann

OCENENIA A VYZNAMENANIA

Docent Juraj Pavúk ocenený zlatou medailou FiF UK v Bratislave



Doc. PhDr. Juraj Pavúk, DrSc. bol v roku 2020 ocenený zlatou medailou Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave za celoživotnú prácu vedca a vysokoškolského učiteľa a prínos k poznaniu mladšej doby kamennej v strednej a juhovýchodnej Európe, za výchovu novej generácie archeológov a za dlhoročnú vedeckú spoluprácu s Filozofickou fakultou UK v Bratislave. Ocenenie prevzal z rúk dekana FiF UK 6. marca, len pár dní pred oslavami krásneho životného jubilea 85. rokov! Pri tejto príležitosti zorganizovali jeho bývalí študenti na pôde Katedry archeológie komorné vedecké sympóziu, na ktorom boli prezentované vybrané témy a najnovšie výsledky výskumu neolitu a eneolitu na Slovensku a Morave.

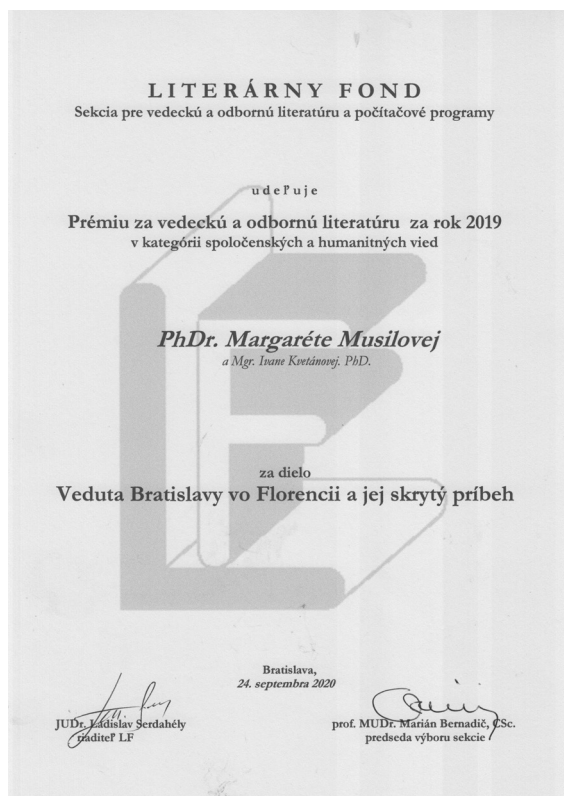
Juraj Pavúk je absolventom odboru archeológia na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (1959). Už v čase štúdií, ako študent druhého ročníka, sa stal členom Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV. Až dodnes pôsobí na Archeologickom ústave SAV v Nitre. Jeho nedávno publikované a pripravované vedecké práce potvrdzujú jeho stabilné postavenie medzinárodne uznávaného a stále aktívneho európskeho vedca. Docent J. Pavúk je členom niekoľkých medzinárodných vedeckých spoločností a v minulosti bol hosťujúcim profesorom na niekoľkých zahraničných univerzitách. V rokoch 1997 – 2008 pôsobil ako pedagóg a vedecký pracovník na Katedre archeológie v Bratislave a prispel k výchove, odborne i ľudsky, niekoľkých generácií mladých vedcov. V týchto rokoch sa pod jeho vedením úspešne realizovali domáce vedecké projekty zamerané na problematiku neolitu až doby bronzovej na Balkáne a v strednej Európe. Nosnými témami výskumu Juraja Pavúka sú počiatky neolitu v Európe, Proto-Starčevo a Starčevo, kultúra s lineárnou keramikou a lengyelská kultúra, počiatky eneolitu a prvé medené artefakty v strednej Európe, architektúra neolitu a eneolitu, rondelová architektúra a i.

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave si vysoko váži osobnosti učiteľov a vedcov, ktorí výsledkami svojej pedagogickej a výskumnej práce významne prispeli k šíreniu vedeckého poznania doma i v zahraničí, k rozvoju vzdelanosti a kultúry na Slovensku i v medzinárodnom kontexte a k takým jubilant prirodzene patrí. Doc. PhDr. Jurajovi Pavúkovi, DrSc. k oceneniu ako i krásnemu životnému jubileu srdečne blahoželáme a prajeme veľa tvorivých síl a inšpirácií do ďalšej práce. Ad multos annos!

Jana Mellnerová Šuteková

Prémia za vedeckú a odbornú literatúru za rok 2019

Výbor Sekcie pre vedeckú a odbornú literatúru a počítačové programy Literárneho fondu udelil v roku 2020 za diela, ktoré vyšli v predchádzajúcom roku 2019, okrem iných ocenení aj Prémie za vedeckú a odbornú literatúru



Obr. 1. Prémia za vedeckú a odbornú literatúru za rok 2019 v kategórii spoločenských a humanitných vied (Mgr. Ivana Kvetánová, PhD., PhDr. Margaréta Musilová).

za rok 2019. V kategórii spoločenských a humanitných vied boli ocenené Mgr. Ivana Kvetánová, PhD. a PhDr. Margaréta Musilová za dielo Veduta Bratislavy vo Florencii a jej skrytý príbeh, OZ Priatelia Bratislavy.

Kniha je bližšie predstavená v rámci sekcie publikácie.

Vladimír Turčan

NOVÉ PUBLIKÁCIE

Publikačné výstupy projektu SASPRO 1340/03/03 Identifikácia mužov na laténskych pohrebiskách v strednom Podunajsku

V rokoch 2016 – 2018 sa v Archeologickom ústave SAV realizoval projekt SASPRO, ktorého nositeľom a zodpovedným riešiteľom bol Priv. Doz. Mag. Dr. Peter C. Ramsel (t.č. Institut für Urgeschichte und Historische Archäologie, Universität Wien). Projekt bol spolufinancovaný Slovenskou akadémiou vied, 7. rámcovým programom Európskej komisie a akciou Marie Curie v rámci projektovej schémy Horizont 2020. V roku 2020 vyšli dva výstupy tohto projektu:

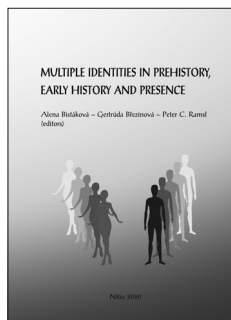
Multiple identities in prehistory, protohistory and presence

A. Bistáková – G. Březinová – P. C. Ramsel (ed.): *Archaeologica Slovaca Monographiae, Communicationes XXIV*. Nitra 2020. 140 s. ISBN 978-80-8196-035-2.

Ide o zborník príspevkov z dvoch workshopov organizovaných v rámci projektu v Klemente (Rakúsko) v roku 2016 a v Nitre v roku 2018. V Klemente sa bádatelia stretli a diskutovali na tému rôznorodých ženských a mužských identít v dobe bronzovej a železnej. Workshop zorganizoval P. C. Ramsel v spolupráci s kolegyňou z rakúskeho inštitútu OREA Rakúskej akadémie vied (Institut für Orientalische und Europäische Archäologie der Österreichischen Akademie der Wissenschaften) K. Rebay-Salisbury a odzneli na ňom príspevky rakúskych, českých, nemeckých, chorvátskych, maďarských a francúzskych bádateľov.

Workshopu v Nitre, organizovaného nositeľom projektu v spolupráci s B. Kovárom z AÚ SAV a venovaného rozmanitosti identít v praveku, včasnej dobe dejinnej a v súčasnosti, sa zúčastnili kolegovia zo Slovenska, Česka, Rakúska, Nemecka, Bulharska, Chorvátska, Veľkej Británie a Talianska.

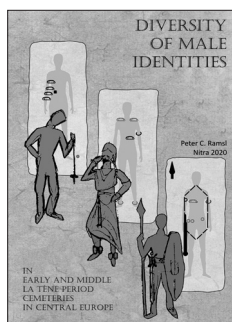
Úvodný príspevok zborníka P. C. Ramsela predstavuje projekt SASPRO, jeho priebeh a aktivity. V ďalších článkoch sa bádatelia venujú reflexii osobných identít a rodových rolí v hrobových kontextoch so zohľadnením





rôznych teoretických modelov a prístupov (I. Beilke-Voigt). Podobné zameranie má príspevok R. Přichystalovej a K. Boberovej o rozpore medzi „biologickým“ a „archeologickým pohlavím“ na príklade niekoľkých včasnostredovekých hrobov z moravského Pohanska. Zmenami v nazeraní na mužské a ženské identity v komunitách od neolitu do doby rímskej, s využitím bioarcheologických metód a analýz izotopov, sa zaoberajú maďarskí kolegovia V. Szeverényi – J. Pásztoakai-Szeőke – Z. Siklósi – V. Kiss. M. Mandák Niklová – P. Mandák a Z. Zetochová sa vo svojich príspevkoch orientujú na prejavy rodových identít v hrobej výbave neolitických a ranobronzových kultúr. Okrajové identity v regióne Benátska v severnom Taliansku, s príkladovou štúdiou z pohrebiska Emo Palazzo Capodilista-Tabacchi v Padove riešia E. Perego – V. Tamorri – R. Scopacasa. Na bojovnícke identity vo včasnej dobe železnej v strednom Taliansku sa zameriava článok Ch. Baura. Ako kuriozitu možno spomenúť príspevok J. Collisa, emeritného profesora z University of Sheffield, o spomienkach a identite „Angličana v ČSSR“.

Diversity of Male Identities in Early and Middle La Tène Period Cemeteries in Central Europe

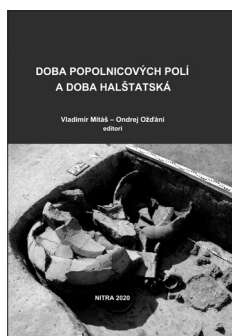


P. C. Ramsel s príspevkami od: F. Novotny, Viedeň (antropológia), a J. Gretzinger – S. Schiffels, Jena (DNA). Archaeologica Slovaca Monographiae, Studia XXXII. Nitra 2020. 220 s. ISBN 978-80-8196-040-6.

Monografia prezentujúca výsledky projektu na konkrétnych príkladoch mužských hrobov z laténskych pohrebísk na Slovensku, na Morave a v Rakúsku. Autor definuje niekoľko typov mužských identít na základe veľkosti hrobu, polohy a orientácie tela, antropológického určenia i výbavy, napr. bojovník, druid, remeselník, lukostrelec, stariec, chlapec, jedinec s neurčitou rodovou rolou a pod. Publikácia je bohatá ilustrovaná jednak obrázkami predstavujúcimi kombinácie predmetov výbavy v jednotlivých hroboch, jednak schematickými modelmi ukazujúcimi vzťahy analyzovaných zložiek spoločnosti/komunity. Príspevky prírodovedcov v knihe ukazujú možnosti využitia antropológie a analýz DNA pri riešení témy identít v archeológii.

Lucia Benediková

Anotácia vznikla v rámci projektu VEGA 1/0399/18.



Vladimír Mitáš – Ondrej Ožďáni (ed.): Doba popolnicových polí a doba halštatská. Zborník príspevkov z XV. medzinárodnej konferencie Doba popolnicových polí a doba halštatská, Smolenice 15.–19. október 2018. Archaeologica Slovaca Monographiae, Communicationes XXV. Nitra 2020. 239 s. ISBN 978-80-8196-036-9.

Zborník predstavuje ďalší počín zo série publikácií výstupov z konferencií s rovnomeným názvom, organizovaných každoročne a cyklicky na Slovensku, na Morave a v Česku.

Po predslove editorov a zástupcov organizátora v roku 2018 AÚ SAV Vladimíra Mitáša a Ondreja Ožďániho nasleduje príspevok Jozefa Vladára, pripomínajúci život a dielo Antona Točíka pri príležitosti 100. výročia jeho narodenia.

Ďalšie články slovenských, českých, moravských, poľských a rakúskych bádateľov sa orientujú na základné typy lokalít kultúr popolnicových polí doby bronzovej a halštatskej – hrobové nálezy a pohrebiská zo študovaného obdobia (Jakub Godiš – Ján Haruštiak; Paulina Kowalczyk-Matys; Mária Novotná; Marek Půlpán), sídliská, sídliskovú dynamiku a sídliskové objekty (Ondřej Chvojka – Martin Kuna – Petr Menšík – Tereza Šálková – Roman Krivánek; Martin Neumann), vrátane výšinných sídlisk (Marek Novák). Ďalšie príspevky sa zameriavajú na vybrané kategórie artefaktov – antropomorfnú plastiku (Jozef Bátora – Martin Bača), horský krištál (Vladimír Mitáš – Ján Štubňa), štítové puklice (Susanne Stegmann-Rajtár) a bronzové predmety všeobecne, vrátane depotov (Pavol Bobek – Kristian Elschek; Violetta Reiter – Robert Linke; Ladislav Veliačik – Ondrej Ožďáni; David Vích). Špeciálnym výrobným technológiám železných predmetov sa venuje článok Michala Cihlu a Tomáša Polišínského. Nadregionálne kontakty platénickej kultúry na základe analýzy konkrétnych artefaktov predstavuje Erika Makarová.

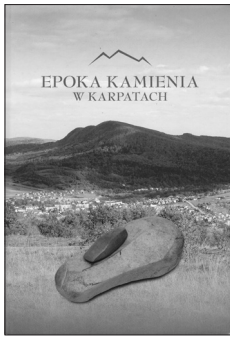
Zborník poskytuje čitateľovi prehľad aktuálnych tém bádania kultúr popolnicových polí doby bronzovej a halštatskej na území bývalého Československa a v jeho susedstve, ako aj najnovšej literatúry k študovaným témam. Publikácia je plnofarebná.

Lucia Benediková

Anotácia vznikla v rámci projektu VEGA 1/0399/18.

J. Gancarski (ed.): Epoka kamienia w Karpatach. Krosno 2020, 463 s. ISBN 978-83-955256-1-2.

Podkarpatské múzeum v Krosne (PL) je známe predovšetkým ako správca impozantného archeologického skanzenu Karpacka Troja v Trzcinici. Vyše dvoch desaťročí je toto múzeum v prihraničnom regióne susediacom so Slovenskom aktívne aj v oblasti archeologického výskumu, ktorý presahuje hranice Poľska. Veľmi kvalitné



sú najmä vedecké konferencie, zamerané tematicky alebo chronologicky s geografickým akcentom Karpát. Stretávajú sa na nich archeológovia a odborníci z iných vedných disciplín, ktorí s archeológmi spolupracujú pri interdisciplinárnych výskumoch, z Poľska, Slovenska, Maďarska a Ukrajiny. Tento medzinárodný rozmer je dôležitý predovšetkým pre archeológov v prihraničných regiónoch vo všetkých uvedených krajinách. Zároveň konferencia poskytuje komunikačný priestor pracovníkom z rôznorodých pracovísk – tak akademických ako aj múzejných, čo oceňujú najmä archeológovia osamotení na múzejných pracoviskách. Z konferencií vydáva Podkarpatské múzeum veľmi kvalitné publikačné výstupy. Ostatným takýmto výstupom je zborník referátov s eponymným názvom konferencie – *Epoka kamienia w Karpatach* (Doba kamenná v Karpatoch). Krosno 2020, 463 s., ISBN 978-83-955256-1-2.

Konferencia sa konala 16. – 17. novembra 2016, 20 rokov po prvej konferencii krosnianskeho múzea, venovanej dobe kamennej.¹ Za dve desaťročia pribudlo mnoho nových výskumov a z nich prameniachiach poznatkov, ktoré doložili, že tento región má čo povedať aj pokiaľ ide o výskum paleolitu, mezolitu a neolitu.

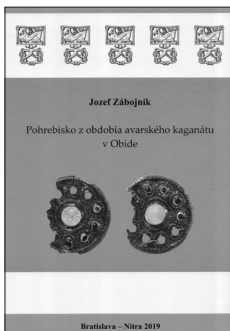
Na konferencii odznelo 22 referátov, z nich 16 je publikovaných v zborníku. Nové výsledky výskumu významnej paleolitickej lokality na Podhalí – jaskyne v Obłazovej – prezentovali autori P. Walde-Nowak, M. Cieśla a A. Kraszewska. Ten istý autorský tím, obohatený o geomorfológov a geológov, zhodnotil interdisciplinárny výskum otvoreného neskoropaleolitického táboriska v Białki na Podhalí. Otázku nálezísk doby kamennej (paleolit – neolit) na Podhorí a v horských oblastiach západných poľských Karpát riešil príspevok dvojice autorov E. M. Foltyn a E. Foltyn. Ďalšia autorská dvojica – J. M. Fraś a M. Materna sa zaoberala neolitickou fázou polykultúrnej lokality v Bochni-Chodeniciach v Malopoľskom vojvodstve, J. M. Fraś navyše prezentoval doklady varenia soli v neolite v zbierkach múzea vo Wieliczke. Neznáme nálezy sekier a sekeromlatov zo zbierok múzea v Sanoku a zo súkromných zbierok predstavili J. Libera, A. Pelisiak a P. N. Kotowicz. A. Pelisiak prezentoval tiež výsledky výskumu kamenných surovín vo východnej časti poľských Karpát a v spoluautorstve s J. Gancarským dva kamenné nálezy z krosnianskeho okresu. Otázkami kultúry lievikovitých pohárov v podhorskej a predhorskej oblasti juhovýchodného Poľska sa zaoberala M. Rybická. Prieskum mohýl na Jasielskom pohorí pomocou leteckého skenovania (ALS) bol predmetom príspevku J. Budziszewského, M. Jakubczaka, M. Szubského a J. Gancarského. Vplyv prírodných podmienok na život ľudských komunít od paleolitu po neolit v regióne Dębowa a Osieka Jasielskeho zhodnotili D. Wiczorek a A. Zieliński. Geograficky podstatne západnejším regiónom sa zaoberal výskum záveru doby kamennej v západnej časti Karpát (projekt Stránska skála) predstavený J. Kopaczom a problematiku kamennej suroviny doby kamennej v Poľsku stručne prezentoval M. Pawlikowski.

Účastníci konferencie zo Slovenska publikovali v zborníku tri príspevky. A. Nemergut (AÚ SAV, Nitra) predstavil najnovšie doklady osídlenia na Hornej Orave, autori I. Cheben, M. Cheben a A. Nemerguth (AÚ SAV, Nitra) predbežné výsledky prieskumu a výskumu rádiolaritového ťažobného areálu a jeho zázemia v Sedmerovci a M. Kotorová-Jenčová (Krajské múzeum v Prešove) osídlenie povodia Ondavy a Tople (regióny Vranov nad Topľou a Stropkov) v mladšej a neskorej dobe kamennej.

Zborník *Epoka kamienia w Karpatach* je dôležitým zdrojom pre ďalšie vedecké bádanie nielen v prihraničných, slovensko-poľských regiónoch severného a východného Slovenska. Sumarizuje aktuálnu sumu poznatkov o problematike doby kamennej v oblasti Karpát s cezhraničným rozmerom. Pridanou hodnotou publikácie je jej vysoká grafická kvalita, pre publikačné výstupy Podkarpatského múzea v Krosne už typická.

Mária Kotorová-Jenčová

¹ Z konferencie vyšli publikácie *Starsza i środkowa epoka kamienia w Karpatach polskich a Neolit i początki epoki brązu w Karpatach polskich*



Jozef Zábojník: Pohrebisko z obdobia avarského kaganátu v Obide. Archaeologia Slovaca Monographiae. Studia, Tomus XXVI. Bratislava – Nitra 2019, 335 s. ISBN 978-80-224-1739-6; 978-80-8196-013-0.

Jozef Zábojník, odborník na problematiku obdobia avarského kaganátu, pokračuje v sérii monografií a po spracovaní výskumu pohrebiska z predmetného obdobia vo Valalikoch-Všechsvätých (*Zábojník/Béres 2016*) vydal monografiu zaoberajúcu sa pohrebiskom v Obide. Práca obsahuje kapitoly esenciálne pre každú publikáciu zaoberajúcu sa týmto typom lokalít. Nechýbajú informácie o nálezisku a nálezových okolnostiach a katalóg hrobov, ktorý predstavuje východiskový zdroj pre ďalšie bádanie. Autor tiež rozoberá pohrebný rítus a materiálnu kultúru nájdenú na lokalite, bez ktorých sa kvalitná publikácia nezaobíde. Súčasťou je aj kresbová dokumentácia hrobov a nálezov. Podrobnejšie informácie poskytl

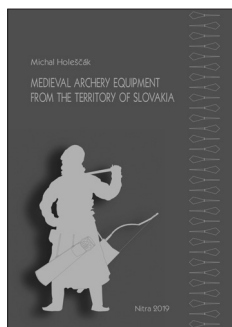
dotatočné kapitoly prírodovedcov. Ľ. Illášová a J. Štubňa analyzovali sklenené koráliky a kamenné artefakty. J. Mihályiová identifikovala drevo a textil, ktorých zvyšky sa podarilo získať z kovových predmetov. Röntgenovou fluorescenčnou analýzou skúmali vybrané predmety z pohrebiska J. Tirpák a A. Tirpáková. Prílohu tiež tvorí CD



s databázou hrobov a hrobových konštrukcií. Prijemným bonusom sú vizualizácie niektorých hrobov (obr. 5 – 12). Škoda len, že ich prípadná 3D podoba sa nenachádza na priloženom CD, určite by zaujala nielen odbornú, ale aj laickú verejnosť. Hoci ide o starší výskum realizovaný v 60. a 80. rokoch, jeho publikovanie predstavuje dôležitý prameň k obdobiu avarského kaganátu z územia Slovenska. Zábojník/Béres 2016 – J. Zábojník/J. Béres: Pohrebisko z obdobia avarského kaganátu vo Valalikoch-Všechsvätých. Nitra 2016.

Lucia Nezvalová

Anotácia vznikla v rámci projektu VEGA 2/0037/17.

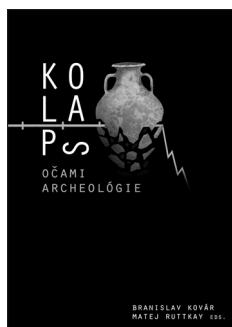


Michal Holeščák: Medieval archery equipment from the territory of Slovakia. Archaeologia Slovaca Monographiae. Studia, Tomus XXXI. Nitra 2019. 124 s. ISBN 978-80-224-1744-0; 978-80-8196-033-8.

Monografia Michala Holeščáka predstavuje výsledky jeho bádania v oblasti výzbroje a výstroja, konkrétne lukostreleckého, v období stredoveku. Kniha ťažiskovo vychádza z dizertačnej práce autora, ktorú obhájil v roku 2017. Bola publikovaná v anglickom jazyku, čo sprístupňuje jej výsledky širšiemu, medzinárodnému okruhu záujemcov. To treba zhodnotiť jednoznačne pozitívne. Výsledky bádania je potrebné prezentovať aj navonok, a to nielen preto, že ide o tému, ktorá má presah do okolitých štátov, ale má aj široký geografický záber, hlavne smerom na východ. Autor sa zaoberá najprv terminológiou lukostreleckého výstroja (luk, šíp, sekundárna výbava), čo je potrebné na ujasnenie pojmov. Nálezy vyhodnocuje chronologicky podľa jednotlivých období. Začína od obdobia avarského kaganátu v siedmom a ôsmom storočí, pokračuje cez veľkomoravské obdobie až po vrcholný stredovek. Obrazovú prílohu tvoria jednotlivé nálezy zaradené do prislúchajúcich typov navrhnutých samotným autorom. Rozsahom neveľká publikácia poskytuje potrebné informácie pre odborníkov, ktorých zaujíma história bojov v období stredoveku.

Lucia Nezvalová

Anotácia vznikla v rámci projektu VEGA 2/0037/17.



Branislav Kovár – Matej Ruttkay (ed.): Kolaps očami archeológie. Archaeologia Slovaca Monographiae. Communicationes, Tomus XXII. Nitra 2019. 124 s. ISBN 978-80-224-1773-0; 978-80-8196-027-7.

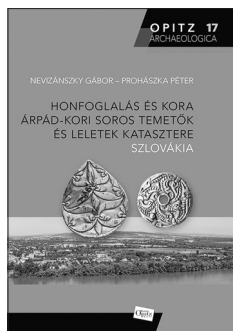
Téma kolapsov rezonuje v poslednom období nielen medzi vedcami, ale aj laickou verejnosťou, čo je len pochopiteľné vzhľadom na situáciu, v akej sa svet nachádza. Archeologický ústav reflektoval na túto tému bádania už pár rokov dozadu, keď usporiadal konferenciu, ktorej nosnou témou bola práve problematika kolapsu spoločnosti. V zborníku sú publikované príspevky autorov, ktorí sa zúčastnili tejto konferencie. Články je možné zaradiť do niekoľkých okruhov. Zborník otvárajú dva príspevky od E. Krekoviča a editorov B. Kovára a M. Ruttkaya, ktoré sa zaoberajú témou kolapsu a transformácie všeobecne. Kolapsy v prípade starovekých civilizácií (staroveký Egypt, Mezopotámia, Mayovia) spracovali J. Hudec, D. Hulínek a E. Hulínková-Ťuchová a M. Kováč. Najviac príspevkov sa týka praveku a protohistorickej doby na území strednej Európy, respektíve Slovenska. Autori (P. Jelínek, M. Neumann, R. Čambal, B. Kovár, I. Bazovský, V. Turčan) sa v nich sústredili na problém premien a zmien v rôznych fázach vývoja tohto územia od neskorého neolitu až po dobu rímsku. Posledné tri príspevky boli venované zániku a kolapsom v období stredoveku resp. novoveku na území Slovenska a Moravy. Problematikou zániku Mikulčíc a Pohanska sa zaoberali P. Dresler a M. Mazuch, záverom kostrového pochovávaní vo včasnom stredoveku M. Hanuliak a až do obdobia protitureckých bojov načrel M. Samuel. Tematicky rôznorodé príspevky predstavujú pestrý a zaujímavý pohľad na problematiku transformácie v neľahkých časoch, akým je z času na čas vystavená akákoľvek ľudská civilizácia.

Lucia Nezvalová

Anotácia vznikla v rámci projektu VEGA 2/0037/17.

Gabriel Nevizánsky – Péter Prohászka: Honfoglalás és kora Árpád-kori soros temetők és leletek katasztere Szlovákia. Opitz Archaeologica 17. Recenzenti László Madaras, Károly Mesterházy. 1. vydanie. Budapešť 2020, 127 strán, tvrdá väzba. ISBN 978-963-9987-78-4.

Dvojica autorov Gabriel Nevizánsky a Péter Prohászka v roku 2020 skompletizovali monografiu *Honfoglalás és kora Árpád-kori soros temetők és leletek katasztere Szlovákia* (Korpus staromaďarských a včasnostredovekých radových pohrebísk – Slovenská republika), vydané v maďarskej edícii Opitz Archaeologica. Formovanie publikácie, ktorá je venovaná pamiatke Antona Točíka (1918 – 1994), má už svoju históriu a nadväzuje na staršie



tradície vydavateľskej činnosti korpusov v susednom Maďarsku. Prvá práca zameraná na pohrebiská a hrobové nálezy z 10. – 11. storočia vyšla už v roku 1900 (J. Hampel) a neskôr, v roku 1962, na ňu nadviazala monografia „A Közép-Duna-Medence magyar honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletei (skratka FÉK). V 90. rokoch 20. storočia sa plánovala aktualizácia lokalít. V rámci plánovaného projektu G. Nevizánsky v roku 1994 zozbieral lokality z 10. – 11. storočia zo Slovenska. Do výslednej súčasnej podoby sa korpus dostal doplnením novších lokalít evidovaných do marca 2020 ako aj zapracovaním informácií nadobudnutých z maďarských štátnych a múzejných archívov a fondov.

Úvodné kapitoly práce mapujú práve uvedené doterajšie aktivity na vytvorenie registra lokalít a históriu archeologického bádania sledovaného predmetu záujmu na Slovensku.

G. Nevizánsky a P. Prohászka katalógovou formou zozbierali staromaďarské a včasnostredoveké pohrebiská z 10. – 11. storočia, samostatné hrobové celky, nálezy ojedinelých mincí z 10. storočia (západoeurópske a byzantské) a ojedinelé predmety zberového charakteru, o ktorých sa dá predpokladať, že pochádzali z hrobov. Korpus doplnili aj nálezmi staromaďarskej proveniencie zo súvekých sídlisk. Katalóg lokalít je prísne štruktúrovaný. Jednotlivé náleziská obsahujú nasledujúce informácie – názov lokality s polohou, rok výskumu/objavenia nálezu, autora výskumu, nálezové okolnosti, charakteristiku objavených nálezov, miesto ich uloženia a príslušnú literatúru o lokalite a nálezoch. Pri opise hrobových nálezov autori dodržiavajú nasledujúce poradie – zbrane a súčasti konského postroja, pracovné nástroje, súčasti odevu, šperk, predmety rituálneho charakteru, iné nešpecifikované nálezy a mince.

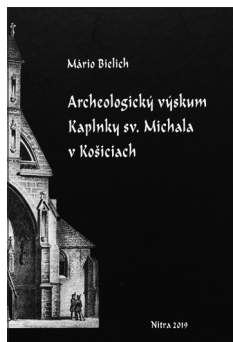
Názvy katastrov príslušných lokalít sú v katalógu uvádzané najprv v maďarskom a potom v slovenskom jazyku. Na lepšie zorientovanie slovenského čitateľa je preto za registrom pripojený zoznam slovenských verzií názvov katastrálnych území. Prehľad o členení katalógu prináša záverečné resumé v slovenskom a nemeckom jazyku. Katalóg je doplnený kresbami nepublikovaných nálezov, ako aj kresbami a plánmi z významnejších lokalít, ktoré boli publikované v menej rozšírených monografiách a periodikách.

Záver vyplňa zoznam skratiek časopisov a použitá bibliografia. Po krátkej informácii o autoroch zväzku priložené obrazové prílohy tvoria mapy 1 – 4 a farebné tabuľky 1 – 8.

Publikácia je dobrou pomôckou pri spracovávaní pohrebísk zo sledovaného časového rámca ako i získavaní prehľadu o osídlení chotárov jednotlivých obcí.

Zuzana Poláková

Anotácia vznikla v rámci projektu VEGA 02/0143/18 a 02/0124/20.



Mário Bielich: Archeologický výskum Kaplnky sv. Michala v Košiciach. Archaeologica Slovaca Monographiae: Catalogi, Tomus XXI. 1. vydanie. Nitra 2019, 128 s. ISBN 978-80-89315-69-7. Dostupné na internete: <http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/Bielich_sv_Michal.pdf>.

Výskum pri Kaplnke sv. Michala v Košiciach zhodnocuje monografia jeho realizátora Mária Bielicha. Archeologické práce sa uskutočnili v roku 2006 a 2007. Výskum, ktorý mal pôvodne záchranný charakter, postupne prerástol do predstihového. Počas plánovanej revitalizácie priestoru v okolí sakrálnnej stavby boli vybrané skúmané zvyšky architektúry prezentované. Publikácia je zameraná na vyhodnotenie uvedeného výskumu, analýzu pozostatkov architektúry, skúmaného cintorína a nálezového materiálu.

Kaplnka sv. Michala, stojaca južne od Dómu sv. Alžbety v Košiciach, je jednolodňovou gotickou stavbou z druhej polovice 14. storočia. Jej situovanie pri farskom kostole napovedá, že slúžila ako pohrebná kaplnka a kostnica zároveň. Po úvode sa autor venuje geografickému opisu prostredia Košíc, dejinám archeologického a historického bádania v súvislosti s Kaplnkou sv. Michala a jej stavebno-historickému vývoju. Predstavený je samotný archeologický výskum. Priblížené sú jednotlivé sondy s nálezovou situáciou, ako aj popisy hrobov, výberov keramiky a drobných predmetov z hrobov a zásypových vrstiev.

Výsledky archeologického výskumu tvoria dve časti. Prvá z nich sa venuje skúmaným architektonickým objektom chronologicky rozčlenených na stredoveké a novoveké. Z nich väčšina priamo súvisí so sakrálnou stavbou. V rámci stredovekých objektov je tu zaradený aj cintorín pri Kaplnke sv. Michala. Výskumom sa identifikovali tri horizonty pochovávaní od druhej polovice 15. až po začiatok 18. storočia.

V druhej časti je predstavený nálezový súbor z rámca 14. až 20. storočia. Analyzuje sa keramický materiál – keramika, kachlice a fajky. Keramiku autor rozdelil do troch časových horizontov, datovaných od druhej polovice 14. až po 17. storočie. Ďalšiu skupinu tvoria drobné predmety, z ktorých väčšina súvisí s pochovávaním v okolí stavby. Najviac ich je z konca 15. až prvej polovice 18. storočia. Osobitne sú vyhodnotené organické nálezy: archeobotanika, archeozoológia, malakofauna.

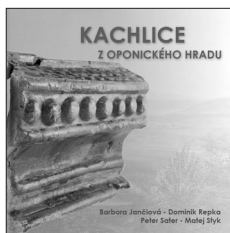
Publikáciu dopĺňajú príspevky ďalších autorov venujúcich sa geofyzikálnemu prieskumu (J. Tirpák), stavebnej keramike (M. Čurný), minciam (J. Hunka), textíliám a koži (T. Štolcová a J. Zajonc), dreveným fragmentom (J. Mihályiová) a petrografickej analýze architektonických článkov (J. Jahn).



Kniha má anglické resumé, zoznam použitej literatúry a prameňov, farebnú obrazovú prílohu. Publikácia prispieva k poznaniu pohrebných aktivít v mestskom prostredí a materiálnej kultúry neskorého stredoveku a novoveku. Popri odborných a vedeckých pracovníkoch si nájde určite veľa čitateľov v radoch regionálnych a lokálnych nadšencov.

Zuzana Poláková

Anotácia vznikla v rámci projektu VEGA 02/0143/18 a 02/0124/20.



B. Jančiová – D. Repka – P. Sater – M. Styk: Kachlice z Oponického hradu. Nitra 2019. 123 strán, mäkká väzba. ISBN 978–80–972904–1–2.

V súvislosti s obnovou Oponického hradu sa od roku 2015 v jeho priestore realizujú systematické archeologické výskumy. Výskumné sezóny v rokoch 2015 – 2018 priniesli početný nálezový súbor, v ktorom majú kachlice až 40 % zastúpenie spomedzi iných archeologických artefaktov. Toto bol dôvod, prečo sa štvorica autorov rozhodla spracovať práve tento, vizuálne veľmi atraktívny, druh nálezov. Časť z nich už predtým predložila B. Jančiová vo svojej diplomovej práci „Kachlice z Oponického hradu“, na ktorú monografia nadväzuje.

Po úvodnom príhovore je priblížený prehľad histórie používania kachľových pecí ako i stručná história Oponického hradu, dejiny archeologického výskumu a nálezy kachlíc. Gro práce predstavuje samotné spracovanie nálezov gotických a renesančných kachlíc. Z doposiaľ nájdených 4586 fragmentov sa autori upriamili na vybraných 2038 kusov. Z druhového zastúpenia tvoria analyzovanú kolekciu kachlice nádobkové, komorové a bližšie neurčené. Najväčšia pozornosť je venovaná vyobrazeniam na čelných vyhrievacích stenách komorových kachlíc. Bohato zdobené sú rastlinným, geometrickým, figurálnym, figurálno-rastlinným, architektonickým, rastlinno-zvieracím či heraldickým motívom. V práci sú rozdelené podľa nosnej témy výzdoby na kachlice s náboženskými (motívy zo Starého zákona, z Nového zákona, kult legiend a svätých, náboženské symboly), svetskými (figurálne, heraldické) a ornamentálnymi motívami (rastlinné a zvieracie, geometrické a architektonické). Dôraz sa kladie na detailnejšie predstavenie identifikovaných typov motívov, ich súdobý význam a chápanie. Záver kapitoly patrí chronologickému zaradeniu kachlíc.

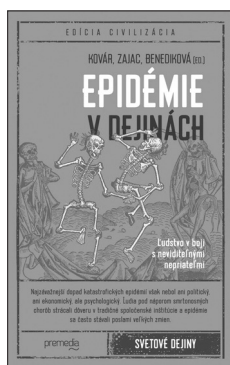
Osobitná kapitola objasňuje samotnú výrobu kachlíc. Zameriava sa na výber a úpravu suroviny, technológiu výroby a kachliarske dielne na Slovensku.

Čitateľa zaujme otázka vykurovania na Oponickom hrade a 3D rekonštrukcia kachľovej pece, ktoré predstavujú posledné dve kapitoly knihy. Vykurovanie, o ktorom sú len zlomkovité informácie, je priblížené okrem iného aj pomocou hypotetických rekonštrukcií, ktoré umožňujú lepšiu predstavu o možnej distribúcii teplého vzduchu v interiéri. Model konkrétnej kachľovej pece bol vytvorený z 90 kusov základných miskovitých kachlíc rôznych variantov, 12 rímsových korunných s motívom strešnej krytiny a 12 rímsových korunných s motívom granátového jablka. Výsledné rozmery 3D modelu pece sú 91 x 91 x 224 cm.

Po vyhodnotení nasleduje zoznam použitej literatúry a resumé v anglickom jazyku. Publikácia je veľmi prítiažlivá témou ako aj kvalitným grafickým spracovaním. Verím, že si nájde veľa svojich čitateľov nielen z radov odbornej, ale predovšetkým širokej verejnosti.

Zuzana Poláková

Anotácia vznikla v rámci projektu VEGA 02/0143/18 a 02/0124/20.



Branislav Kovár – Oliver Zajac – Lucia Benediková (eds.). Epidémie v dejinách. Ľudstvo v boji s neviditeľnými nepriateľmi. 1. vyd. Bratislava 2020. 293 strán, tvrdá väzba. ISBN 978-80-8159-836-4.

Na prvú vlnu pandémie ochorenia COVID-19 veľmi aktuálne a promptne zareagovala vedecko-populárna publikácia Epidémie v dejinách, ktorej editormi sú Branislav Kovár (AÚ SAV), Oliver Zajac (Historický ústav SAV) a Lucia Benediková (AÚ SAV) v spolupráci s portálom HistoryWeb. Kniha prostredníctvom 35 textov od 24 autorov (archeológovia, historici, iné príbuzné odbory) približuje výskyt epidémií od najstarších čias až po súčasnosť.

Členená je do štyroch chronologických častí. Najstarším infekčným chorobám a epidémiám sa venuje prvá časť Najstaršie epidémie. Čitateľ sa dozvie o infekčných ochoreniach v paleolitickej spoločnosti (D. Valent), o výskume epidémií praveku (M. Bača), identifikácii vírusu krymsko-konzskej hemoragickej horúčky v keltskej mohyle na pohrebisku v Hohmichele (B. Kovár), o Thukydidom zaznamenatej epidémii v Aténach (M. Habaj), o malárii – „rímskej horúčke“ – v starovekom Ríme (B. Kovár), o epidémiách moru v posledných storočiach rímskeho impéria (E. Steinová) a ich vplyve na šírenie raného kresťanstva v 2. a 3. storočí (A. Zeman).

Nosným obdobím druhej časti Čierna smrť je stredovek. Pozornosť sa venuje prvej pandémie moru (E. Steinová), hľadá sa jej spojenie s migráciou Slovanov (L. Nezvalová), dočítame sa o príchode čiernej smrti do Európy (M.



Holeščák, A. Zeman), jej rýchlej expanzii a dosiahnutí Afrického kontinentu (B. Kovár), vnímaní moru katolíckou cirkvou (A. Zeman) ako aj o pochovávaní morových obetí (Z. Poláková).

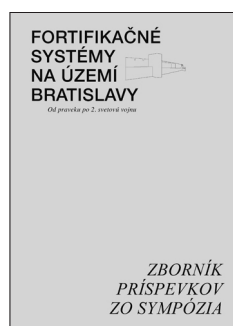
Najrozsiahlejšou časťou knihy je *Skrytý nepriateľ* v novoveku. Prináša informácie o infekčných chorobách spojených s kolonizáciou Ameriky, a to nielen smerom na nový kontinent (L. Horáková), ale aj v smere na starý kontinent (B. Kovár), o postoji Henricha VIII. k epidémii potivej choroby (T. Vangľová), o ochrannnej maske pre morových lekárov (E. Steinová), o Napoleonových neviditeľných nepriateľoch – mor a týfus (O. Zajac), pravých kiahňach a očkovaní (B. Risziová), cholere (A. Liška, J. Golian, O. Zajac), pozornosť sa venuje aj írskemu hladomoru (J. Mesík), žltej zimnici (J. Mesík, R. Mocpajchel) a ruskej chrípke (L. Trnkóci).

V poslednej časti Dvadsiate storočie – ľudstvo sa nepoučilo rozohrá smutnú scénu španielska chrípka s počtom obetí vyšším ako v 1. svetovej vojne (V. Koppán, V. Szeghy-Gayer), lepra, ktorá sa už dnes dá liečiť (J. Hyrja), škvrnitý týfus a národ Arménov (A. Hovhannisyan – J. Hyrja), britská armáda v boji s maláriou v Barne počas 2. svetovej vojny (J. Drábik), ázijské chrípkové pandémie v 2. polovici 20. storočia (D. Hilbertová) či záhadný dženínsky syndróm ako masová psychogénna choroba upozorňujúca na nebezpečenstvo šírenia neoverených informácií a hoaxov (J. Hyrja).

Publikácia s vizuálne pútavou obálkou a ešte väčšmi zaujímavou témou poskytuje čitateľovi širokú paletu príspevkov približujúcich infekčné choroby, epidémie a pandémie od najstarších čias až po 20. storočie a ponúka tak bohaté množstvo príkladov akým spôsobom ovplyvnili spoločnosť v celej svojej histórii.

Zuzana Poláková

Anotácia vznikla v rámci projektu VEGA 02/0143/18 a 02/0124/20.



Šimončíčová Koóšová, P. – Gondová, A. (ed.): Fortifikačné systémy na území Bratislavy (od praveku po 2. svetovú vojnu). Zborník príspevkov zo sympózia. Bratislava 2020, 352 s. ISBN 978-80-570-1577-2.

Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave organizoval pri príležitosti 50. výročia založenia mestskej pamiatkovej inštitúcie 5. decembra 2018 sympóziu *Fortifikačné systémy na území Bratislavy*, z ktorého príspevkov bol zostavený recenzovaný zborník. Prehľadovo predstavuje tému fortifikačného staviteľstva v Bratislave, ktorá týmto spôsobom pre danú oblasť nebola ešte spracovaná. Trinásť štúdií je rozdelených z chronologického hľadiska do štyroch okruhov:

1. Zachytené fortifikačné prvky z praveku a protohistorického obdobia.

Do tejto kategórie prispeli článkami Z. Farkaš (SNM-AM) – *Drevozemné (valové) opevnenia na území Bratislavy* a J. Schmidtová (MMB) – *Limes Romanus a slovenská časť dunajského Limesu s dôrazom na Gerulatu*.

2. Obdobie existencie bratislavských mestských hradieb (13. – 18. storočie).

Dominantným obdobím je obdobie stredoveku, kedy bola Bratislava kráľovským mestom a získala aj právo hradieb. Tie boli na viacerých miestach archeologicky skúmané a výsledky výskumov sú tu prezentované formou odborných štúdií od deviatich autorov. Príspevky sú doplnené farebnými a čiernobielymi fotografiami, vedutami, rozbormi murív či rekonštrukciami mestských brán. Z. Zvarová (MÚOP) a M. Matejka prispeli štúdiou o *Pamiatkovom výskume západného úseku mestského opevnenia*. M. Musilová (MÚOP) a P. Horanský sa v príspevku *Rybárska brána a jej predbranie* venovali jej stavebnému vývoju. B. Resutík (MÚOP) informuje o *Premenách Vavrincekej (Laurinskej) brány a vývoji východného úseku fortifikácie stredovekej Bratislavy*. S informáciou o *Archeologickom výskume zaniknutých úsekoch stredovekého mestského opevnenia Bratislavy v lokalite Hviezdoslavovo námestie 13 a Klariská 7* prispel B. Lesák (MÚOP). Tím autorov z MÚOP-u uzatvára svojím článkom *Vodná veža – opevnená obrana brodu, hradu a mesta* P. Šimončíčová-Koóšová. J. Kucharík (SNM-HM) napísal štúdiu *Obranné nariadenia a úpravy bratislavského mestského opevnenia v prvej polovici 16. storočia* a M. Duchoň (AMB) sa venuje *Obrane Bratislavy v čase Bethlenovho povstania*.

3. Doklady fortifikačných systémov z 19. a 20. storočia na území Bratislavy.

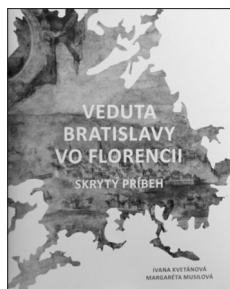
Tému stredovekých fortifikácií obohatili aj štúdie o novovekom vojenskom staviteľstve, udalostiach v Bratislave na začiatku 19. storočia, o pozostatkoch po obranných prvkoch z 2. svetovej vojny či prezentácii Bratislavského hradu v doterajších etapách jeho pamiatkovej obnovy. K histórii valov v Sade Janka Kráľa prispel mladý bádateľ M. Čapo. J. Kováč (MÚOP) preskúmal *Valové opevnenie na lokalite Pečniansky les v Bratislave* a M. Sládok s príspevkom *Zátarasý ako jeden z prvkov obrany Pevnosti Bratislava v rokoch 1944-1945* uzatvára kapitolu.

4. Obnova fortifikácií na území Bratislavy

A. Gondová (MÚOP) sa ako mladá architektka zaoberá vo svojej doktorandskej práci Bratislavským hradom, z ktorej časť s názvom *Palác alebo Pevnosť: Výrazové premeny Bratislavského hradu počas jeho obnovy v 2. polovici 20. storočia* uverejňuje na záver publikácie.

Štúdie publikované v zborníku sú v slovenskom jazyku s anglickým abstraktom a resumé. Zborník je nepredajný, ale na požiadanie k dispozícii na Mestskom ústave ochrany pamiatok v Bratislave (info.muop@bratislava.sk).

Petra Šimončíčová Koóšová



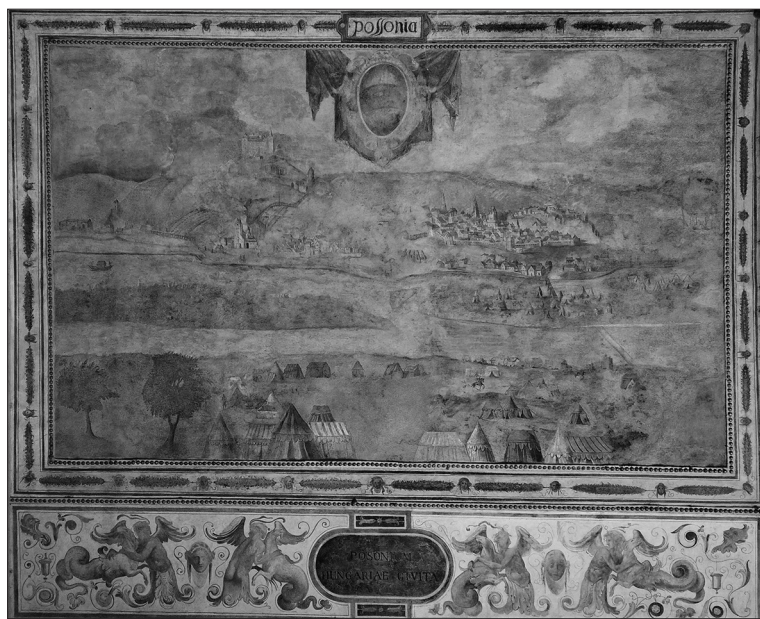
Ivana Kvetánová – Margaréta Musilová: Veduta Bratislavy vo Florencii. Skrytý príbeh. Bratislava 2019, 160 s. ISBN: 978-80-972959-2-9.

Publikácia Veduta Bratislavy vo Florencii. Skrytý príbeh, vyšla koncom roka 2019 (obr. 1). Predstavuje unikátne dielo po stránke historickej, heuristickej a umenovednej. Je vôbec prvou knižnou monotematickou publikáciou o samotnej vedute Bratislavy (Possonie) vo Florencii. Vďaka jazykovej erudícii oboch autoriek a ich dlhoročných bádateľských skúseností v talianskych, vatikánskych, českých, rakúskych a slovenských archívoch (v rokoch 2013 – 2016), sa podarilo vytvoriť kvalitnú odbornú, ale aj vedecko-populárnu publikáciu s bohatými ilustráciami, poznámkovým aparátom, literatúrou, ikonografickými prameňmi, zdrojom archívnych fondov ako aj reštaurátorskou správou z posledného reštaurovania v rokoch 2014 – 2015. Kniha prešla odbornou recenziou PhDr. Aleny Piatrovej. Grafiku obálky navrhol Matúš Lányi, vnútro knihy spracoval Miroslav Slámka.

Práve v čase archívneho výskumu vo Florencii sa mesto Florencia spolu s tímom reštaurátorov zo spoločnosti S.A.R a s finančnou podporou Spoločnosti Genten pustili do reštaurovania fresky veduty Bratislavy nachádzajúcej sa v prvom nádvorí známeho Palazzo Vecchio. Autorkám sa podarilo rozvinúť spoluprácu s mestom a reštaurátormi. Výsledkom bola výstava ako i prezentácia s názvom Veduta Bratislavy (Possonie) vo Florencii a jej skrytý príbeh, ktorá sa uskutočnila formou medzinárodnej konferencie v roku Predsedníctva SR v EÚ vo Florencii v Palazzo Vecchio (4. 5. 2016) a v Bratislave v Primaciálnom paláci (23. 11. 2016).

Hlavný podnet k záchrane maľby sa zrodil ešte v roku 2004 – 2005 vďaka manželom Miroslavovi Musilovi a Margaréte Musilovej. Vyobrazenie Bratislavy znovuobjavili počas ich diplomatického pôsobenia v Slovenskom inštitúte v Ríme. Nástenná maľba sa v tom čase nachádzala vo veľmi zlom stave. Preto začali rokovať s mestom Florencia o dôkladnom zdokumentovaní veduty a jej následnom reštaurovaní. Zásluhu na tom, aby pred vedutou stálo v roku 2014 opäť lešenie, mal vtedajší námestník pre kultúru Eugenio Giani, s ktorým manželka Musilovci rokovali pred desiatimi rokmi. Bol to on, kto japonskému sponzorovi, Spoločnosti Genten ponúkol na reštaurovanie ako prvú práve vedutu Bratislavy-Possonie (obr. 2).

Témou knihy je história a okolnosti vzniku tejto jedinečnej maľby nášho hlavného mesta na území Talianska. Ide nielen o jedno z mála zachovaných vyobrazení Bratislavy za hranicami Slovenska, ale i o jednu z najstarších zachovaných vedút mesta.



Obr. 1. Freska „Possonie“ vo florentskom Palazzio Vecchio po zreštaurovaní.
Foto: I. Kvetánová.

zobrazených scén a monumentov na freske Bratislavy vo Florencii s jej domnelou predlohou – letákom zobrazujúcim korunováciu Maximiliána II. v Bratislave v roku 1563. Porovnania predlohy s dnešnou, ako aj najstaršou zachovanou fotografiou (z polovice 20. storočia) poukazujú na degradáciu fresky v priebehu niekoľkých desaťročí. Obzvlášť prínosnou je analýza zobrazených monumentov Bratislavy, predovšetkým dokumentácia tých, ktoré sa nám dodnes nezachovali. Freska je tak dôležitým prameňom pre ich poznanie. Podrobný úvod k okolnostiam vzniku maľby sa v mnohom dotýka aj ďalších vyobrazených miest (Viedeň, Innsbruck, Graz, Praha, Kostnica a iné), čím sa publikácia stáva atraktívnou aj pre zahraničné odborné i laické publikum. Okrem archívno-historického výskumu vzniku veduty je publikácia obohatená aj o najnovšie výsledky archeologických a umelecko-historických výskumov Mestského ústavu ochrany pamiatok v Bratislave, čím sa stáva aktuálnym a reprezentatívnym výstupom doterajšieho výskumu a zhromaždených poznatkov. Pozornosť je venovaná analýze jednotlivých architektúr zobrazených na vedute a ich



identifikácii v historickom urbanizme Bratislavy. Publikácia je doplnená dobovými listinami, pôvodných zobrazení dominant mesta, dnes už väčšinou neexistujúcich, ktorých identifikácia je výsledkom výskumu autoriek.

Kniha poskytla i jedinečnú možnosť prezentovať reštaurátorskú správu, ktorú spracovala jedna z reštaurátoriek Cristiana Conti. Ide o nenahraditeľné svedectvo uplatnených postupov, ktoré v budúcnosti poslúži ďalším generáciám reštaurátorov, ktorí sa ocitnú pred náročným reštaurovaním veduty.

Autorky Ivana Kvetánová a Margaréta Musilová sú popredné archeologičky, historičky, pamiatkárky a odborníčky na taliansku problematiku a vzťahy Slovenska k Taliansku. Prvá z autoriek dlhodobo pôsobí v Ríme (2010 – 2020), druhá tam dlhodobo pôsobila (2004 – 2008).

Kniha, výstižne a atraktívne spracovaná aj po grafickej a výtvarnej stránke, je prínosom nielen pre dejiny Bratislavy v európskych kontextoch, ale aj ako prestížna reprezentačná publikácia. Vďaka bohatej obrazovej dokumentácii sa veduta Bratislavy nachádzajúca sa vo Florencii sprístupnila nielen pre našich, ale i pre zahraničných bádateľov. Kvôli atraktivnosti témy ako aj uľahčeniu prístupnosti informácií sa autorky rozhodli publikáciu vydať v troch jazykových variantoch – slovenskom, anglickom a talianskom jazyku. Oficiálna prezentácia publikácie sa uskutočnila kvôli obmedzeniam zapríčineným pandémiou až 2. 7. 2020 v Staromestskom kultúrnom centre v Bratislave. Zaslúžene bola ocenená Prémiou za vedeckú a odbornú literatúru za rok 2019 v kategórii spoločenských a humanitných vied Literárneho fondu, sekcie pre vedeckú a odbornú literatúru a počítačové programy v roku 2020.

Vladimír Turčan

ZMENY V ČLENSKEJ ZÁKLADNI

Za nových členov SAS pri SAV boli v roku 2020 prijatí: Mgr. Jakub Godiš, PhD.; Mgr. Lukáš Kováčik; Mgr. Ivana Kvetánová, PhD.; Vania Radeva; Dr. Phil. Veronika Verešová.

O zrušenie členstva v roku 2020 požiadali: Eva Mikulcová; Mgr. Boris Stoklas; Mgr. Peter Tóth, PhD.

Naše rady v roku 2020 opustili: Anton Semeš.

Ospravedlňujeme sa za nekompletné uvedené zmeny v členskej základni v roku 2019 uverejnené v časopise Informátor XXX/2019/1-2. Doplnené – kompletne zmeny pripájame nižšie:

Za nových členov SAS pri SAV boli v roku 2019 prijatí: Mgr. Peter Bisták; PhDr. Ivan Dianiška; Bc. MSc. Zuzana Hukeľová, PhD.; Mgr. Natália Hurajtová; Mgr. Martin Illáš; Mgr. Mária Krošláková, PhD.

Z radov členov SAS pri SAV boli v roku 2019 vylúčení: Miroslav Borko; Mgr. Michal Čajka; Mária Drobňá; Roman Hrončiak; Ing. Dušan Hutka; Mgr. Rastislav Lukáč; Mgr. Erika Makarová, PhD.; Mgr. Daniel Ozdín, PhD.; Miloslav Stupavský; doc. RNDr. Ján Tirpák, CSc.; Mgr. Lucia Tokárová; Zdeno Tomo; Radoslav Zajonc

O zrušenie členstva v roku 2019 požiadali: Mgr. Jana Apiar Hlavatá, PhD.; Gabriel Kováts; PhDr. Vladimír Mitáš, PhD.

Naše rady v roku 2019 opustili: PhDr. Zoltán Drenko.

OZNAMY VÝBORU

2 % z dane

Budeme vďační, ak 2 % z dane venujete aj v ďalšom roku Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV. Zároveň úprimne ďakujeme všetkým, ktorí tak v predchádzajúcom roku už urobili. Vďaka Vám získala SAS pri SAV prostriedky, ktoré boli využité na realizovanie mnohých podujatí v uplynulom roku ako aj na prevádzku našej spoločnosti. Aktuálne informácie a návod ako darovať 2 % z dane nájdete na webe <http://www.sas.sav.sk/2-z-dane/> Ďakujeme.

Zľava na nákup kníh vo vydavateľstve Veda pre členov SAS

Aj naďalej majú členovia SAS pri SAV so záujmom o publikácie z vydavateľstva vedeckej a odbornej literatúry Slovenskej akadémie vied – Veda zľavu na nákup kníh. Tú môžu využiť v kamennej predajni Štefánikova 3 v Bratislave a v Trnave na Hornopotočnej, kde si uplatnia zľavu 23 – 20 %. Zoznam členov je k dispozícii v kníhkupectve. Na publikácie kupované cez e-shop je automaticky 20 % zľava. Múzeá a inštitúcie, ktoré sú kolektívnymi členmi SAS, môžu informácie o svojich akciách poskytnúť aj výboru SAS, ktorý ich následne zverejní na webovej stránke spoločnosti. Aktuálne informácie, pozvánky, príspevky, prosíme posilať na adresu: sas.archeologia@gmail.com.



Nahlasovanie plánovaných akcií na rok 2021

Výbor SAS pri SAV upozorňuje členov, že do 22. januára 2021 môžu nahlasovať akcie plánované na rok 2021, ktoré by chceli realizovať v spolupráci so SAS pri SAV a AÚ SAV v Nitre. Spoločnosť môže pomôcť organizačne a taktiež finančne prostredníctvom vlastných finančných prostriedkov alebo finančnou podporou z Rady slovenských vedeckých spoločností.

Pf 2021



Názory a stanoviská prezentované v príspevkoch sa nemusia zhodovať s názormi a so stanoviskami redakcie. V takomto duchu príspevky prešli základnou jazykovou úpravou bez podstatných zásahov do znenia textu.



ĎAKUJEME VŠETKÝM PRISPIEVATEĽOM.

Vydáva Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV v Nitre (Akademická 2, 949 21 Nitra).
Hlavný redaktor: Mgr. & Mgr. Martin Neumann, PhD. (martin.neumann@uniba.sk). Redakčná rada: PhDr. Ján Chovanec, PhD.; PhDr. Mária Kotorová Jenčová, PhD.; Mgr. Jana Mellnerová Šuteková, PhD.; Mgr. Zuzana Poláková, PhD.; PhDr. Vladimír Turčan. Počítačová sadzba: Peter Červeň.
(Na embléme pintadera zo 6. stor. pred Kr. zo Smoleníc. Návrh a grafické stvárnenie Jarmila Marettovej, logo – grafické spracovanie: Miroslav Slámka). Tlač: **MICHELANGELO, Nitra.**